

Богдан МЕЛЬНИЧУК

ЯР

Вибрані новели

**Тернопіль
2007**

ББК 84 (4Укр) 6
М 48

Мельничук Б. Яр: Вибрані новели. – Тернопіль: Воля,
2007. – 256 с.

Що роз'єднує людей? Чому вони конфліктують між собою, інколи навіть зі зброєю в руках? Це – духовні яри у серцях, думках і вчинках.

Такі прояви й досліджує у новелах відомий тернопільський письменник Богдан Мельничук. Його тексти відзначаються глибоким психологізмом, динамічними сюжетами, несподіваними фіналами, що допомагає по-іншому подивитися на героїв, їх моральне життя, по-іншому оцінити їхні вчинки.

Редактор	<i>Лариса Щербак.</i>
Художники	<i>Євген Удін, Володимир Якубовський.</i>
Оригінал-макет	<i>Лариси Щербак.</i>
Дизайн обкладинки	<i>Олега Качала.</i>
Фронтиспіс	<i>Михайла Цибулька.</i>

ISBN 978-966-8569-47-0

© Мельничук Б., 2007
© Удін Є., Якубовський В., ілюстрації, 2007
© Щербак Л., оригінал-макет, 2007
© Качало О., дизайн обкладинки, 2007

ПРО АВТОРА

Богдан Іванович Мельничук – письменник, редактор, журналіст, краєзнавець. Народився 2 серпня 1952 р. в с. Молотків Лановецького району. Лауреат премій ім. І. Блажкевич (1994), братів Богдана і Левка Лепких (2000), У. Самчука (2002) та С. Дністрянського (2003); дипломант премії ім. В. Вихруща (2002); 2-га премія на Всеукраїнському конкурсі радіоп'єс (2007). Член Національних спілок журналістів (1980) та письменників України, Всеукраїнської спілки краєзнавців, Наукового товариства ім. Т. Шевченка (всі – 1998).

Закінчив факультет журналістики Львівського університету ім. І. Франка (1974). Працював у редакціях Лановецької районної газети, газет «Вільне життя» і «Тернопіль вечірній», у Державному архіві Тернопільської області, був на громадській роботі. Головний редактор Тернопільського обласного управління у справах преси та інформації (1989–93), видавництва ТАНГ «Економічна думка» (1998–2003), газети «Русалка Дністрова» (від 1992) і журналу «Тернопіль» (від 1994). Від 2003 – заступник голови редакційної колегії «Тернопільського Енциклопедичного Словника».

Видав 19 своїх книг драматургії, прози й поезії, у т. ч. «Вибрані новели» (1999), збірка новел «Професор і бичок Бамбурка» (2002), вірші з паралельним перекладом мовою есперанто (М. Кривецький) – «Крапельни-плюс» (2000, 2002), «Нові крапельни» (2002). Автор і співавтор 11 краєзнавчих книжок, у т. ч. «Тернопіль. Що? Де? Як?» (1989), «Біль і пам'ять Молоткова» (1990), «Тарас Шевченко на Тернопільщині» (1990, 1998), «Шляхами Богдана Хмельницького на Тернопільщині» (1991), «За рідний край, за нарід свій...» (1993), 16 п'єс та інсценізацій, поставлених у Тернопільському академічному, Львівському (м. Дрогобич) і Рівненському обласних музично-драматичних й інших театрах, сотень статей, нарисів, рецензій, пісень. Вистава «Мазепа, гетьман України» (сценічний варіант Б. Мельничука за творами Б. Лепкого, Дніпропетровський музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка) нагороджена міжнародною премією ім. П. Орлика (1995). Серед вистав за п'єсами Б. Мельничука – «Соломія Крушельницька», «Вісьта-війо» за мотивами стрілецького гумору, інсценізації творів Р. Завадовича, П. Загребельного, Б. Лепкого. Укладач і редактор більше 250 книжок, у т. ч. творів С. Балея, братів Богдана й Олександра Барвінських, В. Будзиновського, О. Назарука, М. Стахіва.

Про життєвий і творчий шлях письменника розповідає книга І. Бандурки «Чотири вежі Богдана Мельничука» (Т., 2002).

ІЗ ЦИКЛУ

**«ІСТОРІЇ
ПРОВІНЦІЙНОГО МІСТА»**

КОЛРЕШТАВАР, АБО ЧОТИРИ ДАТИ

Як саме це почалося — Модест пам'ятав так, ніби то було вчора, а не тридцять два роки тому. Точніше — тридцять два роки, три місяці та шість днів. 17 вересня 1969-го. Тоді він, гордовито вистовбурчивши шию, повагом простував, майже ніс себе вулицею Ставополя. Ще б пак! Як було не вигойдуватися з такою самоповагою, коли скубнув добрячий жмут пір'я із хвоста птиці мрії: після факультету журналістики потрапив за розподілом в обласний центр. А тут у редакції вже й квартиру пообіцяли...

Неквапно, немов тримав на тім'ячку горня води, йшов Театральним майданом, де гучномовець галасував про «золотий вересень» і тридцятиріччя «воз'єднання західно-українських земель із Радянською Україною» 17 вересня 1939-го. Потім прошкував тротуаром уздовж греблі. Праворуч повногрудо видихав свіжість став, зліва тремтів від невідомості парк, чекаючи, коли осінь згвалтує його. Врапт — зойк гальм, лункий удар, дзенькіт скла, крики... Об автобус, що загальмував перед вибоїною, вдарилася новенька чорна «Волга». Така сама, як та, котра 17 грудня 1968-го шулікою промчала мимо, коли Модест, ще студент, крізь сніговійницю діставався з райцентру до свого села біля витоків Збруча. О, як хотів тоді жбурнути каменюку вслід самозадоволеним пикам, котрі не змилювалися його підвезти!

А тепер з іншими перехожими підбіг до місця аварії. Нічого страшного: вм'ятий зад ЛіАЗа, погнуті крила і бампер легківки. Випадкові свідки навіть розчаровані: обійшлося без крові. Через кілька хвилин підїхали даїшники, і гурт розсмоктався. А перед тим, сам не знаючи чому, Модест нахилився, підняв шматок скла з розбитої фари, затиснув його в кулаці. Так і почалося. Осколок опинився на його столі у новенькій квартирі, котрою ошчасливила редакція.

Потім Модест додав до нього ще одну скляку з місця чергової аварії, ще... Згодом — клопоть бляхи (після нього сумна колекція перекочувала на підлогу), пружини, гвинти й болти (автомартиролог переніс у коридор), шмат обгорілої гуми (некрополь на вимогу дружини, коли народилася дочка, перемістив у гараж, де й залишив назавше), обривок обшивки зі сидіння...

Сюди, в гараж, Модест звозив із аварійовищ усі рештки, здебільшого уламки металу, що зумів підібрати. Оскільки ж професія була пов'язана з численними поїздками редакційною легківкою дорогами області, то трагічних випадків бачив чимало. До того ж, мав до них, як згодом зауважили колеги, особливе чуття. Нерідко опинявся на місці події раніше, ніж машини зі сиренами. І нишпорив поглядом по дорозі: що б прихопити зі собою. Придумав собі псевдонім Колрештавар — із перших складів слів «колекціонер решток аварій». Колеги поза очі казали, що він колекціонує не сувеніри з аварій, а каміння горя. І хтозна, до чого призведе збудована з нього споруда. А фотокореспондент Василь Карма висловився, наче затвором апарата клацнув: «Модест дивиться так, ніби удавку на шию накидає... Чи не накликає він біду?» Після того кожен старався уникнути поїздки з Колрештаваром.

А він продовжував колекціонувати. Похитував головою його батько, дивлячись на ту дивну забаганку.

Гараж наповнювався.

Провели батька в останню дорогу: переїхав «Нивою» «корманич» колишнього колгоспу, коли старий у жнива придрімав за копицею.

Казала Модестові мати: «Сину, схаменися... Навіщо воно тобі?» Приказку нагадувала: «Купив собі біду та на свої гроші».

А він не слухав. Всміхався про себе: я живий, а ваші авто? Особливо радів, коли билися дорогі легківки. Звозив скляччя-залізччя додому. Гараж розширив, дах підняв, щоби було де складати. Полички на стіні поробив: туди

гайочки-шайбочки примощував. Гудзички також. Із одягу потерпілих. Металеві уламки — горою на підлозі.

Не стало матері. Переходила дорогу до криниці, а з-за повороту — джип районного керівника. Ще на хрест побільшало на сільському цвинтарі.

Дружина теж приповідку нагадувала: «За чужую кривавицю купив в церкві плащаницю».

Гірка решток у гаражі росла.

Махнула рукою, хоча чверть століття прожили разом: «Як причепиться зваба — не допоможе й рада».

Розлучилися. Авто — дружині, гараж — Модестові. Квартиру розміняли. Дочка з матір'ю залишилася.

Колрештавар перейшов із редакції газети на телебачення. Худий, гостроносий, він майже щодня був на екрані. Мов видзьобував урожай із поля біди. Вів програму, котру так і назвав — «Аварія». Лець-лець кров'ю об'єктив не забризкувало. Ще вищою стала гірка в гаражі.

Дочка, дипломований філолог, до батька прийшла. Запитала, коли й чому те все в нього почалося. Сказав, що тридцять два роки, три місяці та шість днів тому. 17 вересня 1969-го. Потім задумавсь: а може, й раніше. Рівно на дев'ять місяців, 17 грудня 1968 року. Коли мимо шугонула чорна «Волга», залишивши його в глухе підвечір'я на безлюдній дорозі посеред поля, віч-на-віч із морозом, під шпаркими поривами вітру, що колошматив колючим снігом. Як йому тоді хотілося, щоби ця «Волга» заглухла чи опинилась у кюветі!

Аварії через дев'ять місяців зазнала інша легківка. Із такими ж пихатими пасажирами...

Дочка вислухала, потім тієї, що й мати, заспівала. Тільки іншими словами. Просила, щоби позбувся своєї поганої моди на горе. Шота Руставелі цитувала. Про те, що погану звістку дізнатися — найприємніша втіха для злого.

Модест тільки всміхався. Про своє думав. Тоді дочка спересердя Шекспіром вдарила: «Болотові болото рідне».

Знову всміхнувся. На поясі мобільник зацмакав, немов пережовуючи чергову порцію чисісь біди. «Зараз їду», – кинув Модест уже на ходу.

Дочка більше не приходила.

...Їй зателефонували з телерадіокомітету не по мобільному – по звичайному: чи не знає, де батько. П'ять днів на роботі нема. До гаража – двері на гачку зсередини. Виважили. Розгребли гору металу над оглядовою ямою. Модест лежав на дні, з грудей стриміла гостра залізняка.

Серед паперів у його сейфі знайшли заповіт. Однокімнатку, де мешкав, – дочці записано. Гараж – дружині.

На табличці, що на дерев'яному хресті над могилою, ні імені, ні прізвища не зазначили. Тільки, як Модест заповів, – Колрештавар. І – день народження, місяць та рік смерті. Дати її точно не знали: лікарі констатували тільки орієнтовно, що уламок від іномарки обірвав Колрештаварові життя 17 вересня 2002 року...

Вересень – жовтень 2002.

СКРИПКА ВІД СТАРОГО

Спочатку я не зрозумів, чого мені не вистачає цього ранку. Прокинувшись, як здебільшого бувало й досі, від шуму вулиці, продовжував вслухатись у нього. Все ніби як завжди: шурхотіння коліс та ніг по асфальту, короткі гудки авто нетерплячих водіїв, людські перемовини, стукіт розшарпаних дверей у під'їздах... Звичайний гамір на звичайній привокзальній вулиці. Та все ж чогось бракувало... Враз ніби пружина підкинула мене на ліжку: скрипка! У тому потоці звуків мій слух не міг виокремити її голосу, до якого так звик протягом останнього часу. Струни мовчали.

Я притяма метнувся до вікна, відсунув штору, відчинив двері на балкон. Погляд ніби сам намацав те місце, куди мав потрапити з моєї волі. І — обсервував порожнечу, тобто прямокутник площі під балконом навпроти, де мав би стояти він, маестро. Якусь мить я ще придивлявся, витираючи долонею шибу, немов скрипаль мав проступити зі стіни чи скульптуризуватися з дощових пасмуг, котрі скошували останнє й тому наймужніше листя. Таки ні, старого не було.

Відійшовши в задумі та легкій тривозі від шибки і знову вмостившись у ліжку, котре ще не встигло видихати моє тепло, я примружив очі. Пам'ять одразу ж сканувала віртуальний портрет скрипаля: гандрабату худу постать, наче вирізьблену з покрученого кореня вивернутого бурею дерева, сутулі плечі, що зігнулися під тягарем пережитого, побатожене зморшками обличчя. На ньому виділялися невеличкі, як у галичан на світлинах часів цісаря Франца-Йосифа, вуса. І очі. Здебільшого напівзаплющені, вони немов вибухали, коли старий випадково чи навмисно зиркав на когось із перехожих. На вигляд скрипаль мав років сімдесят.

Уперше на нашій вулиці, що вела від центрального майдану міста до двірця, маестро з'явився трохи більше, як два роки тому, відразу ж після президентських виборів. Я тоді саме взявся писати документальну книжку про

перебування у краї Богдана Хмельницького, волинські й галицькі шляхи його війська. Кілька місяців студіював документи в архівах, вивчав у бібліотеках літературу про гетьмана — від літописів до найновіших досліджень учених та художніх творів, робив виписки з праць українських авторів, перекладав із польської та російської мов. Урешті, коли відчув себе готовим до роботи, вмотивувався за письмовим, а точніше за єдиним у моєму однокімнатному помешканні столом. Поклав манливою пружинистою купкою зо три десятки аркушів білого паперу, наготував кілька кулькових ручок зі стержнями різного кольору, щоб одразу були помітні вставки у майбутньому рукописі, розсортював на дивані архівно-бібліотечні нотатки, познімав зі стелажів у кімнаті й коридорі книги, котрі могли знадобитися, перевіряв, чи є кава... Тобто, зробив усе, щоби не відволікатися від головного, не злитися через якусь дрібницю.

І — ви не повірите! — тільки-но вивів перше слово, як із вулиці долинув «Козацький марш». Я підійшов до балкона, розчинив двері й поглянув униз із висоти третього поверху. На тротуарі навпроти стояв скрипаль і, піднявши погляд на мене, дарував мелодію, на котру не може не відгукнутися, в чому я твердо переконаний, серце кожного істинного українця. Зрозуміло, стрепенулося й моє. Вибігши на вулицю, я кинув у картуз біля ніг старого купюру, котра ще збереглася в моїй кишені, здається, то було п'ять гривень. Скрипаль приголубив мене позирком виразних очей, ледь помітно кинувши головою на знак вдячності. Коли я повернувся до хати і знову всівся за бюро (дуже люблю це колоритне галицьке слово на противагу інертно-міжнаціональному — «стіл»), у скрипці старого озвалася душа Марусі Чурай — безсмертною мелодією, за якою в свідомості бриніли слова:

*Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі...*

А вночі мені приснився музика. Тільки він був не зі скрипкою, а зі шаблею і не стояв на вулиці, а на баскому

коні мчав у козацькій лаві. Замість акуратних вусиків — довгі вусища підковою, чуб-оселедець вихором в'ється...

«Козацький марш» і «Засвіт встали козаченьки» супроводжували мою працю доти, доки не наспів час вивести на папері печальну фразу про загибель козацького полковника Морозенка під час облоги Збаража у 1649 році. Я тоді сидів кілька хвилин у зажурі, бо сум народу огортав мене й через століття — так не хотілося, щоби звитяжець помирав.

Зітхнувши, взяв відкладену вбік ручку і... І з-за шиби заголосила-заридала скрипка:

*Ой Морозе, Морозенку,
Ти славний козаче,
За тобою, Морозенку,
Вся Україна плаче...*

Мені аж мурашки по спині поповзли. Звідки старий міг знати, що саме в ці хвилини я крізь завісу часу попрощався з полковником? Як було не перервати працю?! Одягнувши шапку, бо крізь вікно бачив, як сніг іскриться від морозу, вийшов на вулицю. Скрипаль, не піднімаючи погляду, продовжував награвати ту саму пісню, а на його вусиках крижаними крапельками бриніли дві сльози...

Козацькими мелодіями маестро опікував мене до закінчення нарису про Богдана Хмельницького та його військо. Потім я передав рукопис до видавництва, кілька тижнів попрацював у львівських архівах та бібліотеках, поповнюючи надбаний протягом років запас краєзнавчих матеріалів і... знову всівся за улюблене бюрko — продовжувати віддавати учням і студентам борг за тих місцевих істориків, котрі думають більше про власну кишеню, ніж про те, чи виростуть наші діти й внуки патріотами рідної землі. Цього разу вирішив написати про Українських Січових Стрільців, вояків Української Галицької Армії, їх боротьбу в нашому краї. Ритуалу з купкою пружинистого чистого паперу, різнобарвними ручками та книжками й виписками дотримався. Щоправда, я вже призабув, що супроводжувало початок книжки про Богдана Хмельницького. Тому, вивівши перше речення розвідки про усусусів, здригнувся від

несподіванки, почувши крізь шиби мелодію «Ой у лузі червона калина...» До балкона навіть не підходив — одразу на вулицю. Вигравала скрипка, вигравали молодечим завзяттям й очі скрипаль. На моїх п'ять гривень, що лягли у шапку біля його ніг, він, здалося, не звернув ніякої уваги.

Ті очі ще раз засвітили мені в душу — найближчої ночі. Музика приснився мені помолоділим, як і під час віртуального козакування. Вуса він цього раз не змінював. А замість козацької зодяганки мав на собі однострій вояка Української Галицької Армії — війська Західно-Української Народної Республіки, ядром якого після Листопадового зриву 1918 року став Легіон усусусів. Шапка-мазепинка, мундир, відзнаки на комірі й на рукавах... Золоті галицькі леви боролися за волю рідного краю, й поміж них воював і теперішній скрипаль.

Ні, то був не звичайний скрипаль, а таки характерник. Мольфар, чарівник, дивогляд. Він наче крізь стіну дивився. Немов стояв за спиною, коли я сушив голову над закладеним паперами бюрком. Поки описував життєвий і творчий шлях стрілецького поета й композитора, уродженця Розгадова на Зборівщині Романа Купчинського, старий грав мелодії його пісень «За рідний край», «Ой там, при долині», «Як з Бережан до Кадри»... Врешті, не буду перераховувати всього, бо це не спеціальне дослідження, а таки новела.

Подібне повторилося, коли доторкнувся думкою і матеріалізованим на папері словом до образу побратима Романа Купчинського — уродженця Заліщиків композитора Михайла Гайворонського. Тоді скрипка подарувала мені мелодії пісень «Їхав стрілець на війноньку», «Слава, слава отаману», «Питається вітер...»

Коли ж мережив сторінки рукопису рядками про ще одного співця стрілецької слави — вихідця з Поручина на Бережанщині Левка Лепкого, старий влаштував мені свято з пісень «Ой видно село», «Бо війна війною», «Колись, дівчино мила»... Його ж пісня «Ми йдемо вперед» залунала, коли я відтворював наступальний порив Галицького війська — Чортківську офензиву в червні 1919-го.

А коли пояснював на черговій сторінці, як стрільці змушені були відступити перед польською армією, котру Франція підсилила технікою, то музика видобув із живоголосого інструмента:

*Зажурились галичанки та й на тую зміну:
Ой відходять наші стрільці десь на Україну...*

Цю мелодію змінила не менш сумовита:

*Ой та зажурились
Стрільці січовії,
Як Збруч-річку проходили,
Що стільки народу
Впало за свободу –
Встояти не було сили...*

Коли я дописував останні рядки книжки про новітніх лицарів волі, за вікном звучала ще одна мелодія Романа Купчинського. Під печальні звуки скрипки я цитував його рядки:

*Засумуй, трембіто,
Та й по всьому світу,
Що зів'яло галичанам
Сорок тисяч цвіту...*

Рукопис передав тому ж видавництву, яке вже встигло благословити до читачів мою працю про козацтво у краї. Настала черга книжки про Українську Повстанську Армію. Ще один оберт зробило колесо моєї одіссеї: поїздка до Львова, робота у місцевих бібліотеках і архівах... Звичне вмощування за бюрком, що, здавалося, скучило за мною, як і я за ним.

Повторилась історія і з першою фразою, і з видивом у сні. Скрипаль цього раз, щойно я вивів перше слово, зажав: «Гей там далеко, на Волині, зродилась армія УПА...» А вночі з'явився мені почергово у кількох одежинах: то в селянському кожусі, то у ватнику, то у звичайному піджаку, що не приховував узору на вишиванці. Незмінними в тому віртуальному портреті залишалися тільки шапка-мазепинка з тризубом і наїжачені вусики на суворому обличчі.

Мою роботу над рукописом маестро, немов дивлячись, як і раніше, крізь стіну, супроводжував мелодіями «Йшли

селом партизани», «У темній криївці повстанці сиділи», «Хлопці-молодці, а де ж ваші хати?» та інших повстанських пісень. Виходячи на вулицю в нечасті хвилини перепочинку, я неодмінно залишав біля ніг музики кілька монеток, а то й купюру. Сьогодні планував закінчити книжку про упівців і подумки вже шукав наступної вершини, котру варто б досягнути у краєзнавчих пошуках...

Чому ж став щербатим гомін на вулиці? Чому в ньому нема голосу скрипки, з яким я так зріднився? Куди щез старий?

Ці думки колупали свідомість, не давали працювати за бюрком. Крізь силу сконструювавши кілька фраз, я таки не стримався. Прихистившись парасолею, обійшов сусідні квартали, поблукав по вокзалу. Маестро не було ніде.

Усю ніч у шиби бився сильний вітер із дощем. Вранці я передусім прислухався, чи не озветься скрипка. Потім вийшов на балкон нібито подивитися, чи не замокли складені в старому креденсі книжки — у квартирі вони вже не вміщались, а насправді наставив голову під дощ, бо хотів почути мелодію. Та її не було. Тільки вітер висвистував і гримотів якоюсь бляхою. Біля отої кухонної шафки лежало щось загорнуте у целофан. Цього пакунка я там не клав! Обережно підняв його, розгорнув целофан. Під ним був футляр для скрипки. Зі щілини біля його замка біліла записка. Поглядом перебіг рядки, написані каліграфічним почерком: «Це моя остання осінь. Мені вже час, йду туди, звідки не повертаються. Залишаючи тобі скрипку, певний, що вона буде в надійних руках. Збережи її. Скрипка — найдорожче, що в мене було. Дуже хочу, щоби вона жила...»

Внісши футляр до кімнати, я відчинив його й поцілував скрипку. Вона була на диво теплою і ледь чутно озвалась у відповідь. Я здогадався, що хотіла сказати скрипка.

Тільки ж яким присниться мені старий наступного разу? А якщо не присниться?

Листопад — грудень 2002.

ХВОРОБА

— Чому ти плачеш, Регіно?

Щойно зайшовши до квартири, Полікарп побачив, що його дружина — в сльозах.

— Біда, Поко, біда...

На самоті з чоловіком Регіна називала його скорочено — Пока, зіпвивши це слово з двох складів справжнього імені. Тим більше, що воно пасувало до звичок і мови Полікарпа: він постійно кудись поспішав і на ходу кидав: «Пока, я пішов...» Регіні залишалося тільки зітхнути вслід: що вдієш, клопотів у головного бухгалтера приватної фірми більш як досить. Хоча й у неї, вчительки української мови та літератури, їх не бракувало: допізна засиджувалася над книжками і зошитами.

— Що сталося, Регіно? — чоловік підійшов ближче, погладив її по колись каштановому волоссі. Тепер воно було чорним: дружина фарбою замаскувала літа й переживання.

— З Віолеттою біда...

— З якою Віолеттою? — не второпав одразу Полікарп.

— Та ж з моєю сестрою, — осудливо подивилася на нього Регіна. — Ніби ти хтозна-скільки Віолетт знаєш...

— Що з нею трапилось?

— Трапилось, трапилось... Видно, давно вже трапилось, але тепер стало зрозуміло, що саме. Я тобі ще минулого тижня казала: вона по лікарнях і поліклініках ходить...

— І що?

— Нарешті поставили діагноз...

— Регіно, ти так довго розповідаєш, а мені ще папери розбирати. Який діагноз?

— Найстрашніший... Боюся навіть вимовити це слово. Завтра Віолетту починають опромінювати. Про все вже домовлено, а потім — хіміотерапія. І такі ліки, і такі, і такі... Всі імпортні, найдорожчі. І ще різні процедури, постійні консультації у фахівців... Все це за окрему плату, зрозуміло.

Та що гроші, головне — здоров'я. Але нещасній Віолетті вже, мабуть, нічого не допоможе. То ж така хвороба...

— Може, лікарі помилилися? Чи ти, як і всі філологи, схильна до перебільшень? — Полікарп акуратно поставив на диван пухкенький портфель. Він був, як завжди, напханий документами: найважливіші з них головний бухгалтер любив аналізувати вдома, не боячись сполохатися від чийогось несподіваного приходу чи телефонного дзвінка.

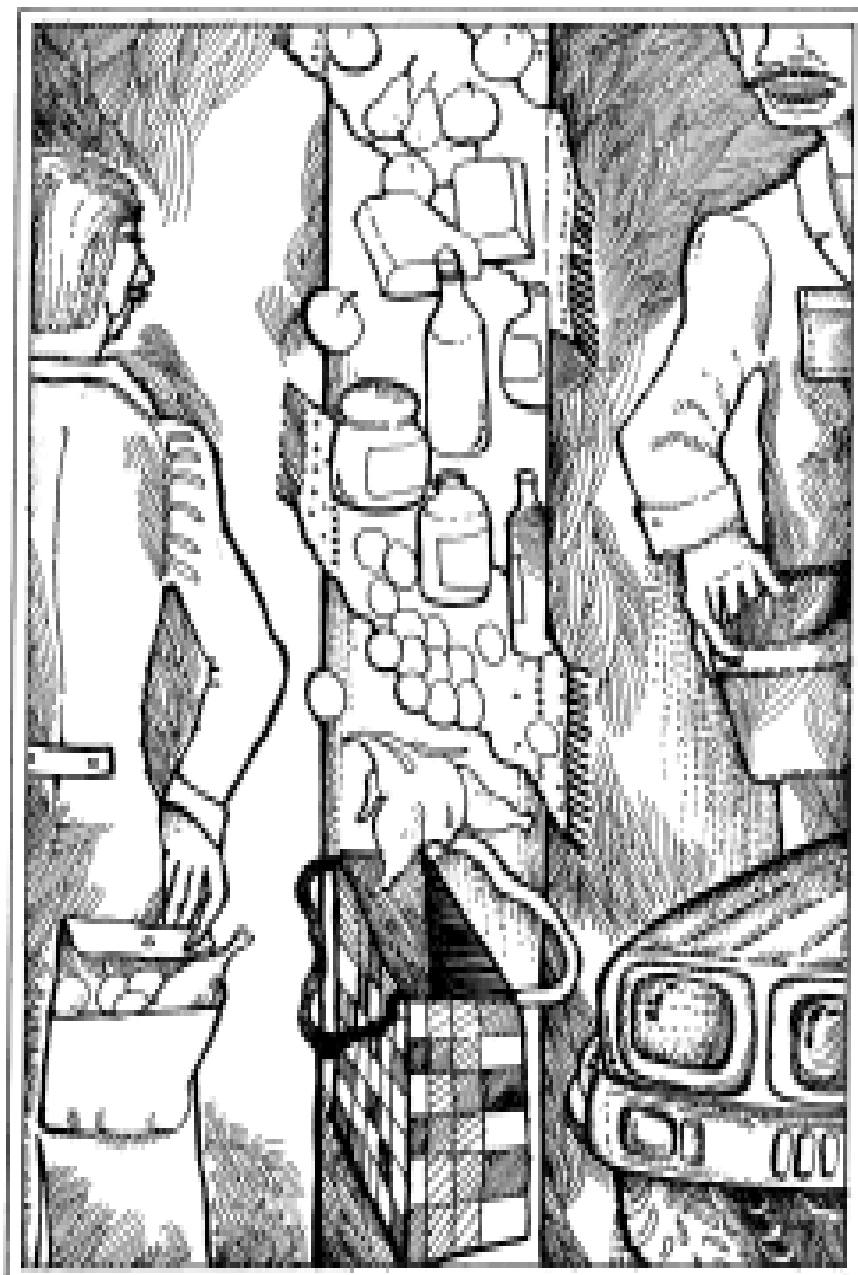
— Не думаю, що хтось помилився. Віолетта була у найбільших світил нашого міста. Б́дали, на УЗД кілька разів дивилися, консультували, щось перешіптувалися. Словом, приділили їй таку увагу, як нікому...

— Як нікому, кажеш? То всі ці ескулапи, професори, консультанти знали, де вона працює? — ляснувши себе по великому чолі, майже викрикнув Полікарп. До проголошення незалежності України він любив підкреслювати, що у нього лоб — як у Леніна. Тепер казав про своє чоло — сократівське. Так безпечніше.

— Звичайно, що знали, — Регіна взяла з рук чоловіка піджак й, обережно здмухнувши невидиму порошок, так і завмерла з ним, стривожена підвищеним тоном Полікарпового голосу. — Головному лікареві телефонував сам керуючий банком, щоби звернули увагу на його першу заступницю. Та й у поліклінічній картці Віолетти записано, де вона працює. Не якась абищо з вулиці чи глухого села.

— Не ображай села, всі з нього хліб і до хліба їмо, — вже спокійніше мовив Полікарп і підійшов до телефону. — Глухих сіл не буває, бувають глухі керівники.

— Та то я так, Поко, до слова прийшлося, — повісивши піджак у шафу, Регіна з простягнутою рукою знову підійшла до чоловіка, щоби він подав краватку. Знала, що Полікарп гордиться своїм селянським походженням, любить наголошувати на цьому в розмові навіть із поважними гостями. Якось після того, як Регіна підкреслила, що вона народилася в місті, спересердя кинув їй: «А філолог із тебе поганенький... Невже ти не зауважила, що всі великі письменники — вихідці зі села»?

— Зараз, зараз, зачекай, — крутонув телефонний диск чоловік. — Село, кажеш? — І вже у слухавку: — Доброго вечора, Віолетто. Тільки не схлипувай, не схлипувай, я все знаю. Послухай мене і зроби так, як скажу. Отже, завтра ти підеш не у четверту, а в п'яту поліклініку. Тільки одягнися скромніше: в якусь стареньку кофтину, спідницю темну й довгу, візьми стоптани босоніжки... Не маєш? Позич у когось із сусідів чи поїдьте з чоловіком раненько на ринок і купіть увесь цей антураж у «гуманітарників». Зачіску пишну під хустину заховай. Це по-перше...

Регіна, слухаючи чоловіка, так і завмерла з простягнутою рукою. Була схожою на поганеньку актрису в спектаклі провінційного театру. А Полікарп продовжував, притупуючи ногою і за звичкою рахуючи:

— По-друге, на продовольчому ринку придбайте з Мечиславом випотрошеного півника, з півкопи, тобто тридцять яєць, кілька шматків сала, по літру сметани і смальцю, кілограмів три горіхів... По-третє, спакуйте то все в сумку, знаєш, є такі смугасті з якогось поліетилену-пропілену, що їх базарники волочать за собою, і — до поліклініки. Яйця в реєстратурі залишиш, щоби картку на тебе завели. По-четверте, скажеш, що маєте з чоловіком господарку в селі, але ти у місті прописана, бо син поїхав на заробітки і залишив на тебе квартиру...

Прислухаючись до кожного слова, Регіна обережно присіла на дивані — поруч із чоловіковим портфелем. На її розповнілому обличчі набубнявів бутон усмішки. Полікарп азартно продовжував рахунок:

— По-п'яте, сама нічого не їж, бо, мабуть, доведеться здавати кров на аналізи, обстежуватися на УЗД. По-шосте, хай Мечислав, коли завтра повезе тебе, припаркує джипа за квартал від поліклініки. Далі ніжками тупай. І пильнуй, щоби хустина не сповзла, бо за такий колір волосся тебе сільські півні заклавали б. А ввечері зателефонуєш мені, повідомиш, що тобі сказали в поліклініці. Все, бувай, пока.

Пуп'янок усмішки на обличчі Регіни почав розквітати. Вона обіперлася на чоловікову течку:

— Думаєш, що спрацює, Поко?

— Не думаю, а впевнений. Люди, в яких вселилась ота найстрашніша хвороба, виглядають по-іншому, ніж твоя Віолетта. А з неї просто викачують гроші. Ще б пак: перша заступниця керуючого банком. Сам, — Полікарп тицьнув вказівним пальцем угору, до стелі, — телефонував. Чому б не скористатися такою нагодою, щоби поповнити зелененькими свої пуляresi?

— Ти авантюрист, Поко. Такий сюжет закрутив...

— Ні, я реаліст, Регіно. Якби був авантюристом, то сидів би не в кабінеті головного бухгалтера, а в тюремній камері.

...Коли наступного дня Полікарп повернувся додому з роботи, Віолетта і Мечислав уже чекали його. Як і господиня, вони ясніли усмішками.

— Ти геній, Поко, — кинулася на шию чоловікові Регіна. З іншого боку на ньому повисла її сестра.

— Варто б замочити цю справу, — Мечислав показав на стіл, що вгинався від напоїв і наїджків. — Я спеціально не брав своєї «Тойоти», щоби чарку перехилити. На таксі приїхали.

— Може, спочатку хоч щось розкажете? — Полікарп звично примостив наталовану течку на дивані.

— Зробила все, як ти звелів, — защебетала Регіна. — Коли виймала ринкові продукти, лікар тільки прицмокував. Потім уважно вислухав мене, обстежив, попросив, щоби терміново зробили аналізи. Сам повів на УЗД. Поки чекали результатів аналізів, попросив ще раз описати симптоми хвороби. Перепитав, із якого я села — довелося назвати те, де живе свекруха. Уточнив, чи зародили городина й садовина і сказав, що наступного тижня заїде до нас своєю машиною. Поки ми розмовляли, результати аналізів принесли. Тоді й почула від лікаря діагноз: дрібні камінчики у жовчному міхурі. Вони й давали затемнення, яке у четвертій поліклініці сприйняли за пухлину.

— Розумієш, Поко, — не стримала емоцій Регіна, — те, що світила вважали найстрашнішим, — камінчики. Ка-мін-чи-ки.

Віолетта перебила сестру:

— Лікар ще раз глянув на мою благоденську одежину, на стоптані босоніжки і сказав: «Ви, жіночко, позичте у когось грошей і поїдьте до санаторію в Гусятин. Попийте там цілющої водички, бо ті камінчики вже почали рухатися, тому вас і боліло, тож треба, щоби вони вийшли... Полікуєтесь — і не тільки забудете про біль, а й на чужих чоловіків заглядатимете...»

— Я тобі загляну! — закивав пальцем Мечислав і погладив кишеню піджака. — Путівка вже тут. Завтра вдосвіта за годину домчу кохану до Гусятина...

Через три тижні всі четверо знову розкошували за багатим столом: цьогораз у Мечислава й Віолетти.

— За те, щоби моя хвороба залишилася в Гусятині! — мовила тост господня.

— То по-перше. А по-друге, за те, щоби лікарі позбулися своєї хвороби — замішаного на обмані грошлюбства, — доповнив Віолетту Полікарп.

— Мрія, що ніколи не стане дійсністю, — дзенькнув чаркою до чарок гостей і дружини Мечислав.

Грудень 2002.

ПОСТРІЛИ БЕЗ ПОСТРІЛІВ

Ні, того ранку я був таки іншим, як завше: похнюплена голова, зісугулені плечі, ватяні руки й ноги... Наче відчував: щось може трапитись. Але що саме таке — ніколи не здогадався б.

Підходжу до офісу — назустріч охоронець:

— Вас уже чекають...

— Хто? — процідив я крізь зуби.

— Там, — байдуже буркнув служивий, кивнувши у бік кімнати для гостей.

Крізь скляні двері я побачив непроханого відвідувача: чоловік років двадцяти п'яти в армійському однострої. Відвідувач неабияк нервував: часто пахкав цигаркою, не затилюючись.

Відчувши на собі мій погляд, рвучко ступив до дверей, шарпнув клямку.

— Ви Нечипорук?

— А добридень?

— Що? — сіпнувся незнайомець.

— У нас прийнято вітатися, — навмисно спокійно розтлумачив я йому, щоби збити його запал.

До певної міри це вдалося.

— Добридень, — просопів незнайомець, поки я розглядав його лейтенантські погони й тішився, що вищий од нього щонайменше на два пальці.

— Перепрошую, ви — пан Нечипорук?

— Саме так, — неквапно простягнув я правицю. — Сень Нечипорук.

Взагалі-то донедавна я був звичайним Семеном, так і в паспорті зафіксовано. Але після того, як захопивсь історією Легіону Українських Січових Стрільців і почав захоплено розповідати друзям про їх командира Сеня Горука, мені заімпонувало відрекомендуватися коротким, як постріл — Сень. Утім, для відвідувача головним було не ім'я, а прізвище.

— Сень Нечипорук, — повторив я. — Чим можу бути корисним?

— Почнемо розмовляти тут? — загадковий гість рухом, відомим глядачам детективних фільмів, поправив кобуру пістолета.

— Прошу до кабінету, — люб'язно показав я на сходи.

Моє робоче приміщення було на четвертому, останньому поверсі корпусу, що недавно придбало наше видавництво. Справи у нас ладилися, чому і як — то тема окремої розмови, скажу тільки, що не лише шеф, а й я, завідувач відділу, мав окремий кабінет. Тож, неквапно піднімаючись до нього широкими сходами, намагався розбурхати мозок, причмелений вчорашньою черговою алкогольно-боротьбітською okazією, і випарпати з нього бодай кволий натяк на привід, що спонукав військовика, обцаси якого миготіли перед моїми очима, розшукати мене спозаранку. Врешті заспокоїв себе версією, що це черговий представник невмирущого племені графоманів, котрий зараз «ощасливить» мене якоюсь біялітературною сірятиною, і з тією думкою відчинив двері кабінету.

— Поговоримо, як справжні чоловіки, — з притиском мовив лейтенантик.

У його тоні відчув приховану загрозу.

На автора це не було схоже.

— Прошу сідати, — запропонував я. Знову, щоби виграти час і зорієнтуватися.

— Нема потреби! — сіпнув плечима незнайомец і пропik мене поглядом так, що я почувся за мить до страти. — Буду коротко.

— Прошу, — я спробував усміхнутись, але марно.

— Значить так, — військовик ступнув ближче. — Злізьте з моєї дружини.

— Що? — залишки мого волосся рвонули догори, як антени. На всяк випадок я відступив назад і намацав за спиною масивну настільну лампу. Невже доведеться скористатися нею, рятуючи життя?

— Злізьте з моєї дружини, — повторив він хриплим од хвилювання голосом.

— Вибачте, пане, як вас..., але хто ваша дружина?

— Це не має значення! — лейтенантик ураз зірвався на фальцет. — Але злізьте з неї!

Мені дещо попустило. Авантюрник виявився слабеньким у логіці — моїй ще з університету улюбленій дисципліні.

— Прошу вибачення, припустимо, я справді аморальний тип. Але погодьтеся: для того, щоби злізти з вашої дружини, раніше треба було на неї вилізти...

— Ви ще й лаха дерете з мене? — лапнув правицею кобуру військовик.

Але я вдав, що не помітив цього жесту.

— Так, мені все-таки бажано знати, на кого я виліз, а тепер маю злізти... Тобто, як звати вашу дружину...

Рацію войовничого незнайомця перемогло емоцію.

— Роксана, — напівістерично видихнув він.

Природно, що жінок із таким рідкісним іменем навіть у нашому чималенькому видавництві не могло виявитися двоє. Роксана, редактор, одна з моїх підлеглих, була справді молоденькою і симпатичною, але жінкою явно не моєї мрії. До того ж, я категорично проти службових романів, і порушити табу мене не змусила б навіть кінська доза «аква віти», тобто води життя — оковитої. Як любить повторювати мій старший колега, не буває горілки так багато, аби потім щось мати з тою кобітою...

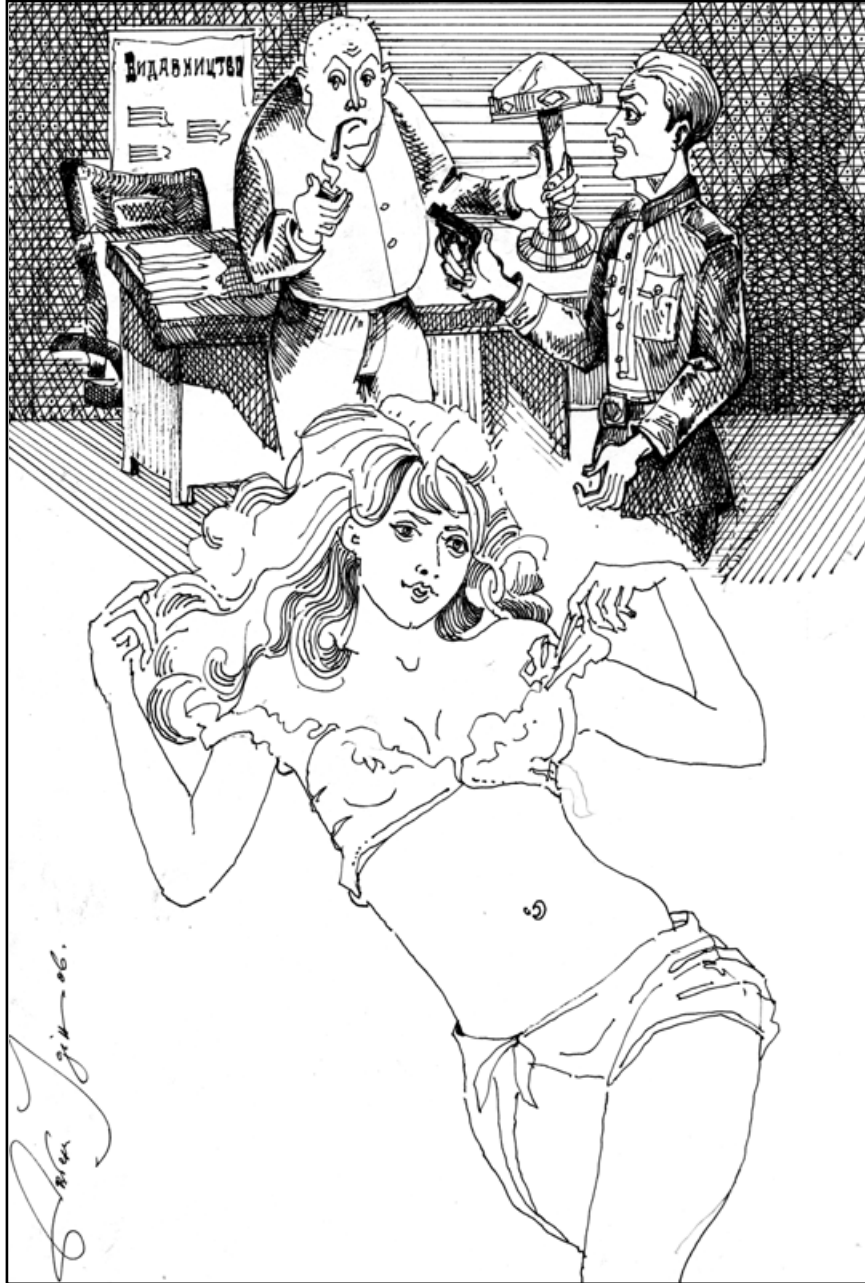
Тож я полегшено зітхнув, а потім, уже майже остаточно переконавшись, що мене зараз не пристрелять, як блудного пса, розреготався.

— Що означає цей ідіотський сміх? — зблід лейтенантик.

— А те, що я не можу злізти звідти, куди й не вилазив...

Для повного тріумфу я спробував запалити цигарку. Вогник запальнички торкнувся її кінчика з третього разу: руки ще підступно тремтіли.

— Повірте, — тепер уже я зробив крок до незвичного співбесідника. — Мені навіть на гадку не спадало...

Та чоловік Роксани був по-військовому чітким і тупо прямолінійним:

— Дайте мені чесне слово, що злізете з моєї дружини.

— Але ж я не можу злізти звідти, куди не вилазив, — повторив я за всіма правилами логіки. («Спокійно, Сеню, спокійно...»). Та, побачивши, як ходять жовна лейтенантика-рогоносця, зрозумів, що вдаватися до цієї науки надалі небезпечно.

— Гаразд, я обіцяю.

— Слово? — уточнив військовик.

— Слово! — чомусь виструнчивсь я. Мало не відкозиряв.

— Дякую! І сподіваюся, що ви дотримаєте слова! Інакше...

Гримнули двері. Я знеможено впав у крісло. Лише тепер відчув, що тремтять не тільки руки — все тіло: «Пістолет у нього був, безперечно, заряджений», — хробак однієї й тієї ж думки невтомно повзав звивинами мого мозку. Оговтавшись, спробував натягти ниточку, що мала привести до відповіді на запитання, звідки ж ростуть ноги в історії з Роксаною. Довелося пошарудіти у «скриньці Пандори» — коробочці з-під вітамінів, де я ховав «зачачку» про всяк випадок.

Побачивши новеньку купюру з портретом Грушевського (так, не пошкодував п'ятдесяти гривень — життя ж дорожче, а пістолет міг вистрелити!), один із охоронців, фіолетові прожилки на обличчі якого свідчили про давню пристрасть до сорокаградусної, значуще облизав пересохлі губи.

Я коротко виклав суть справи. «Грушевський» — то аванс. Зрозумів?! — наголосив ще раз. — Справишся — матимеш ще й «Шевченка...»

Пиячок у камуфляжі запобігливо закивав, у підпухлих очицях зблиснув вогник азарту нишпорки.

...Уранці наступного дня стогривнева купюра перекочувала зі «скриньки Пандори» до нагрудної кишені «фіолетика». Той розповів таке, від чого ліченим волоскам на моїй голові запраглося стартувати з космодрому черепа у безвість. Виявляється, у Роксани — вже кількамісячний службовий роман із сусідом по редакторському кабінетові. Вона не гаяла

часу, поки її чоловік служив у війську, — не тільки читала рукописи, а й досліджувала материки тіла чужого чоловіка. Але до чого тут я?..

Відчувши знайомий тремт у тілі (та ж пістолет міг вистрелити!), я запросив до кабінету Роксану.

Сліз було стільки, що довелося пожертвувати своїм носовичком, її, напахчений, був — хоч викручуй. У перерві між схлипуваннями редакторка-дослідниця все ж спромоглася пояснити: хтось із сусідів нашептав чоловікові, що поки бравий вояка охороняє Україну невідомо від кого, до неї, Роксани, заглядає «на вогник» її колега. І, буває, затримується до ранку. Чоловік пригрозив їй пістолетом, вона розповіла про все майже чесно. Майже, бо, зізнавшись про географічно-анатомічні сеанси, партнером назвала... мене.

— Але чому мене? — аж підстрибнувши, я висмикнув передостаннього волоска зі своєї голови, вміст якої вже міг бути продірявлений кулею.

Роксана з виглядом найцотливішої скромниці відвела вологий погляд:

— Те, що до мене заходить коханець, уже не могла приховувати. То подумала, що чоловік менше сваритиме за вас, бо ви — мій шеф. Добровільно-примусово натякнули-наказали — і я мусила віддатися вам...

— А що могло бути зі мною — ти подумала? — пожертвувавши останнім волоском, я вперше порушив службову етику і перейшов на «ти». Далі, згадавши про осоружного пістолета, вдався до ненормативної лексики.

Хвилі сліз вихлюпнули крізь замкову щілину дверей мого кабінету в коридор, а потім вітрильник розмови поплив усе-таки під пасатом логіки. Що не кажіть, а то потрібна наука.

Чарівне створіння на ймення Роксана второпало з першої ж логічної тези:

— Так, так, я розумію, що завинила перед вами... Звичайно, звичайно, якщо він уже так вважає... Безумовно, це відбудеться, мусить відбутися. Інакше — ви правду кажете — залишитесь без вини винним...

І — як логічний висновок із наших спільних логічних розмірковувань — її пристрасний шепіт:

— Я прийду! Обов'язково прийду!..

Довелося втретє відчиняти «скриньку Пандори» — на могорич товаришеві, щоби позичив ключа від своєї квартири, й на алкогольній антураж для не зовсім благородного дійства.

Роксана прийшла.

І була шалена ніч.

Постріли без пострілів. Ка-но-на-да. Ре-ви-ще!

Більше нічого про це не розповім. Ви маєте уяву? Нехай вона прокинеться.

Тільки застерігаю: до такого ви навіть не додумаетесь.

Слабó! Хіба б...

Щоправда, згодом я знайшов привід, щоби Роксану звільнили з роботи.

Насправді — за наклеп на мене. За брехню. За «бойові маневри».

Червень 2006.

ПОМСТА ПОРЦЕЛЯНИ

Що б ви зробили, якби доля всміхнулася вам майбутнім солідним заробітком? Звичайно, напилися б. І я так учинив. Купив чвертку, бо на більше не нашкріб грошей, зачинивсь у робітні й полегшено зітхнув перед тим, як улити в себе першу чарчину. Все! Принаймні на два місяці заробітку має вистачити. А раптом замовник розщедриться на більше? Задоволено потер руки й перекинув другу. Пішла, як брехня по селу.

П'ятдесят грамів залишив на ранок і спокійнісінько влігся спати на улюбленому твердому тапчані, котрий свого часу служив ложем для більшості творчих людей Тернополя. Майже вмить провалився у сон, як це буває зі щасливою людиною.

Мав усі підстави почуватися щасливим. Ще б пак! Один із найвідоміших у місті бізнесменів, Андрій Столітник, на прізвисько Кактус, замовив мені велетенську, діаметром два метри, таріль зі зображеннями знаків Зодіаку, в центрі якої мав бути його символ — Стрілець. Матеріал — на мій розсуд. Звичайно, можна було обійтися традиційним шамотом, тобто обпаленою вогнетривкою глиною. Але вже як робити, то робити. Тільки порцеляна, високоякісний фарфор! Хай це для мене клопітніше і дорожче, але ж усі затрати окупляться сторицею!!!

Уранці зірвався з ліжка, мов підкинутий невидимою пружиною. До роботи! На «зачачку», залишену для похмілля, навіть не глянув. Хто ж сам собі ворог?!

Працював у шаленому темпі: читав астрологічну літературу, малював ескізи, ліпив фігурки, домовлявся на фарфоровому заводі... Оце життя! Караван творчості під лагідним сонцем надії. Надії на пристойний заробіток.

І ось бажаний витвір у моїх руках. Точніше — у наших: моїх і синових. Бо сам такої ваги не втримав би. Підігнали

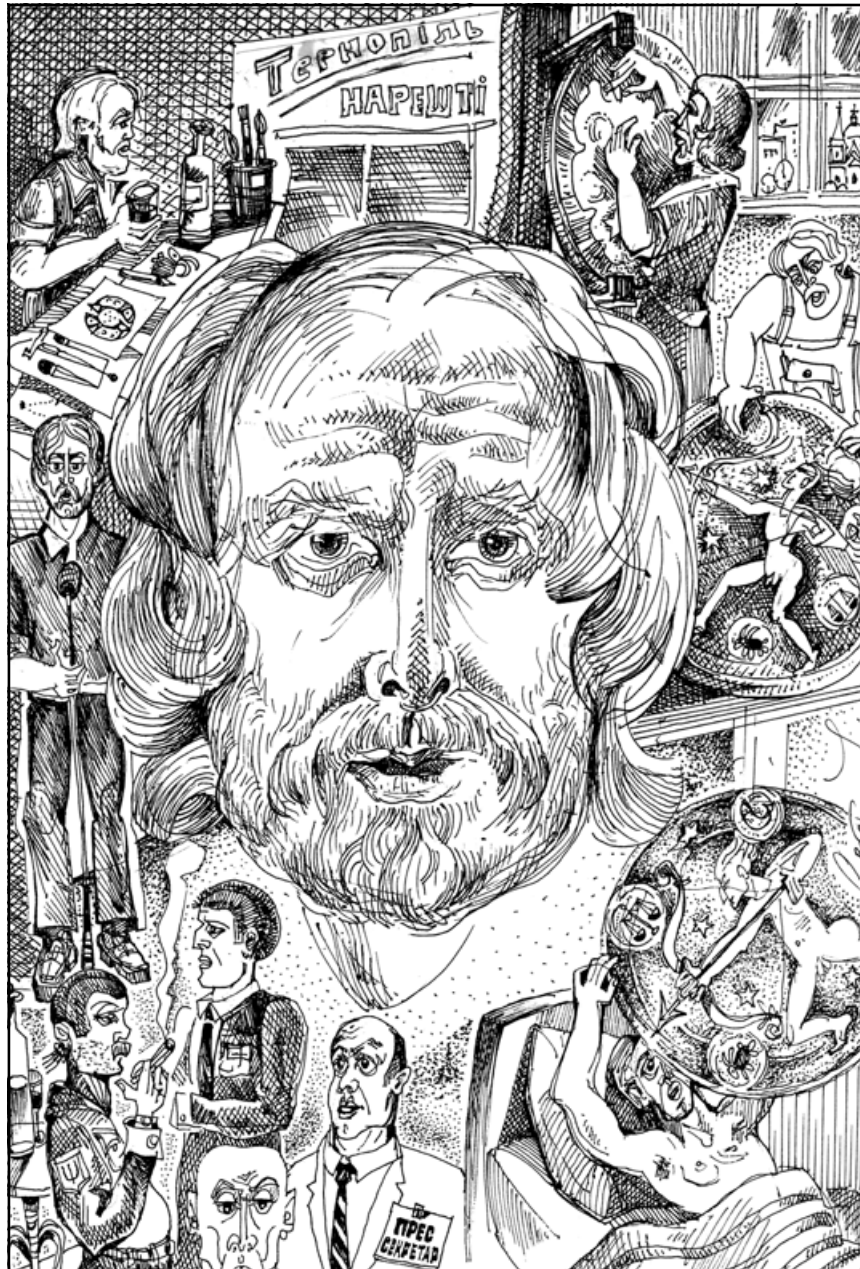
найманого бусика (десятка туди-сюди вже не мала значення, в чоло світила куди більша сума!), на м'якеньких подушках примостили рукотворне диво, що переливалося всіма барвами веселки й було схожим на модерний іконостас — і до офісу замовника.

Дорогою я ще раз прикипів поглядом до композиції. У центрі, зрозуміло, фігурка Стрільця — динамічна, стрімка. Як Кактус, котрий устигав на всіх фронтах — і капітал награв..., перепрошую, нагромадити, і газетку свою заснувати, щоби заткнути писки іншим писакам, і в депутати пропхатися... Сказано ж — Стрілець. Точніше — народжений під цим сузір'ям. Добре знає, де, коли і що вполювати. Приціл точний. А навколо символічного зображення Стрільця-Столітника — символи інших знаків Зодіаку. Зрозуміло, менші, навіть трохи карикатурні. Щоби Хазяїнові догодити.

Кактус, як ми зі сином почули з реплік попередніх відвідувачів, був явно не в настрої. Мабуть, зірвалась якась чергова операція з примноження власності. Але нас прийняв. Через п'ятнадцять хвилин після того, як ми постали у приймальні, секретарка, вишколена настільки, що навіть я побоявся зліпити їй комплімента, запросила нас до кабінету. Дебелий охоронець проніс своє тіло вслід за нами — мало що ми могли заховати за нашим щитом чи навіть у ньому.

Побачивши нас і таріль, Столітник не втримався й, не чекаючи, поки ми притаковимо замовлення біля стіни, почав оглядати роботу. В його очах зажеврив вогник, що розгорівсь у камін, потім — у ватру. Хазяїн був таки задоволеним! У моїй кишені наче щось зашелестіло. Мов озвалися зелененькі, котрих там давно не було.

— Вельми вдячний, пане скульпторе! — вже притлумивши вибух емоцій, підкреслено спокійно проказав Столітник. Високий, худорлявий (щоденні заняття у власному спортзалі таки допомагають підтримувати належну форму), він цієї миті нагадував лелеку, який збирається дзьобнути котрусь із жаб. Зрозуміло, що жабами були всі решта: ми зі сином, охоронець та прес-секретар, котрого Кактус викликав, щоби

повідомив засоби масової інформації про цей неабиякий факт із його життя — вручення персонального зодіакального знака роботи такого знаного (від скромності не помру) скульптора, як я.

Ватра Кактусу дедалі розгорялася, він обмінявся репліками з прес-секретарем. Той одразу ж підійшов до мене:

— Шеф завтра скликає прес-конференцію. Все-таки подія. Ви, звісно, будете виступати. Розтлумачите свій задум і засоби його втілення.

Я вирішив, що слушнішої нагоди нагадати про мій гонорар може не бути і делікатно обмовився про виноград:

— Було б добре, якби я отримав...

Прес-секретар обірвав мене на півфразі:

— Шеф не любить передчасних розмов про гроші!

— Це ж уже не передчасна, — спробував я встановити справедливість.

— Не хвилюйтеся, все буде добре, — по-панібратськи поплескав долонею по моєму плечу прес-секретар. — Шеф сказав, що заплатити — значить заплатити. Він ще нікого не обманув.

Я, щоправда, чув із цього приводу дещо інше, але як ви вчинили б на моєму місці? Правильно, я теж промовчав.

Хотів перехопити бодай погляд Кактусу, але він уже розмовляв із кимось по мобільному. Тільки помахав рукою, як колись партійно-радянські вожді з трибун причмеленим в одностайності трудящим, студентам та учням: мовляв, усе гаразд.

Я зітхнув і пішов готуватися до прес-конференції.

Наступного дня все було, як і належить: моє майже наукове астрологічно-мистецтвознавче слово, пристрасні виступи псевдофахівців та професійних холуїв, компліменти представників преси, телебачення і радіо, фуршетні столики, від вигляду яких кожен захлинався слиною, а я мимоволі лапнув себе за порожню кишеню...

Після третьої дармової чарки мій мозок запрацював енергійніше й головне — цілеспрямованіше. Я проштовхнувся

до Столітника через гуртик тих, хто по-собачому віддано заглядав йому в очі й рота (цієї миті його обличчя було схожим на фейс порцелянової китайської ляльки: штучна солодкувато-масна посмішка, розтягнуті від задоволення зарум'янені глянсуваті щоки, ледь примружені хитруваті очі — хто-хто, а я в цьому толк знаю). Еге ж, я проштовхнувся крізь свиту спітнілих од хвилювання блюдолизів і тільки-но хотів нагадати про гонорар, як Кактус випередив мене влучною (на те він і Стрілець) реплікою:

— Ці питання вирішує прес-секретар. Він усе знає.

Не залишалось нічого іншого, як повернутися до свого столика й спересердя перехилити і четверту та п'яту чарчини. І шосту.

Більше не пам'ятаю. Прокинувся у своїй робітні: не ризикнув плентатися додому, під обстріл важкої артилерії дружини, котра в очікуванні мого гонорару розміняла вже другу «стрельнуту» в сусідки десятку.

Коли, відлежавшись (аж тепер стали більш як доречними оті самі цілющі п'ятдесят грамів «заначки»), я прийшов до офісу Кактуса. До нього не пустили. Почав наполягати — з крісла загрозово встав охоронець. Леді-секретарка дзвякнула:

— Вам же сказано — до прес-секретаря!

Той проспівав ще одну оду моему талантові й сповістив ну дуже радісну новину: шефові моя робота сподобалася настільки, що він наказав завезти її до нього додому й повісити у спальні над подружнім сексодромом. Тобто ліжком.

Заїкнувшись про гонорар, я почув:

— Доведеться зачекати. У шефа — фінансові проблеми... Вам не важко прийти через кілька днів?..

Ці пояснення почув я і наступного разу, і ще через два дні, й ще... Тим часом прочитав у газеті, котру нам, як і всім тернополянам, доставляють у кожен дім безкоштовно, що Кактус прикупив чотири квартири у центрі під черговий супермаркет.

Тепер на поклін до сусідки пішов я. Що тридцять гривень віддавати, що сорок — один біс. Ви здогадалися, на що я їх витратив? Зрозуміло, на півлітру для хоробрості. Бухнувши половину пляшки, почимчикував, ні, вже гордо і сміливо пішов до офісу як його, ага, Кактуса. Текст майбутньої гнівної тиради чітко проступав перед моїм зором.

У коридорі офісу, відомого мені до останньої щілинки в кутку, було гамірно й метушливо. Всі кудись поспішали, а вираз обличчя в кожного (кожної) був таким, ніби він (вона) щойно об'ївсь (об'їлася) зелепух.

— Що, знову фі-нан-со-ві проб-ле-ми? — якомога чіткіше постарався проказати я, перепинивши прес-секретаря. Перша половина півлітрівки вже почала згубно впливати на мою дикцію.

— Не морочте голову, — відмахнувся той від мене, мов від набридливої мухи. — У нас біда!

— Що тр-ра-а-п-пилося? — зрадлива дикція таки підвела мене.

— Шеф у лікарні. Хтозна, чи викарабкається.

І враз визвірився на мене:

— То все через вас, щоб тобі...

— Ч-ч-чо-му? — хитнуло мене.

— Т-т-то-му! — навмисно чи ненавмисно перекривив мене прес-секретар. — Твій «шедевр» вночі grimнув шефові на голову! Стріла Стрільця проламала череп. Море крові...

«Що було потім?» — запитаєте ви. Шеф, на щастя, викарабкався, але фірма зазнала краху: він після перебування у кількох лікарнях наполегливо віддавав такі розпорядження, що все майно пішло з молотка. Прес-секретар утік до іншого шефа.

Нині Кактус, кажуть, у психушці на околиці Тернополя.

А от моєї порцелянової роботи мені щиро жаль: я так і не дізнався, куди вона щезла.

Червень 2006.

ЦІНА «ЛЮБОВІ»

Миколу Полотняного було важко впізнати. Усі дивувалися: донедавна знали його не тільки як талановитого митця, а й як веселуна й оптиміста, від котрого, здавалося, так і сипалися навсебіч іскри бадьорості, запалюючи добрим настроєм й інших. Він постійно був у центрі компанії, неодмінним тамадою на гамірних застіллях після відкриття тієї чи іншої виставки чи з нагоди ювілею котрогось із друзів.

І враз Миколу наче підмінили. Присмугнів, очима не прикипав, як колись, до співбесідника, а міг помандрувати поглядом кудись «у голубу далечінь», запитання, з якими до нього зверталися, чув через одне...

Усі дивувалися з такої метаморфози, поки Тамара Судніна, одна з двох у провінційному місті професійних мистецтвознавців і добрий психолог, не поставила Миколі діагноз: закохався.

Так воно й було. І закохався не в якусь сіру мишку, а в нову зірочку, точніше, вже зірку академічного драматичного театру, котра з кожною виставою виблискувала дедалі яскравіше. Із ролей, які за традицією називають «їсти подано», вона виросла до головних, тепер без неї, Зоряни, вже важко було уявити репертуар. Шанувальники дедалі частіше виносили їй на сцену квіти, у низьких поклонах прикладалися до ручки прими, але жодного з них вона не вирізняла як претендента на амурні стосунки. Принаймні, в кулуарах про це ще не пліткували.

Микола, подивившись виставу з участю Зоряни, пішов на другу, третю. Після четвертого спектаклю зачекав актрису біля службового входу.

— Микола Полотняний, художник, — відрекомендувався. За секунду на всяк випадок додав: — Розлучений.

— Дуже приємно. Я знаю ваші роботи, — без манірності зблиснула усмішкою Зоряна.

На її ще не знищеному гримом обличчі Микола професійним зором помітив темні півкола під очима — наслідки перевтоми чи просто недоспаних ночей. Але поспішив продовжити тему:

— Звідки знаєте мої роботи?

— Бачила і в художньому музеї, вернісаж у якому робить вам честь, і у виставковому залі...

— Не чекав такої уваги, — випрямився, наче підріс, Микола. — Не образитеся, коли запрошу вас на каву?

— Взагалі-то мої принципи заперечують кавування з розлученими, але для вас зроблю виняток, — уже грайливо всміхнулася Зоряна. — Чому — й сама поки що не знаю. Але відразу ж попереджаю: це мене ні до чого не зобов'язує...

— Звичайно, звичайно, — Микола заподавливо розчинив перед дамою двері недешевого кафе.

Розмова за філіжанками духмяного напою була цікавою, але нетривалою: Зоряна красномовно подивилася на годинника.

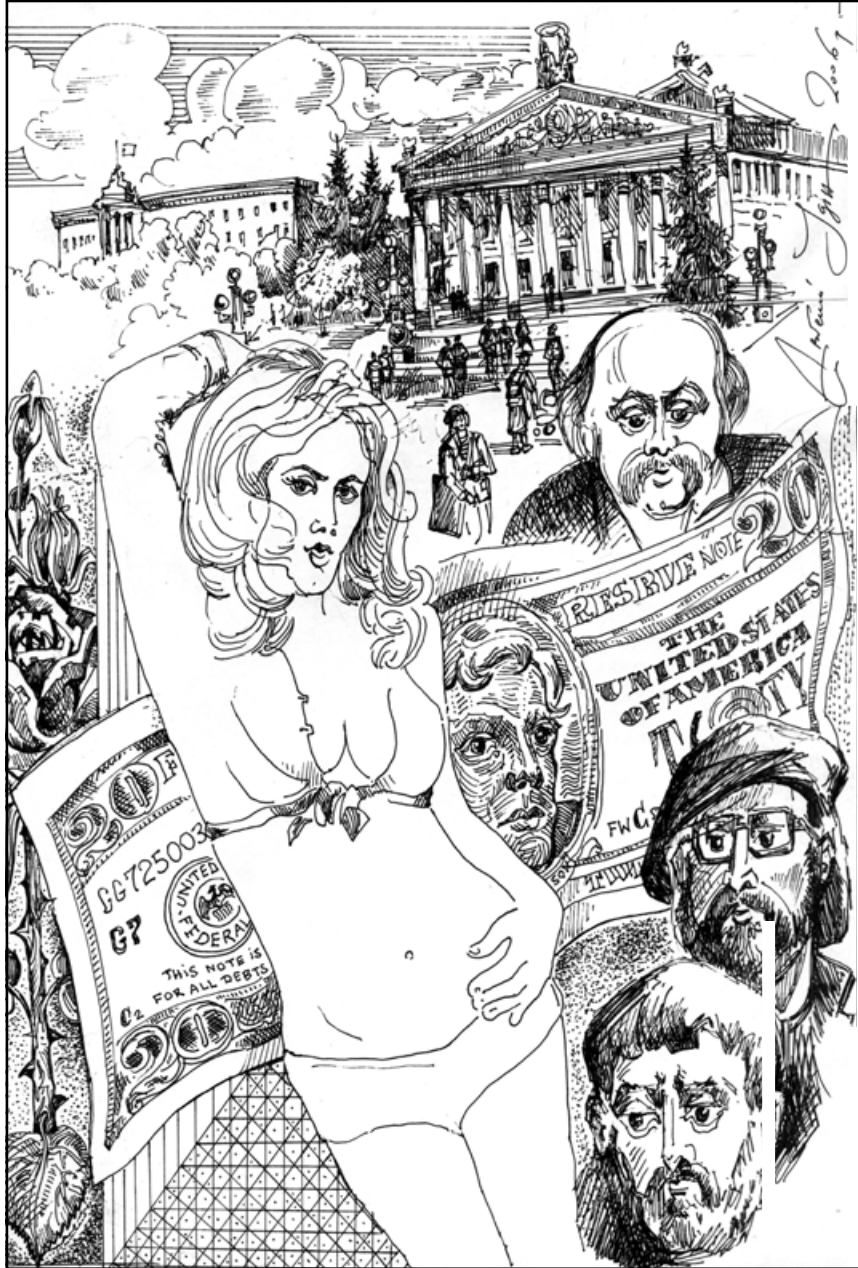
— Зрозумів, — зітхнув Микола, приємно вражений ерудицією співбесідниці.

— Не проводжайте мене, — зупинила його порух Зоряна. — Так буде краще.

— А коли ми продовжимо розмову? — легенько взяв актрису за лікоть Микола.

— Приходьте до нас у театр, — вивільнила руку Зоряна. — Я граю і завтра, і післязавтра...

Микола прийшов і завтра, і післязавтра. Попросив знайомого журналіста, щоби написав творчий портрет актриси і передав їй газету з цією публікацією (суцільні дифірамби), дописавши на полі біля нарису: «Пишаюся, що знаю Вас...». Почувався п'ятнадцятирічним хлопчиськом. Осмілівши, вийшов на сцену з великим букетом. Наступного разу, дочекавшись Зоряни біля того ж службового входу, подарував їй свою картину. Одну з тих, яку найбільше любив і котрою безмежно гордився — «Силуети Тернополя». Актриса подякувала за презент і знову погодилася випити кави.

У серці Миколи спалахнула надія, але, як і минулого разу, Зоряна попросила художника, щоби він не виходив за нею з кафе.

Так повторилося і через тиждень. Миколина робітня збідніла на ще один його пейзаж, а Зорянині обцасики після звичного кавування спритно зацокотіли Театральним майданом. Актриса немовби вбивала цвяхи у домовину зі сподіваннями художника.

Дочекавшись біля вікна, коли Зоряна перейде майдан, Микола вийшов із кафе і сумовитим поглядом проводжав її струнку постать. Об риф його задуми й ударився прибій із чотирьох художників гурту «Символи», до якого належав і Микола.

— Гайда з нами, — погладив кишеню Ігор Лізінко. — Давно ми з тобою «кози не водили». А я нині вдало продав свою роботу...

Риф на ймення Микола залишився незворушним:

— Не лежить мені душа ні до кози, ні до цапа.

Слово «цап» Ігор сприйняв як натяк на свою бороду і, вже підігрітій чарчиною, ураз вибухнув:

— Ти на кого проміняв нас, глухарю закоханий, що більше нікого не чуєш і не бачиш?! На якусь...

Микола зблід і стиснув кулаки.

— Заспокойся, — на всяк випадок позадкував од нього Ігор. — Ти їй квіти, картини, а вона з тобою кішки-мишки грається... До речі, знаєш, де твої «Силуети Тернополя»? Їх два дні тому продавали у Львові. За 500 у. о. Здала, щоби мати бабло. Зрозумів?

— Брешеш! — ще дужче сплотнів Микола.

Ігор вийшов із-за спин друзів і мовчки перехрестився на знак того, що каже правду. Тоді повільно додав:

— Та вона, твоя пасія, за гроші не тільки тобі, а й дияволу віддається. А ти зітхаєш, немов жовторотик... Послухай мене, я маю варіант...

Уранці гурт «Символи» зібрався біля телефону-автомата на Театральному майдані.

Ігор тицьнув Миколі в руки, що ледь тремтіли, телефонну картку і папірець із номером Зоряниного мобільника, завчасу роздобутим на прохідній у театрі:

— Кажи так, як домовилися...

— Зоряно, — хрипким од хвилювання голосом почав Микола, з третього разу набравши номер, — хочу повідомити, що вчора американський турист купив у мене роботу... Так, так, за солідну суму, — продовжив уже впевненіше. — Розумієте, гроші мені не дуже й потрібні... Я ж казав, що розлучений, а самотньому скільки треба... Не образитеся, коли запропоную їх вам? З нагоди закриття театрального сезону. Що? Можете вийти через десять хвилин? Де вас чекати? Не зрозумів... Ага, якнайближче до моєї робітні... Гарзд! Значить, на розі біля кафе «Космос». Дуже добре! Я вже біжу туди!

Повісивши слухавку, повернувся до друзів обличчям. Воно було вкрите червоними плямами. Волосся прилипло до чола, краплі поту виблискували і на кінчиках похнюплених вусів.

Ігор мовчки дістав із кишені кілька десятидоларових купюр:

— Тримай. Я ж обіцяв. Чого не зробиш заради істини... Матимеш — віддаси.

Микола теж без жодного слова взяв гроші й попрямував до «Космосу».

— Ми йдемо пити пиво над ставом, — кинув услід Ігор. — Думаю, за годину справишся, довше паненка в тебе не затримається, бо їй на репетицію...

Микола не оглянувся.

...Через годину «Символи» зустріли його оплесками. Полотняний сьорбнув пива і видихнув:

— Хлопці, ви не повірите... Я вперше... за гроші...

Смачно сплюнув. Спрагло допив пиво, його гірчинка відволікла від гіркоти розчарування.

...Микола незабаром став знову таким, яким усі знали його до трагічно-комічного закохання (чи захоплення). Органічно традиційного його, як і раніше, можна було

побачити в гурті митців біля офісу обласної художницької організації, на вулиці Валовій — блідій провінційній копії паризького Монмантру, в одній із численних псевдобогемних кнайп у центрі затхлого містечка. Як і раніше, бадьорив товариство його впевнений голос. Інколи, особливо коли в компанії були нові люди, він стишував тон і довірливо вкотре оповідав:

— Я розумію, що за гроші — не те... Біс із ним, із тим коханням, хай уже так... Але хотів конкретно знати, за що плачú. А розпитувати в неї і смакувати — ніяк, жодних брутальних подробиць, ми ж естети. Мабуть, так — увійшов у її лоно — бакс, вийняв — півбакса...

Слова Миколи неодмінно тонули в морі сміху. Найближчі друзі поплескували його по плечу: мовляв, усяке буває. І на таку «любов» можна наткнутися.

Червень—липень 2006.

ІЗ ЦИКЛУ

**«МЕРИДІАН
КРІЗЬ СЕРЦЕ І СЕЛО»**

РОЗЧАВЛЕНІ ВИШНІ

Вишень нинішнього року зародило... Навіть старі люди такого не пам'ятають. Ягоди гронами, ніби й не вишні, а виноград.

Хата баби Явдохи — вся в тих коралях. Дем'ян, покійний її чоловік, не тільки добрим теслею був, а й, як сказав на його похороні отець Теофіл, чув душу деревини. Міг зробити все, що людині треба, — від колиски до труни. Та ще й дбав, щоби його добрих друзів — дерев — не меншало. І берізки обабіч шляху, і каштани біля школи, і сосновий лісок за селом — Дем'янових рук робота. Найбільше ж кохавсь у вишнях. Коли спромоглися з Явдохою на нову хату, зусебіч вишив обійстя садом. А від вулиці, обличчям до людей, — вишні. Заквітують вони навесні, й здається, що ті чисті білі вітрила захищають хату від усього злого.

Дем'яна ж від смерті не вберегли. Привалило дубом, дошки з якого планували Святославові на дачу. Захотів син, щоб у нього було не гірше, ніж у сусіда-генерала — і батько старався.

Третє літо вишні доспівають без Дем'яна. Прийшла баба Фросина, кинула до беззубого рота кілька ягідок:

— Перестигають, Явдохо. Роби щось із ними, бо вітер обтрусить чи птахи зідзьобають.

— Нічого їм не станеться. Святослав приїде — обірве. Я йому і листа написала, і зателефонувала. Накрутять із жінкою компотів, варення наварять — буде і їм, і дітям їхнім. Бо мені того всього вже не треба...

— Як не треба, Явдохо? Посмакуєш взимі ягідкою зі слоїка, — зірвала ще одну вишеньку Фросина. — І я поласувала б, ой поласувала б, якби мала що закручувати... Та не було кому вишеньок посадити...

Явдоха вдала, що не зрозуміла натяку:

— Руки вже не здужають давати слоїкам раду... Та й діабет у мене, солодкого не можна... То все для нього, для сина. І для внуків.

— А де він тепер, Явдохо?

— Там, де й був, Фросино, — у Вінниці. Казав по телефону, що свою фірму має.

Явдоха обіперлася на вишню і випросталася. Від того стала вищою за згорблену Фросину. Поглянувши на неї зверху, продовжила:

— П'ятдесят чоловік, казав, у його фірмі працюють...

— І що та фірма робить? — Фросина теж спробувала розпрямити спину, але так і не змогла. — Хати будують чи, може, щось зі столярки рихтують, як твій Дем'ян, Царство йому Небесне...

Обоє перехрестились. Явдоха тісніше затягла вузлика на темній хустині. За хвилю мовила, блукаючи поглядом десь у помережаному бісером вишень верховітті:

— Кому та столярка зараз потрібна... Казав Святослав, що дві заправки вже має...

— І то добра справа, — закивала головою Фросина. — Пам'ятаєш, який переполох був торік перед жнивими, коли не стало солярки...

Знову натякнула:

— А таки добре взимку ягідку зі слоїка... Не в усіх вишень стільки...

Явдоха взялася за мітлу:

— Мушу подвір'я довести. Може, нині приїде...

Фросина мовчки подибала до хвіртки.

Наступного ранку, теж із мітлою в руці, Явдоха зустріла Хому Сороку. Його так прозвали, бо любив усе тягнути додому, як сорока до гнізда. Та ще майже ніколи не змовкав, одне слово інше підштовхувало. Відразу ж біля хвіртки Хома хапонував жменю вишень, зачвиркав крізь зуби скоромовкою вперемішку з кісточками:

— Ви, бабо, і сама не гам, і комусь не дам. Сказали би бригадирові, щоби нарвав собі вишень, бо скоро будете просити у нього коней — город орати. Та й я не відмовився б, ви ж у мене борони позичаєте. Пропадуть вишні... — блиснув червоними, як у кролика, очима і хапонував ще одну рясну китицю.

— Не пропадуть: син приїде — зірве, — Явдоха підняла мітлу, наче гвинтівку, і спробувала відтіснити Хому з подвір'я. Але той зранку був теж войовничим. Дихнув на Явдоху вчорашнім перегаром:

— Ви, бабо, як звикли у школі шваброю з дітьми воювати, так і на мене в наступ ідете.

Явдоха справді з молодості до пенсії працювала в школі прибиральницею, тому не відразу й знайшла що відповісти Хомі. Махнула кілька разів мітлою попід його ногами, тоді буркнула:

— Йди своєю дорогою, не сорочи мені тут.

— А ви не прозивайтеся, бабо, — відступив сусід. — Вишень таки справді шкода, бо в селі вже й забули, як ваш Святославчик виглядає...

— Нічого, ось-ось приїде — згадають. Тільки дивися добре — він новою машиною буде, — Явдоха обіперлася на мітлу, як днем раніше перед Фросиною на вишню.

— Ваш син, бабо, приїде, коли рак свисне, — реготнув Хома і, смачно плямкаючи вишнями, пішов шукати, де похмелитися.

Явдоха поволі повернулася до хатніх дверей, присіла на ослінчик. Якось незвично тріпонулося серце, і вона ковтнула з горнятка води:

— От Сорока, наскреготав хтозна-що... Розтривожив тільки. Коли рак свисне...

Хіба ж міг Святослав забути, як вона і небіжчик Дем'ян останню копійчину віддавали, щоби синок вивчився, на ноги став. Хвилини вільної не мала. Вдосвіта прибере в школі, а тоді сапу в руки — і на колгоспні буряки. Все заради Святославчика. Тепер, слава Богу, він — хазяїн. Уже не пропаде. Що рідко приїздить, то таки так. Але ж справи в нього, фірма... Розуміти треба... А за вишнями обіцяв приїхати...

Ще раз сьорбнула води. Серце втихомирилося. Всипала курям ячменю, що колись виміняла у того ж Сороки за пляшку казенної. Святославчик теж обіцяв привезти якогось

корму, але де йому все в голові тримати. Знову взялася домітати подвір'я.

Ніяка інша робота не бралася до рук і наступного дня. Тільки серце калатало сильніше. Тому не встала з ослінчика, коли на подвір'я зайшли дві жінки:

— Продайте нам вишень, бабцю... По десять гривень за відро даємо. Самі нарвемо, а ви матимете гроші на вугілля. У вас тих вишень он скільки. Не задарма ж хочемо, продайте...

— Не можу, жіночки. Сина виглядаю, він обірве. У нього діти...

— Дивіться, бабо, щоби взимку не змерзли без вугілля, — кинули на прощання жінки.

Явдоха через силу піднялась їх провести, але дійшла тільки до першої вишні. Хотіла обіпертися на неї, та руки лиш ковзнули по стовбурі...

Номер телефону Святослава у Вінниці сусіди розшукали через довідкове бюро. Але слухавка озвалася лише вранці наступного дня. Якась жінка пояснила, що вона прибирає квартиру, а Святослав Дем'янович із сім'єю — на морі.

Коли ж почула, що померла Святославова мама, — пообіцяла негайно сповістити його.

Ще через день Явдоху поховали. Чекати більше не могли — літо.

На похорон Святослав не встиг. Приїхав тоді, коли люди вже сиділи за поминальним столом.

Подвір'я було густо всипане розчавленими вишнями.

Липень — серпень 2000.

ЧУЖІ КУРЧАТА

Версії теми

Із цією новелою трапилося дивовижне: її герої, насамперед головний персонаж, почали жити незалежно від автора, тобто від мене. До певного часу, точніше, до закінчення речення «Поставив варитися горох...» (див. текст) Карпо поводився сумирно, так, як хотів я. Інакше, в принципі, й бути не могло, адже він – витвір моєї письменницької уяви. А після згаданої фрази раптом вибрикнув. Але напочатку ознайомтеся з текстом, щоби й ви, як і я, зжилися з героями новели.

У селі його називали «Карпо-повне відро». Бо над усе любив рибалити і майже ніколи не повертався від ставу з порожніми руками. Відеречко було здебільшого й справді повним риби.

Власне, рибалкою Карпо став недавно. Протоптав стежку до ставка після того, як померла дружина. Доки Стефа жила – вдавав, ніби щось робить у будівельній бригаді. Бо хто ж стане по-справжньому працювати за мішок-другий зерна або просто для того, щоби поцупити дошку.

Зранку порався в господарстві, годував худобину, потім неквапно прошкував на колгоспне обійстя. Високий, кремезний – ішов, ніби лома ніс у собі. Через кілька годин – так само неквапно додому. Знову до живності. Пообідавши, тією ж стежкою, – до колгоспної садиби. Сонце ще ген-ген як високо, а Карпо вже вдома. Стефа більше на городі чи на кухні, а він у хліві або біля нього. Було ж що доглянути – корова, бичок чи ялівка, кілька свиней... Місця у хліві їм уже бракувало, то Карпо збив прибудову з дощок і шиферу, що їх потрохи наносив із колгоспного току. Також «позиченим» шифером укрити два навіси – для сіна й для соломи. Теж із колгоспних запасів пристарався цементу,

цегли й вимостив яму для жому. Бо все те, що мукає і рохкає, їсти хоче. Щодня.

І те, що кудкудакає, гелгоче й таськає, — також треба годувати. Курей, гусей, качок Карпо зі Стефою тримали — не злічити. Господар приліплював халабудку до халабуди. Курятник, ще один. Гусятник, качатник... Ставок же близько, махнув рукою — і птаство вже там.

Праці багато треба було, то правда. Зате постійно копійчина свіжа. Щонеділі Стефа на ринку. Сметана, сир, яйця... Кабанчика продати — то вже Карпова справа. А як осінь — для обох «жнива» з птаством. І собі позакручують тушонок, і побазарують.

Тридцять тисяч мали на книжці. Втішали одне одного: хтось нас за ті гроші поховає. Бо своїх дітей Господь не дав. Але пропали гроші ні за цапову душу. Надурила влада... Дехто, розповідали, ридма ридав, дехто вішався. Карпо ж схуд, зсутулився. Наче лом у ньому зламався. А Стефу найстрашніша хвороба підкосила. За два місяці згоріла, хоча була молодиця — кров із молоком.

Ото як не стало Стефи — пристрастився Карпо до рибальства. Розпродав худобу й птицю, лише кілька курок залишив. Навіси і халабуди самі перекошилися. На городі ще мусив сяк-так порядкувати. Хоч роботи коло землі не любив ніколи, та їсти щось треба. А як дочекався пенсії — півгороду віддав сусідці Гафії. Просто так, щоби бур'янами не заростав. Решти вистачало під грядки і під картоплю. Туди-сюди лопатою — і на ставок. Там хоч ніхто не бачить, як сльоза за сльозою скочується. За Стефою, за змарнованою працею, зі жалю за себе.

Та з часом сліз у нього поменшало. Ставкова гладінь і плюскання риби потроху заспокоїли Карпа. Тож відеречко почало наповнюватися. Вже не риба Карпа перехитрювала, а він її. Достеменно знав, коли і на що ловити. У селі ж усе бачать, от і приліпили прізвисько: «Карпо-повне відро». Навіть в очі йому так казали. Не ображався, але й не підтакував.

Від нинішньої весни Карпа рідше бачили біля ставка: мав новий клопіт. Три курки одна за одною заковтали, й він не вчинив проти природи.

Із першим виводком не пощастило: поки Карпо наздоганяв машину, що розвозила по селу балони з газом, сорóка покрала всіх курчат.

Два других — а вилупилися вони майже одночасно — вже пильнував, як зіницю ока. З ранку до вечора. Про ніч не подумав. Та саме вночі прикрість і сталася. Відчинив Карпо вранці дверцята одного курничка — курчата мерщій на подвір'я. До другої халабудки — а там тільки пір'я з квочки. Від курчат і сліду не залишилося. Ласиця чи тхір зробили свою чорну справу. Обійшов халабудку — ззаду одна дошка обвисла. Крізь дірку хижак і прошмигнув. Хотів прибити — в руках, зотліла, розсипалася. Тоді й другу халабудку збадав, як лікар хворого. Та ж сама біда: всі дошки гнилі, цвяха нікуди забити.

— Е, ні, — немов щось озвалось у Карпові. — Треті курчата не пропадуть.

Понишпорив на горищах у хаті й у хліві, знайшов кілька дощок. Від пилки, сокири й молотка руки ще не відвикли. Майже весь день порався, та зробив усе надійно.

Але підвечірок — а курчат нема. Тільки квочка самотня. Карпо «ціп-ціп-ціп» по городу, в палісаднику — марно. Кликав, поки геть не смеркло. Допізна сидів у хаті натемно. Як тоді, коли поховали Стефу...

Вранці курчат так і нема. Що робити? Карпо знову до ставка. Диви — а на його місці вже двоє дядьків із іншого кутка села примостилися. Давай розпитувати, чому так довго не приходив. Не стримався, розказав, як за курчатами пильнував. І про сороку, лисицю чи тхора. І як курничок ремонтував — теж. А куди курчата вчора щезли — тільки руками розвів. Відвернувся, щоби рибалки сліз не побачили.

Старший із них, Карпів ровесник, одразу махнув рукою: «У мене таке було, коли хату будував. Ти весь день пиляв,

стукав, грюкав, сам же мовиш. Курчата й боялися підходити. Кажу тобі точно: прибилися до сусідської квочки. Припиль- нуй-но, Карпе, в сусідів».

Яке вже тут рибальство! Карпо — мерщій додому. Незручно на чужі подвір'я заглядати, але що поробиш... Глип — а біля Гафійчиного обійстя квочка з великим виводком курчат. Вони ніби з двох таборів: одні біленькі, а інші... Ні, сумніву нема. Карпа навіть серед ночі розбуди — опише кожне курча. Те зозулясте, те попелясте, шийка така, а спинка така, де яка пір'інка... Постояв хвилину, поспо- стерігав за курчатами — таки так.

Удома для сміливості випив чарку горілки, хоча давно вже не пригублював того зілля. Одягнув чисту сорочку, кращі штани. Потім ретельно поголився. Далі обманювати себе, відтягуючи розмову, не став — попрошкував до Гафії.

Делікатно добирав кожне слово. «Ми ж добрі сусіди... Може... Я розумію, що ви не винні... Але я бачу... Давайте владнаємо і забудемо...»

Який цебер словесних помий вилила Гафія йому на голову — не доведи, Господи, комусь почути! Схилившись, мовчки пішов на своє подвір'я.

Знову довго сидів у темній хаті. Думав. Потім увімкнув світло й розклав рибальські снасті. Поставив варитися горох...

Саме після цієї фрази з Карпом почало коїтися щось дивне. Він наче роздвоївся: один хотів зробити так, інший — навпаки. Зізнаюся, я послухав їх обох і написав два фінали. Потім зробив маленьке соціологічне дослідження: варіанти новели дав прочитати десяти своїм знайомим із тим, щоби вони вибрали, який фінал логічніший. Перевагу в один голос здобув той із них, із яким я й опублікував «Чужі курчата» у збірках «Нові новели» та «Професор і бичок Бамбурка» (обидві — 2002 р.).

Але перш ніж процитувати текст цього фіналу, мушу обмовитися: редактор названих книжок Інна Буняк запро-

понувала згаданим реченням «Поставив варити горох...» закінчити новелу. І, як я тепер утвердився в думці, теж мала слушність. Мовляв, далі хай читачі годують самі. Отже, ті, хто має багату уяву і не любить, щоб їм розставляли крапки над «і», можуть відвести погляд від тексту.

Інших читачів після короткої паузи на роздуми запрошую ознайомитися з фіналом, що вже був опублікований.

За верболозом, що обіймав ставок, Карпо спершу не помітив, як насунула чорна хмара. Наче впала на плечі. Він крутим ровом — до хати. А назустріч уже — потік води. З неба — мов із відра. Заховався під ясеню. Глип — а поруч квочка з курчатами. «Мабуть, Гафіїна», — подумав. Ось-ось водою захопить і понесе. Вихлюпнув рибу з відра — пливи, де тобі ліпше. До квочки — а вона так змокла, що й утікати не може. Чи не хоче — чекає порятунку. Зібрав із-під неї курчат у відро, наклав їх зверху квочкою — і до Гафії. Загупав у двері:

— Забирай, бо водою було б знесло. Викотом у рові.

Гафія сплеснула руками:

— Невже не... Заходь до хати, Карпе...

Та він мовчки повернувся. Крізь зливу пішов додому — був як хлющ.

А тепер той фінал, із яким ви ознайомитеся вперше. Адже Карпо міг поставити варити горох не для ловлі риби, а з іншою метою.

Зранку, звично вигнавши гусей до ставу, Гафія поралася на городі. Раптом знизу, від берега — сусідка. Біжить і кричить:

— А ходи-но швидше сюди. Мерщій, мерщій...

Ухопила Гафію попід руку й повела за собою.

— Тільки бережи серце, воно в тебе хворе, я знаю. Там таке... Таке...

На березі рядочком лежали дванадцяттеро Гафійчиних гусей, котрих вона відразу впізнала за мітками зеленою фарбою на головах. Шії в усіх були поскручені. Із дзьоба кожної гуски стирчав обривок рибальської жилки.

Спиною до берега у верболозах сидів Карпо. Вдавав, що пильно стежить за поплавками.

Карпо міг вчинити і так, правда ж? На заповідяне йому зло відповісти не добром, як у першому варіанті фіналу, а — злом. Такий його вчинок у відповідь на дії Гафії був би цілком аргументованим.

Втім, робити висновок — читацькій аудиторії.

Жовтень 2001 — грудень 2002.

ОСИП І ПІСОК

Найбільше, чого боявся Осип, — померти з брудними ногами. Звичайно, він знав, що покійників обмивають, правда, ніколи не бачив, як це роблять, але його кусав страх. Дошкульно й набридливо гриз од того, що хтось подумає, нібито він був неохайним, і тоді піде селом поговор. Шмигатиме від хати до хати, як миші восени. Хоча якщо почесному, то Осипові буде вже однаково, що про нього казатимуть, — лежатиме собі ще спокійніше, ще вмиротвореніше, як жив. Втім, хтозна, може, й неоднаково. Може, почує душа ті слова, а чому вони мають бути поганими?

Скажете, якісь дивні думки і дивні бажання. Не такі, як у всіх людей. Розумів це й Осип, але від того йому не легшало. Буває таке: перепаде щось чоловікові, й хоч гопки скачи, хоч сядь та плач, а воно в голові муляє, не обминає ні вдень, ні вночі. Так, ніби щось у двигуні калатає, не дає спокою. Але двигун можна розібрати, полагодити, а людину? Нема такого лікаря, щоби вимкнув свідомість чи, принаймні, звільнив її від нав'язливої думки, що розпеченим цвяхом дошкуляє в тім'ячку. Як ото так — померти з брудними ногами?

Тож тільки-но притисне серце (а воно вже кілька років хапало частенько), як Осип мерщій до хати — мити ноги. Навіть Ликера, дружина, не раз сварилася: чого це ти, чоловіче, серед білого дня ноги миєш. Не казав їй нічого, бо ще взяла б на кпини. Язичок у неї гострий, як бритва, це Осип відчув ще тридцять років тому, відразу ж після весілля. Тож більше мовчав, аніж говорив, а з часом і взагалі навчивсь обходитися кількома словами, хіба вже ситуація доконче потребувала довшої розмови. Так йому було спокійніше на душі, та й серце взайве не тривожив. Коли про щось говорили, то Ликерина балачка ніби пливла рікою, а його словечко падало дощовою краплею. Інакше не можна було,

бо давно втопився б у цій ріці або вона його захопила б і понесла за край світу, в одвічний вирій, звідки ще ніхто не повернувся.

Туди Осип не поспішав, хоча й знав, як кожна людина, що такий маршрут неминучий і пісок у годиннику життя таки мусить пересипатися. Піскового годинника він часто згадував після того, коли в райцентрі вийшов пригніченим із поліклініки, а циганка причепилася до нього погадати. Попросила назвати своє ім'я й одразу: «Осип — то як пісок. Чуєш: О-сип, О-сип. Ніби сиплеться. Ти можеш швидко висипатись. А більше нічого тобі не скажу...» Ті слова не могли не стривожити, вони постійно відлунювали жалісливим спогадом про самого себе, тож беріг серце від зайвих конфліктів. Лихих слів старався не чути, від кого б вони не виходили, сварок уникав і з дружиною, й зі сусідами. Власне, більше ні з ким він майже не спілкувався, двоє дочок повиростали, звили сімейні гніздечка в містах, онуки були ще надто малими, щоби залишати їх на діда з бабою, і Осип із Ликерою мешкали в просторій, замаєній вишиваними рушниками хаті вдвох. На роботу не ходив, бо ж куди було йти, як його знаряддя праці — старенький «ЗІЛ», коли розпався колгосп, голова продав чи то якимось комерсантам, чи на брухт, навіть не пояснив. Сказав віддати ключі, та й усе. «Навіщо?» — сіпнувся до нього Осип. «Будемо скорочувати автопарк — бензин нині дорогий», — таке пояснення. І «ЗІЛ» — тю-тю, тільки слід від лисуватих коліс залишився.

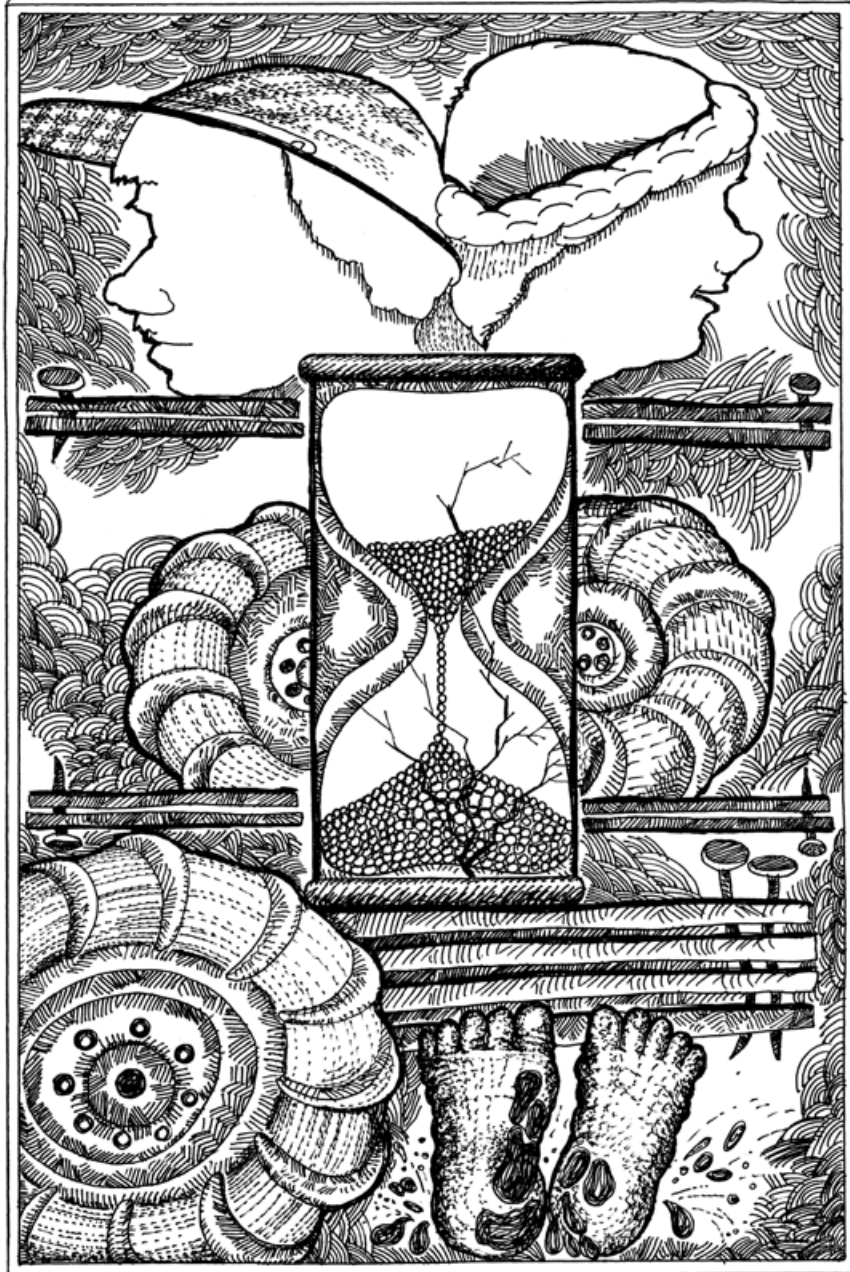
Осип тоді навіть сплакнув, зрозуміло, потай од дружини, бо вона не проминула б нагоди поглузувати. Та й як було не сплакнути, коли про «ЗІЛа» дбав не гірше, як про обидвох дочок, доки вони не перейшли на свій хліб. Воно, може, й не гоже так порівнювати, бо це люди, а то машина, залізяка, але правда є правдою. Самоскид був завше доглянутий, чепуренький, якийсь ніби веселий. Мов підморгував усім, хто зустрічався на дорозі, склом, фарами, дзеркалами. Осип його мив, мабуть, не рідше, ніж зараз ноги. Випаде вільна

хвилина — і вже з відром води й ганчіркою пританцьовує біля шестиколісного друга. «Ти так пуцуєш машину, ніби на оглядини кудись маєш їхати, ще б носовою хустинкою вихлопну трубу витер», — не раз підсміювалися водії. Осип у відповідь спокійно: «А в мене щодня оглядини, хіба ви не знаєте? Та й у вас теж. Виїдеш на дорогу — і вже хтось на тебе дивиться. Брудна машина — то як хата неметена. Треба, щоб і в хаті, і коло хати, і на роботі — всюди порядок був...»

Хто заходив на Осипове обійстя — переконувався, що то не просто слова. Акуратний штахетник, палісадник, зацементовані доріжки до комори, до хліва й до стодоли. В коморі, котра слугувала господареві й майстернею, все на своєму місці, кожен інструмент під рукою. Осип із заплющеними очима міг показати, де яке кільце дроту висить, де які цвяшки лежать, а де свердла. Невисокий, приземкуватий, він, демонструючи своє господарство комусь із гостей, як було, коли батьки старшого, а потім і молодшого зятя приїжджали, здавалось, аж підростав од того, що все у нього певне, надійне й у всьому порядок. Гордовито злітали брови, голубінь неба ще більше перетікала в очі. Навіть дивно було бачити дві юні волошки на круглоподібному, але з борозенками зморшок обличчі.

Та найбільше виростав він за кермом свого «ЗІЛа», коли вмощувався на сидінні й звично повертав ключ запалювання. Самоскид вирушав із колгоспного двору в черговий рейс, Осип кивком голови відповідав на вітання односельців. Їхав повільно, не набираючи швидкості, бо ж дорогою швендяли як не кури, то гуси, як не качки, то індики. Коли хтось махав рукою, щоби підвезти — відразу ж зупинявсь. Особливо охоче підмогав дітям, ще й кермо давав потримати.

...Коли «ЗІЛа» не стало — вперше защеміло серце. Навіть дивно: різні переважанення за кермом витримував: і посеред ночі виїжджав, і повертався вдосвіта, і дорога неприємними сюрпризами ошелешувала — та серця не відчував, хоча став сивим, як туман над тихою Горинню. Працювало, наче двигун у його самоскиді. А розлучився з ним — почало

підводити. То вистукує прискорено, немов пташина об стінки клітки б'ється, то зовсім притихне, наче й нема його. А трохи похвилюється чи попрацює — нити починає, аж ліва рука затерпає.

Хоч-не-хоч, доводиться відсувати ту шухляду, де ліки зберігають. Терапевт у районі (то було перед тим, як зустрілася циганка) так і сказав: «Хочете жити — мусите за собою пильнувати. Ніхто за вас того не робитиме. Кардіограма показує, що органічних змін у серці нема, все це — на нервовій основі».

Відгоді Осип намагався бути ще спокійнішим. Із дружиною тактика в нього була перевірена: «Так», «Ні», «Добре», «Зроблю, як ти кажеш». Щодо сусідів, то старався не помічати, як один із них голодним псом вгризся у колись широку межу між їхніми городами, а дерева іншого постійною хмарою затіняють добрячий клопоть грядок. Щоправда, Ликера туркотіла, що він безхребетний, усі об нього мешти витирають, раз у раз воювала зі сусідськими курми, які то пшеницю випасли, то сходи буряків з'їли, але Осип вдавав, ніби нічого не чує й не бачить. І таке спокійне перебування в часі та просторі дало ефект: нинішньої весни серце ще кілька разів хапнуло, коли Ликері припекло кукурудзу садити у холодний ґрунт та буряки пересівати, а потім втихомирилось і ось уже — тьфу-тьфу! — більше місяця не давало про себе знати.

Піском сипалися дні, з втратою «ЗІЛа» Осип поволі змирився, на городі все росло-зеленіло, доглянуте невтомними Ликериними та його руками, корівчина доїлася добре, молока вистачало й собі, й на продаж, бичок набирався сили, хвостики в обох поросят у хліві були закрученими догори, що свідчило про їхнє здоров'я... Благодать, та й годі!

Але ота клята думка-пересторога, щоби, бува, не померти з брудними ногами, не осипалася з вишневим чи яблуневим цвітом, не спливла з водою після травневих гроз, не вимили її і рясні червневі дощі.

Сьогодні прийшли Осип із Ликерою з городу, де бур'яни на картоплі виполювали, сіли полуднати, а в двері — Кіндрат,

який ото в межу, мов пес, утризся. Побачивши його, Осип закашлявся, а Ликері від несподіванки застрягнув у горлі шматок хліба, й вона мусила запити його кисляком, котрий згодом у шлунку посварився з раніше проковтнутим салом, що й зумовило локальну революцію.

— Виручай, шушідє, — зашепелявив крізь кілька вцілілих зубів Кіндрат і поглядом прилип до Осипа, щоби не наражатися на кинджальні позирки Ликери. — Голова кудиш до облашті подавшь, я жавіж на ферму желенину, а тепер хочу жа пішком гайнути в Душківці. Поїдемо ражом, поможеш накидати...

Дружина сіпнула ся щось сказати, але Осип притримав її за руку. Ковтнув компоту і встав:

— Йди, Кіндрате, заводь трактора, я зараз. Поїдемо за піском, поїдемо. А ти, Ликеро, принеси з підвалу гумові чоботи, в них буде зручніше.

Поки у ганку нікого не було, мерщій помив ноги. Дружина, повернувшись, почала бубоніти про відбантовану сусідським плугом межу. Філософського висновку щодо м'якості свого характеру і витирання мештів об таких, як він, чоловіків Осип уже не чув: хляпаючи халявами чобіт, виходив за ворота.

Облуплений і заляпаний болотом після вчорашнього дощу трактор «МТЗ» підстрибував на кожній вибоїні, мов м'яч на сільському футбольному полі, яке зграсували коні й корови. Осипа та Кіндрата кидало один на одного, вони перемовлялися поодинокими словами про дорогу й погоду, бо більше говорити, власне, не мали про що. Нитка розмови почала сукатися, коли Кіндрат, перекрикуючи джеркотіння двигуна, сповістив, що син привіз йому на літо двох онучок, і запитав, де тепер малеча Осипових дочок.

— На морі дочки зі зятями та внуками відпочивають, — розплився в щасливій усмішці Осип. — Обіцяли заїхати, коли повертатимуться.

— Чи думали ми колишь, шушідє, що доживемо до внуків? — обминаючи вибоїну, крутонув кермом Кіндрат.

— Слава Богу, маємо кому радіти, — міцніше вхопився за ручку на дверцятах Осип.

Дорогою назад трактором уже не так товкло: наповнений піском причіп не підстрибував, лише вигойдувався.

— Жавтра ж почну хлівець добудовувати, — прицмокував Кіндрат. — Хочу швиноматку жавешти, порошята ж нині в ціні...

Причіп спорожнили біля воріт. Кіндрат зачинив борта, від'їхав на кілька метрів. Зістрибнувши з трактора, підбіг до Осипа:

— Ходімо до хати, шушідє. Хай люди бачать, що ми не шваримошя. Вип'ємо по чарці, бо ж добре діло зробили.

— Ти ж знаєш, я до горілки не охочий, — спробував віднікатись Осип. Але Кіндрат міцно тримав його за лікоть, ведучи на подвір'я.

— Што грамів не жашкодить.

Захлюпали водою з умивальника на штахетині. На сходах Кіндрат роззувся, скинув гумаки й Осип.

Двома метеликами майнули за ворота бантики онучок.

Осип провів дівчаток поглядом: вони вмощувалися на піску. Ступив кілька кроків, щоби сказати їм, аби не розсували купи, бо ж поруч — калюжа. Враз побачив, що до піску скочується з пагорба «МТЗ», де його, щоби легше завести, поставив Кіндрат, а діти не помічають цього. Залопотів босими ногами через калюжу навперейми тракторові, водночас кричучи малим:

— Назад, назад! Утікайте!

Упершись, спробував руками зупинити «МТЗ». На слизькому пагорбі причіп занесло, він сіпнув трактора, і той упав на бік, накривши собою Осипа. Дівчатка встигли відбігти.

Метнувшись із хати на крик, Кіндрат кинувся до лежачого трактора. З-під його колеса було видно тільки ноги Осипа. Із них скапувало свіже після дощу болото.

Червень 2002.

КРИГА

У Петра з Марією — троє дітей і п'ятеро голів худоби. В Івана з Ганкою — двоє парубків, кінь із кобилою, корова і ялівка, теля і кабан. У Степана з Наталкою хлопець із дівчиною школу закінчують, а в хліві, крім коня і двох корів, свиноматка біля приплоду порошкує.

А в баби Мотрі — три курки та ще півень і кіт.

Воду ж усі беруть з однієї криниці.

Хто кіньми під'їжджає, примостивши на санях п'ять-шість діжок. Хто бідон на тачку ставить і пре поперед себе. Ті, хто ближче, каструлями по двоє носять.

А в баби Мотрі в одній руці сучкувата палиця, а в іншій — відро. Навіть не відро — відеречко, літрів на п'ять-шість. Крок за кроком дигає з крутого пагорба, обережно, щоби не послизнутися. Назад, уже з майже повним відеречком, — ще повільніше. В її сімдесят п'ять упасти й ногу зламати — майже те ж саме, що живцем у могилу.

Нині підійшла до криниці — й завмерла. Лише головою скрушно похитувала: намерзло криги стільки, що ледь до верху цямрин не сягає. Ковзне нога, поки відро витягаєш — і булькнеш у глибочінь, тільки палиця після тебе залишиться.

Постояла хвильку — таки лячно й підступатися. Подумала ще трохи — і через дорогу до Петра. Затарбала хвірткою, собацюра зайшовся гавкотом. Петро на ганок вийшов, длубаючись у зубах.

— Може б ти або з твоїх хтось лід коло криниці вицюпав? — баба від хвіртки. Далі йти боялася — пес рвав ланцюга.

— Я думав, ви по серйозному ділу — хату на мене переписати чи що, — реготнув Петро. За ним Марія постала. Ледве крізь двері просунулася.

— Що таке?

— Та от баба голову морочить, — ще раз вишкірився господар.

— Ходи до хати, бо знову спину прихопить, хто тоді гній

викидатиме, — тарбанула за руку Марія. — Бараболі зі шкварками стигнуть...

Обох мов вітром здуло.

Мотря зітхнула так важко, як тоді, коли її Трохима з колгоспного поля покаліченого привезли. Ще тиждень промучився — й відійшов, Царство йому Небесне.

Від хвіртки — до Іванового обійстя. Там теж псисько, за теля більший. І та ж балачка. Мовляв, повертай, бабо, назад голоблі.

До Степана палкою дорогу задзьобала. У дворі гелгіт — гусей табун у кількох ночовках розкошує, вода через краї виливається. І ті хазяї тільки посміялися зі старої.

— Серця в усіх скрижаніли, — прошепотіла, відійшовши. — Господарів із себе корчать. Кожен на своєму обійсті пан. А що за парканом — то вже не їх діло. Дорога — яма на ямі, кожен спотикається, а засипати нема кому...

До інших сусідів уже не кривуляла. Хоча потім пошкодувала — може, хтось і послухав би. Але хіба вони самі не видять, як крига криницю з'їдає?

На горбок до своєї хати покарапкалася. Хоч за солому хапайсь — он її скільки обіч протоптаної у снігу стежки розтрушено. Щоночі з ферми носять. Може й добре, що носять, бо яка вже там ферма — шістнадцять корів людям на сміх залишилось. А двадцять літ тому, коли вона ще дояркувала, п'ятсот було.

Згадала про свою тяжку працю — і руки заскимвіли так, що мало відеречко не випустила.

Із пагорба вже без відеречка зіступала — лома тягнула за собою. Слід од нього — мов шрам на серці. Того лома колись син у кузні викував. Саме перед тим, як на бистрині провалився у тракторі під кригу, коли голова скомандував навпростець через річку колоди з лісу тягнути.

Коло криниці лома на сніг поклала. Відсапалася. Перехрестилася. Палицю в сніг увіткнула. Двома руками за лома взялася. Цюпнула раз, другий — як горобець клінув.

Заплакала. Перед тим чорну хустку на очі насунула — щоби сліз ніхто не бачив. Чи щоби нікого не бачити.

Січень 2003.

ПЛИТА

— **А** бодай би їм!..

Мирослав ледь стримався, щоби не вилятися: за його спиною стояла мама. Стара Мокрина щойно зойкнула разом із сином, коли з гучним звуком, схожим на вибух, трісла чавунна плита і зі змієподібної щілини заклуботів дим. Заповнюючи кухню, він роз'їдав очі й нерви.

— А бодай би їм пальці повикручувало! — люто кинула Мокрина, добре розуміючи Мирослава. Він майже півдня вовтузився біля кахельної пічки, обережно виймаючи стару плиту, що теж розкололася навпіл, і вставляючи нову, котру сьогодні вранці привіз із райцентру. Вона була трохи завеликою, довелося ще раз їхати до Ланівців, шукати знайомого токаря, купувати наждачного диска, щоб обрізати блят, як кажуть тут на плиту. Нарешті накрив нею чорну від сажі пащеку ненаситної пічки, ретельно обмазав довкола глиною з піском і запалив під розкладеними патиками старі газети.

Забурмотіло, набираючи сили, полум'я, й обличчя Мокрини і Мирослава розпливлися в усмішках: дим ніде не просочувався! Син підклав дровенят, мати заходилася рихтувати на стіл, навіть дістала зі старого валянка заховану чвертівку «Пшеничної». Дивлячись на неньку, яка з літами змаліла тілом, мимоволі порівняв її зі старою грушею біля хати: така ж покручена долею... Тільки очі, як і раніше, цвіли блаватами. «То все клята колгоспна робота», — скрушно похитав головою Мирослав. Втома грибом-трутовиком вгніздилась у матері. У кожному суглобі, кожному м'язі. У кожній зморшці на обличчі. Та й чи могло бути інакше за стільки років майже безперервної праці? Садіння, сапання, поліття, поливання, копання, косіння, в'язання, носіння, викидання... А ще — прання, шиття... Чекання, прощання... Важко зітхнув, немов хотів назавжди видихнути зі себе сумні згадки.

І враз бабахнуло. Новий блят розполовинився, ніби знизу хтось гепнув по ньому молотком.

«Вісімдесят гриваків як і не було, — різануло у Мирослава в голові. — Та ще й намучився стільки!»

Мокрина склала губи шнурочком і кінчиком хустки витирала сльози.

Мирослав зателефонував до знайомого пічника.

«Не ви перші, не ви останні, — трохи втішив майстер. — То тепер такі плити, що чи не кожна друга тріскає. Либонь, приватники-халтурники якусь холеру домішують до чавуну й мають із того зиск... Киньте зверху на тріщину бляху, щоби не диміло, та й буде чистий спокій».

Мирослав так і зробив. Мокрина кілька днів мовчала, тільки сердито шургала по плиті каструлями. А тоді таки взялася морочити синові голову. Немов квочка, дзьобала і дзьобала у тім'ячко:

— Із-під тої бляхи, якою ти накрив блят, таки димить... Чад на кухню виходить... Тебе весь день нема вдома, то ти й не бачиш і не чуєш, а мені памороки забиває. І кіптить... Он видиш, як стіни і стеля почорніли? А я сама білила. Нема невістки, щоби помогла...

Мирослав справді йшов із дому вранці й приходив пізно ввечері. Чувся в силі, мав майстровиті руки і тямущу голову, тож брався в селі за будь-яку роботу, котра пахла грішми. Треба ж було з чогось жити, на мамину пенсію особливо не розженешся. До того ж, бракувало грошей не тільки на харчі, одяг і взуття, а й на ліки: дошкуляла виразка шлунка. Вона відкрилася після того, як змушений був залишити непогану роботу в місті та повернутися до села, де матір не лише старіла і стогнала від різних болячок, а й ставала дедалі прикрішою. Роз'ятрювала синові й душу, й тіло: «Навіщо тобі така жінка? Вона і старша від тебе, і негарна, і вже з дитиною взяв її... Нагуляла від когось байстрючка, а ти маєш годувати?.. Дбай, дбай про чужих, старайся для когось. А рідна мати хай помирає... Зслабну — то не буде кому й води подати...»

Мусив вибирати. Пам'ятав, як ще школярем важко захворів, і мама повернула його до життя ледь не з того світу. Як допомагала йому спинатися на ноги в місті, недобрим словом згадуючи свого колишнього чоловіка й Мирославового батька, котрий таки ж у їхньому селі пристав до пишногрудої молодички з двома дітьми. Коли й син надибав собі, як казала Мокрина, «готову» пару — невістці спротивилась і серцем, і словом.

Мирослав привіз із Тернополя до села свої речі, виразку й кепський настрій. Він не полишав його ні вдень, ні вночі. Син замкнувся у собі, на материні намовляння-побажання-розчарування відповідав двома-трьома словами.

Тож коли почув: «Поїдь, Миросю, до Тернополя на «Ватру»... Ти ж там робив, усіх знаєш... Хай втнуть тобі шмат доброго заліза на блят, бо той дим мене таки задушить... Я вже все покупувала собі на похорон», видихнув: «Добре», пошарудів у гаманці й насунув шапку на голову.

Гроші й знайомства допомогли — і ввечері Мирослав приїхав до Ланівців уже з плитою. На останній автобус до села не встигнув, і тепер мозок свердлило запитання: переночувати у райцентрі чи добиратися додому? Уявив сумне обличчя матері й рішуче закинув мішок із плитою на плечі.

Мокрий сніг заліплював очі, набивавсь у вуха, нахабно ліз за комір, де перемішувався з потом, але Мирослав уперто долав кілометр за кілометром, поки всі десять не залишилися позаду. Коли взявся за клямку дверей своєї хати, плита важила, здавалося, вже не двадцять, а щонайменше п'ятдесят кілограмів.

— От вам новий блят... — тільки й спромігся видихнути. Великою, наче кленовий листок, долонею обіперся на стіну, щоби не впасти від утоми. Сірі, як плита, очі були наче задимлені. Заледве роздягнувшись, заповз під перину.

Заснув одразу. Не чув, як мати підійшла і вовняною хусткою накрила його мокру голову.

Прокинувся від затяжного кашлю. Під вечір погіршало, піднялася температура. Сільський фельдшер викликав із Ланівців «швидкодопоміжку». Лікарі констатували: двобічне запалення легень, виразка прорвала стінку шлунка.

Останнім, на що оглянувся, виходячи з хати, скорчений од болю Мирослав, був новий блят, котрий стояв біля плити.

...Мокрина натомилася, прибираючи могилу перед Проводами. Лавчини поруч із останнім пристанком сина ще не поставили, й стара присіла на краєчок надмогильної плити. Вона відрізнялася від інших тим, що була тоншою: Мокрина попросила майстрів зробити її саме такою, щоби не придавлювала Мирося. Тепер присівши, відразу ж зойкнула: навіть від жменьки її вутлого тіла плита лунко тріснула. Наче там, унизу, скрикнув од болю син...

Жовтень 2004—лютий 2005.

ЧЕРВОНЕ КОЛО

*Присвячую Олегові Наконечному —
з вдячністю за цей сюжет*

- **А** кожен японець мав двадцять п'ять різних ножів...
— Аж двадцять п'ять, дядьку Михтоде? — присвиснув найстарший із гурту, недовіжливо похитавши головою.
— Так, двадцять п'ять, — із притиском повторив оповідач і смачно зятагнувся самокруткою. Всі притихли, мов побачили перед собою ці ножі.
— Кажіть далі, дядьку Михтоде, — притиснулося до коліна біляве хлопчєня.

То для них, дітлахів, котрі табунцем зібралися біля нього, він — дядько Михтод. А для ровесників і старших сільчан — Мефодій. Гарний дев'ятнадцятирічний парубок. Щоправда, з одним ганджем — накульгує на праву ногу. То з війни знак. Із тієї, що з японцями. У сорок четвертому, коли мав сімнадцять, Мефодія загребли в армію. Підвчили — і влітку сорок п'ятого на потяг. Із вагонів випустили аж у Монголії. Серпень обпалював майже п'ятдесятиградусною спекою. Довкола, скільки оком сягнеш, — ні кущика, ні деревця, ні травинки. Тільки пісок. Вода цінніша за золото. Зелені ліси і луки біля рідного галицького села, що корінням проросли у пам'ять, — мов міраж, неправдиве видиво...

Повернувшись із війни додому, Мефодій заледве встигав відповідати на запитання земляків. А найбільшою цікавістю горіли очі дітей. Ось і тепер парубок укотре продовжував розповідь про бойовисько у далеких краях:

— І метали японці ті ножі так майстерно, що кожен влучав у горло противника. Стільки солдатів полягло...

Снував нитку спогадів, оповідав, як, подолавши безводні степи, пустелю Гобі та гірські хребти Великого Хінгану, штурмували сопки й скелі, котрі утримувала мільйонна Квантунська армія. Від вогню "катюш" навіть каміння розпікалося до червоного.

— Нашим би хлопцям із лісу таку зброю... — тихо простелив слова від сокровенних думок.

Спохопившись, повернувся до Північного Китаю, куди з Монголії були передислоковані війська 1-го Далекосхідного фронту:

— Щоби не потрапити в полон, японці розпорювали собі животи. То харакірі зветься. А потім ми ще вибивали на сопках і в долинах смертників — камікадзе. Вони так вірили у свою перемогу, що й іншим народам не завадило б повчитися... Хоча боролись японці не на рідній землі, захищали не її, а ту, що загарбали. Може, тому й зазнали поразки...

Діти слухали, забувши стулити роти.

— А що ви, крім рани і згадок, привезли з війни, дядьку Михтоде? — знову найстаршенький.

Парубок був готовим до такого запитання. Розв'язав зачовганого речового мішка, що до пори до часу дрімав біля його ніг, і перед очима дівчатам птахом злетіло біле шовковище зі всуціль забарвленим червоним колом посередині. Наче велетенська крапля крові на крилі. Або сонце над безкрайньою пустелею. Як натяк на те, що праматір'ю японців, за їх міфами, була богиня Сонця Аматерасу. Саме тому країну назвали «Ніппон», що означає «початок Сонця».

— Оце мій найдорожчий трофей, — Мефодій трусонув чорним чубом, густо посрібленим передчасною сивиною. — Японський прапор. Зійшлися віч-на-віч із самураєм... Йому довелося залишитися в Маньчжурії на вічний спочинок. А прапор, котрим самурай обмотався, став моїм трофеєм... От таке японське коло... Слава Богу, вдалося його розірвати і вижити...

— Михтодо, ти чисту правду мовив про війну з японцями? — сіпнув брата за руку Богданко, коли вони вже тільки вдвох підходили з вигону до хати.

— Чому так запитав? — парубок погладив малого по голівці.

— Бо нам казали, що піонери повинні говорити тільки правду. А ти ще більше, ніж піонер. Ти — фронтовик, який

воював... — хлопчина спіткнувся, шукаючи слова. І повторив почуте, мабуть, у школі: — За Родіну, за Сталіна. Директор казав: коли нас прийматимуть у піонери, то обов'язково запросить тебе, щоби розповів про свої подвиги...

— Які ще піонери?

— Ніби не знаєш... Ті, котрі юні лєнінці. Майбутні продовжувачі справи Лєніна і Сталіна. Піонери ніколи не брешуть. Викривають ворогів народу, хто б вони не були, навіть родичі. Кращих із нашого класу скоро приймуть у піонери. Тільки мусимо зачекати, бо не вистачає галстуків...

— Яких галстуків? — спохмурнів Мефодій.

— Червоних. На шию. Щоби здалеку було видно: піонер.

— Стривай, стривай, хлопче... — оглянувся Мефодій. — Давай поговоримо про це вдома. І про піонерів, і про ворогів народу, і про правду та брехню...

Але вдома погомоніти не вдалося. Лєдь засутеніло, як на порозі хати постав Дем'ян Артемович. Його прислали зі Східної України директорувати у школі. Ніби зачепившись вухами галіфе за одвірки, він зупинився й одразу після привітання звелів Мефодієві тоном, що не терпить заперечення, вийти на подвір'я.

Мати хлопців злякано зойкнула й прикрила рота долонею. А батько мозолястою п'ятірнею торкнувся потаємної шухлядки стола, де ще донедавна лежав «Калєндар «Просвіти», котрий тепер майже безнадійно чекав кращих часів у ямі під ясеном, дбайливо спакований разом із кількома книжками з читальні, врятованими восени 1939-го.

Михтод повернувся до хати не скоро і помітно схвильованим. Перехилив у себе горня води. На запитальні погляди батьків нічого не відповів. Мовчки розв'язав речмішок, зашурхотів шовком. Розгорнув прапора, помандрував по ньому пальцями, немов пересипаючи крізь них пісок маньчжурських сопок, і простягнув Богданкові:

— Віднесеш завтра до школи. Директорові віддасиш. Так треба.

Спати ліг без вечєрі.

Через кілька днів Богданко прибіг додому збентеженим. Метнувся до хліва, де старший брат порав худобу.

— Нині вона прийшла до школи в тому, що ти дав...

— Хто вона і що дав? — обіперся на вила Мефодій.

— Директорова жінка, наша вчителька. В одязі з японського прапора... Як нас без галстуків приймуть у піонери?

...Наступного ранку Мефодій задовго до початку уроків стояв на шкільному подвір'ї. Нервово пахкав самокруткою, раз у раз позиркуючи на стежку, що вела сюди зі сусідньої вулиці. По одному, по двоє витоптанкою у зеленому моріжку пробігали учні. Аж ось із-за рогу хати — двоє дорослих. Він, директор школи, у кітелі під батька-Сталіна, з начищеними мідними гудзиками, що й віддалік виблискували на сонці. І вона, його дружина, на голову вища від чоловіка, котрого широке галіфе робило ще опецькуватішим. На цибатих ногах учительки баламкала біла спідниця з червоними клинами.

Мефодієві здалося, що він не пальцями, а серцем відчув, як закрипів у руках шовк із відвойованого прапора.

— Японське коло!.. — зойкнув парубок. І вже пошепки додав: — То за це треба було воювати? За таке нас гнали на чужину?

Смачно сплюнув. Мить подумав і коловими рухами розтер слину пораненою ногою.

Ще постояв і уточнив:

— Червоне коло...

Відкинув геть недопалок самокрутки й додав, рубонувши рукою повітря:

— Ех, жаль, що через клятву війну з Японією не пішов я зі старшим братом до лісу. Але ще не пізно...

Швидко закульгав зі шкільного обійстя. Мов утікав од якоїсь зарази.

Жовтень 2005.

МАНЮНИНА МАНЮНЯ

У двері постукали.

Ні, загупали. Аж хата, здається, заходила ходором.

— Маню, Манюню!.. Манько, вставай! Вставай, бо все на світі проспиш!

Глухо вдарив засув. Ув одвірках — заспане обличчя Марії. Витріщилася на Ксеньку:

— Ти що, зранку вже прийняла всередину? Зі своїм Федьком похмелилася? Раз хотіла виспатися, поки мій пияк до мами подався — і то не дасиш...

— Хутенько вдягайся, Маріє, і побігли на ферму. Бо потім усе життя жалкуватимеш...

— А що там таке? Я ж ниньки Ганку, яка на підміні, попросила замість себе вийти.

— Та я не про доїння... Худобу розбирають...

— Як розбирають?

— Як-як... Дуже просто. Кожен додому веде ту корівчину, котра йому до вподоби. Колгоспові ж все одно гаплик. Дивися, щоби твою Манюню хтось не потягнув.

Марії — мов батогом по ногах. Манюня — то найбільша пестунка з її групи. Виплекала з немічного телятка, на яке вже й ветлікар рукою махнув. Склянку з оковитою, що налила йому, щоправда, перехилив, і сальцем із цибулею закусив, але новонародженою не став перейматися. «До вечора хтозна чи й дотягне», — лунко видихнув хмарку диму. Аж ластівки попід кроквами корівника сполохалися.

Сама доглянула маленьке. Пацькалася-панькалася з ним, мов із дитинкою. Манюнею назвала. Коли з телятка виросла нівроку собі ялівка — Манею почала кликати. То окрайчиком хліба зі сіллю почастує улюбленицю, то принесе з дому травички соковитої чи сінця запашного. Маня ходила за Марією, мов на прив'язі. «Вже й невідомо, хто кого приручив, — жартували на фермі, — чи Марія Маньку, чи навпаки».

Чорно-біла сторицею віддячила за клопоти. Найкращою коровою не лише в групі — в усьому колгоспі стала. Марія

не могла натішитися. Видадуть їй премію — обов'язково Мані гостинця купить. А та, немов розуміючи, ще більше молока дасть. І подивиться якимось по-особливому, наче подякує...

— Ходи вже, не бабрайся, — знову Ксенька в розчинені сіни.

Марія куфайчину на плечі — й обоє в ноги. Повнява невисока Марія ледь встигала за цибатою і худою, як висохлий цвіт мальви, Ксенькою. Холодна роса зі споришу обабіч стежки вмить промочила хатні капці — в поспіху забула перевзутися.

На фермському обійсті — як у мурашнику. Той дошку тягне, ті шифер зривають, хто лома з дому приволік, щоби стіни розбивати, а хто й брили солі-лизунця до мішка пхає. Лише дядько Стах, завфермою, нічого не має в руках. Раз у раз здійсмає їх до неба: «Господи, надоум грішних, бо не відають, що чинять... Своїми мозолями сотворили, а тепер нищать...»

Але Стаха не слухає ніхто, крім розтривожених ластівок. Кожен поспішає бодай щось увірвати.

Марія з Ксенькою — до корівника. Порожньо. Тільки поодинокі ластівки перепурхують із жолоба на жолоб. Мов перед відльотом прощаються з притулком.

— Що я тобі казала? — руки в боки Ксенька. — Знайшла коли спати...

— А мій пияцюга повіявся, бодай би йому... Хто мені тепер Маню відбере? І де її шукати? — заголосила Марія, ніби за покійником. — А що Славко скаже, як із міста приїде? Та ж син Манюню теж годував і любив... А вона теперички в чужих людей...

Додому йшла через город навпростець, не відчуваючи, як стерня коле набряклі ноги. Мокрі тапочки згубила десь у прифермській свиріпі.

А дорогою мимо поскрипували вози, навантажені всяким потрібом і непотрібом. Спітнілі дядьки підстьобували коненят: мо', встигнуть ще ходку зробити. То потім цегла, шифер, напівгнилі віконні рами, балки, крокви купами заляжуть на подвір'ях, і ніхто не знатиме, що з тою дармівщиною робити, а поки що всіма керував Його Величність Азарт. Греби до себе — хто ж собі ворог?!

...Маню знайшли наступного дня. Грицько, Маріїн чоловік, ще зчорнілий із похмілля, таки напивав у новітніх горе-партизанів, що корову забрала Явдоха. Теж доярка, але в іншому кінці села живе.

Марія вдяглася в святошне, взяла у корзинку, в якій носила святити паску, десяток яєць, грудку масла, буханець спеченого вдома хліба — й до Явдохи.

А та тільки губи закопилила. Навіть до хліва — подивитися на Маню — не пустила. Стала перед дверима, руки схрестила, як Кайдашиха з вистави, що Тернопільський театр привозив. Зацокотіла, бризкаючи слиною:

— Не віддам, Манько, хоч ріж мене. Я теж від досвітку до ночі на фермі човплася. Здоров'я позбулася...

— Але ж Манюню я виростила...

— Мені нема до того діла! Хто швидше встав, той штани вбрав...

У вуличну череду Явдоха корову не пускала. Потім, видно, вирішила, що Манюню вже забула колишню господиню, і прип'яла чорно-білу далеко за мочарами: хай поскубає перед снігом останньої травички.

Марія саме поверталася з клаптя свого поля: навантажила буряками машину. Поглядом ковзнула по видноколу: восени далеко видно, й на серці від умиротвореного після весняно-літньої запарки краєвиду легшає. Жива ряба пляма заколола очі: свою корову впізнала б, здається, й за сотню кілометрів.

— Манюню! — крикнула-застогнала. — Манюню!

Тенькнула мотузка, на якій була прип'ята корова. Навпростець, через мочарі — до хазяйки.

— Манюню, там грузько, потонеш, — навперейми їй Марія.

Не встигла. Теж метнулася до мочарів.

Трясовина булькнула, ойкнула.

Засмоктала обох Маньок.

Першою ту, що корова.

Лютий—квітень 2006.

ЧОТИРИ ЦИБУЛИНИ З КАНАДИ

Найстаршого сина старі Волянюки поховали без голови.

Мусій, сусід, привіз із Чорткова, з тюрми, лише тіло. З одягу, хоча й геть закривавленого, впізнав парубка.

Удома батьки присвітили до воза свічками, порепаними правицями захищаючи від поривів вітру крихітні вогники. Матвій зняв шапку, перехрестився, відкинув солому, що прикривала тіло сина.

Крик жаху вирвався з грудей обох Волянюків. І сягнув би неба, якби вони не затулили роти руками, щоби не сполохати «істребків», котрі щомиті могли опинитися біля обійстя.

— Ото й усьо, що зумів випросити. Тобто виміняти за те, що ви дали, — розвів руками Мусій. — Добре, що знайшов у гарнізоні свого колишнього постояльця... А де голова хлопця — він не знає. Певно, енкаведисти так мучили вашого Петра, що страшно було й дивитися на нього... Ото й усьо, що моему постояльцеві вдалося відтягти від ями. Ото й усьо...

Ховали Петра наступної ночі. Разом із батьками за труною йшли двійко їх дітей — наймолодший син Павло й трохи старша від нього Парася. Середущому, Пилипові, теж дали знати до лісових хлопців. Але він не прийшов. Мабуть, «Орел», котрий керував сотнею УПА, не відпустив — може бути засідка.

Місяць, що боязко виглянув із-за хмари, вихопив із темряви на цвинтарі обличчя Матвія та ще одного сусіда, котрі несли труну, блимнув на Петрових батьків і Павла. Парася стояла трохи віддалік. Вітер щемно шурхотів опалим листям.

Пилипа теж уже ніколи не побачили батьки. Довгі літа чекали бодай якоїсь звістки від нього — марно. Пошепки переказували з інших сіл, що він відступив із вояками на Захід, а потім виїхав до Канади. Там тяжко працював, став

багатим фермером. На цибулі бізнес зробив і все ще вирощує її. Найкраща в усій провінції — у нього. Звідусіль їдуть вчитись. А до рідних в Україні не озивається: переживає, щоби не зашкодити їм. Батьки втішали себе думками, що хоч середущому там добре, бо в молодших долі склалися не так, як гадалося. Закінчивши школу, і Павло, і Парася змушені були залишитися в селі. Вступати до інституту навіть не пробували: хто прийме тих, у кого два брати — повстанці?!

Поховавши батьків, так і жили в селі. Обійстя — через межу, але ніхто чужий не здогадається, що в них брат із сестрою газдують. Парасі пощастило — вийшла заміж за вчителя історії, котрий викладав її так вірнопіддано, що невдовзі секретарем партійної організації колгоспу обрали. Точніше, призначили, бо хто б насмілився проголосувати проти, коли «є пропозиція з району». Полікарп, так звали Парасиною чоловіка, дбав і про парторганізацію, і собі з вершком організовував. Сусіди сумно жартували, що приїжджі можуть сплутати його кам'яницю зі школою-восьмирічкою.

Павло з дружиною тільки й спромоглися, що підмурувати і перекрити батьківську хату — на більше зароблених у колгоспі копійок не вистачило.

...Пилип дався чути, коли Україна стала незалежною. Надіслав листа, в якому просив вибачення за тривалу мовчанку, пояснював, чому не озивався. Потім приїхав.

Вклонився могилі батьків, загостював і в Павла, і в Парасі, пороздавав подарунки. Про себе розповідав мало, більше цікавився, що в селі діється, як склалися долі тих, кого він знав. Пообіцяв допомагати обом — і братові, й сестрі, а ще їхнім дітям та внукам.

На вокзал Пилипа проводжали Парася та її сім'я. Павло не зміг: розболілося серце. Відколи померла дружина, а він ледве видряпався з цупких лап інфаркту — часто хапався за груди. Коли Пилип від'їжджав — зліг од хвилювання. Дочка і внуки залишилися біля батька — мало що може трапитися...

Минуло кілька днів — і звістка з-за океану.

— Діду, а Оля, баби Параски внука, казала, що їм той ваш брат Пилип, який у Канаді, телефонував, — вихором влетів до хати Петрик.

— Ну то й що, — старий Павло вдавано байдуже відірвав погляд від тазика з водою: сам прав собі одежину, щоби не завдавати зайвого клопоту Оксані, дочці. Має коло чого поратися, бо ж двоє діток, а чоловік на заробітках.

— Діду, Оля хвалилася, що він обіцяв посилку прислати...

Кошлаті, мов кущі терну, брови старого збіглися до купи. Вицвілі очі вкотре почали обмацувати стару родинну світлину на стіні. Кахикнув, шморгнув, як дитина, носом. Ковзнув рукою по обличчю:

— Клятий порошок роз'їдає очі. Милом таки краще прати...

Через два тижні біля Парасчиного обійстя зупинилася легківка. Павло крізь шибу побачив, як два молодики винесли з неї великий, дбайливо обгорнутий ящик. Одразу ж відійшов од вікна: ще подумують, що підглядає.

А ввечері Параска з клуночком — до Павлової хати.

— Ось. Пилип прислав пакуночок із Канади. Казав і тобі вділити.

Викотила на стіл із вичовганою цератою чотири цибулини.

— Бачиш, які великі. І солодкі, не те, що наші. Ти ж любиш чорний хліб зі смальцем. А з такою цибулею — смакота...

Шмигнула за двері.

...Повернувшись із роботи, Оксана не застала батька вдома. На столі лежали недоїдені краєць хліба зі смальцем і переполовинена цибуля.

Старого Петра знайшли на цвинтарі — упав напівдорозі між могилами брата й дружини. У закоцюрблих руках тримав копію родинної світлини. Зображення ще маленьких Парасі й Пилипка були відірвані.

Вітер гнав опале листя.

Лютий—квітень 2006.

ТРУТИЗНА

Чорним колесом селом котилася приголомшуюча звістка:

— Поля випила трутку!

Страшна новина збивала до крові ноги на щербатих вулицях, щемно зойкала хвіртками, погутькалом скиглила біля шибок:

— Нема вже Полі... Напилася трутки від жуків і...

У селі любили Поліну. За її постійну готовність допомогти, зарадити і словом, і ділом. За доброту, безкорисливість, щирість.

І Поля любила людей. А ще — братки, братчики. Оті скромні, але навдивовиж гарні фіалки, що ростуть всюди, де їм призначили жити руки людини: й на квітнику коло хати, й на клумбі біля школи, й на могилах. Усміхнувшись ранньої весни оксамитовими оченятами-пелюстками до сонця, братчики все літо милують зір ніжним різнобарв'ям.

Поля не лише садила та доглядала їх, а й пестила, наче живу істоту, розмовляла з ними. І вони, здавалось, у відповідь кивали їй голівками, дякуючи за турботу.

Навіть Матвія, рідного брата, дівчина називала не інакше, як братчиком. Молодший од неї, він, однак, першим перейшов на самостійний хліб, чим не минав нагоди похвалитися. Поля ще була студенткою, а Матвійко вже працював їздовим у колгоспі. Нагодував телят на фермі, й коні з підводою — твої: тому завезти, тому перевезти, тому підвезти... І скрізь — за могорич. Тарабанили порожняком або скрипіли під вагою чотири колеса розбитого воза, й разом із ними скочувався зі життєвого пагорба, на вершину якого ще й не встиг видряпатися, Матвій. Пірнав у чергову калюжу оковитої, ледь не захлинавсь, якось видряпувався — чи сам, чи з людською та Божою поміччю, і знову падав, як казали у селі, тваром до самогонки. Не перебирав — чи казенна, з генделика, що блідою поганкою приліпився біля школи, де Матвій за вісім років заледве навчився читати,

чи саморобна від котроїсь із ласих на диявольський зарібок тіток: із бурячанки або з м'яси, та ще й із якоюсь гидотою, щоби «більше припікало». Не раз і не два коні самі привозили підводу, а на ній — ледь живого Матвія. Тоді Зіна, бідолашна мати, кликала сусідів, бо Андрій, її чоловік, а Матвіїв батько, вже, як правило, спав, теж заковтнувши щонайменше півлітра пекучої. Піднімали хлопця, зносили його, як мішок із тирсою, з воза і вкладали поруч із батьком. Зіна крізь сльози молилась, а хату виповнювали сивушний сморід і дратівливе хропіння-булькання.

Побачивши вперше, як гніді доставили напівмертвого Матвія додому, Поля теж розридалась, а потім узялася допомагати матері довести бідолашу до хати.

— Не пий тої трутки, братчику, — шепотіла, до крові кусаючи губи. — Я тебе вирву з біди. Ще трішки, закінчу технікум і повернуся в село, — гладила смолянисті кучері Матвія, що розсипалися по блідому чолі.

Закінчила навчання. І повернулася. Але не сама. Приїхала з уже помітним животиком і довготелесим парубійком.

— Анатолій, мій чоловік, — відрекомендувала батькам, котрі задерев'яніли від здивування. — Весілля хочете справляйте, хочете ні, а ми вже розписалися...

Невисока, тендітна, з великими чистими очима, вона виглядала ледве не ангелом на тлі набурмосеного, з припухлими повіками Анатолія.

Дишель підводи вперся у ворота. Мати кинулася до Матвія, котрий без тями розпластився на купці соломи, а батько почвалав до хати.

— Пр-р-риїхали, — простогнала Поля.

Теж чайкою до воза. Вибирала вустяки з кучерів.

— Як же ти так, братчику... Я тебе врятую...

Ще не знала, що колесо іншої долі — Анатолієвої теж котиться з горба.

Влаштувався електрозварником на тракторній бригаді. Поля в колгоспній їдальні варила їсти механізаторам, бо ж мала диплом харчовика-технолога, а чоловік варив метал.

І пив. І бив. Тверезий — добрий, хоч до рани прикладай, а тільки-но прийде додому п'яним — лущює Полю. Так щотижня, потім майже щодня. Оковита загострювала безпричинні ревності, й він не міг вирватися з їх полону. Не прорвали сіті підозр ні перша, ні друга дитина, котрі побачили світ із менш як річною перервою.

Поля боялася не лише вийти до крамниці чи фельдшерського пункту, а й із кимось заговорити — могло закінчитися кулаками. Навіть якщо не було приводу, Анатолій його придумував.

Якось вирішила поділитися братчиками зі сусідкою. Та попросила, щоби Поля сама їх посадила, мовляв, рука у неї легка. Впоралася швидко, й півгодини не затрималась, а чоловік, на біду, прийшов додому раніше. Після того кілька днів приховувала синці на обличчі щільно запнутою хустиною, не виходила з обійстя, що пощастило купити майже за безцінь — господарі терміново виїжджали — неподалік од хати батьків. Розмовляла тільки з німими друзями — братчиками. Та ще з братом, коли зранку його винуватий погляд був видющим. Мати майже не заходила, бо п'яний Анатолій погнався за нею зі сокирою: «Вб'ю відьму!». А батько якщо й переступав поріг, йдучи з ферми чи до ферми, де доглядав коней, то лише для того, щоб або допити з Толянном, як називали зятя всі у селі, недокінчену пляшку, або попросити в нього «стопочку на похмелюгу».

— Та ж не переп'єте всієї трутки, — побачивши надвечір обох — і батька, і чоловіка — з півторалітровою пляшкою за столом під яблунею, Поля спересердя зірвала з обличчя пов'язку, в якій кропила картоплю від жуків.

— Та то ми не за свої... Палазя нам вділила, ми загорожу на могилі її чоловіка зварили, — пробелькотів батько. — Славний козак був, ми з ним ще до дівок ходили... А випили вдвох скільки...

Анатолій скреготнув до Полі зубами:

— Тобі хто помагав жуків труїти?..

— Обприскувач, — показала червону пасмугу на плечі від лямки. — Ще на завтра клопоть городу залишився. То все — не на чийсь — на мої руки...

Крізь розчинене вікно материнське серце заколов плач дитини. Поставила слоїка з розчином отрути на найвищій полиці в стодолі — й до своїх кровинок.

Заледве батько хляпнув хвірткою, як Анатолій гримнув засувом на дверях хати. За коси виволік Полю з кімнати до сіней.

Бив люто. Коли впала, ховаючи обличчя під лавку, — ногами.

— Щоби не пащекувала багато.

Захекавшись, звалився біля Полі.

Отямившись, прислухалася до його важкого дихання. Таки спить. «Скільки можна терпіти?» — запитала сама себе. Поповзла по мокрому від холодної роси споришу до стодолі. Обпираючись на стіну, зіп'ялася на ноги. Сягнула рукою верхньої полиці...

За дурнуватою сільською традицією у річницю смерті Полі сіли за стіл під яблуною: поминати. А вранці Матвій не прокинувся: вночі допив у недобудованій літній кухні наготовлену на похмілля пляшку зі самогонкою, осів на долівку і на хмільну голову закусив принадою для щурів — кашею, з якою мати змішала отруту.

...На дев'ятий день після того, як Матвія не стало, знову зібралися за столом. Потім очманілий батько, тримаючись за плота, досунув ноги до Палазиної хати.

— Ти мені ще винна за оградку...

Мовчки налила.

— Дуже пекуча, — ледве прошипів висохлий на тріску Андрій, відірвавши чарку від беззубого рота. — Пече, ой пече.

Палазя знову промовчала. Не могла ж казати, якої хімії досипала в закваску, аби пияки не казали, що горілка слабенька...

Розтин тіла Зіна впросила не робити: патологоанатом і так не хотів бабратися в нутрощах миршавенького пиячка, а шелест у кишені сотні з пенсії вдови заглушив голос сумління. Ще один згорів од горілки, туди йому й дорога.

...На всіх трьох могилах Зіна посадила братчики. Родичі, громада підсобили грішми на скромні пам'ятники з мармурової крихти. Тризубом печалі постали один біля одного. З овальної фотографії на лівому пам'ятникові журливо дивиться Поля, на середньому – розкішні кучері спадають на чоло Матвія, а зі світлини на правому безмовно стогне Андрій: «Пече мене трутка, пече...»

На проводах, коли сільчани після Великодня збираються на цвинтарі, вкрита осіннім туманом сивини Зіна, обпираючись на палицю, переходить од могили до могили. Вслід за згорбленою від непосильного душевного тягаря бабусею – двійко внуків-школярів.

Анатолій зі села втік: боявся, люди довіку колотимуть очі за те, що довів Полю до самогубства.

Братчики на спорожнілому обійсті виродилися.

Травень 2006.

КАРА

— **Ви** чули? Чули?..

— Я теж біжу, щоби подивитися...

Такі незнані досі новини сколихнули село двічі: пізно восени і ранньої весни.

Перша — сумна, як передчуття лютої зими. Як жалоба дзвона перед останньою дорогою людини.

Друга — мов усмішка природи. Радісна, наче щебет птаства, обласканого промінням сонця.

Перед тим, як вдарила перша новина, в місцевому колгоспі відбулися партійні збори. (Для читачів із майбутнього уточню: збори комуністів — інших партій тоді не було). Після зібрання горластий секретар парторганізації, зачервонівшись ще більше, як після чергової п'ятики з головою колгоспу («Де голова?» «В полі». «А в якої Полі?») поманив пальчиком миршавенького агронома. Спеціаліст із Никифора був нікудишній, але з посади його не звільняли, бо вказівки «згори» виконував без нагадування. Заледве встигне почути «Ату!», як одразу: «Гав!». Навіть для близьких родичів не робив винятку, на задніх лапках, як примовляли у селі, вислужувався перед начальством. Скільки прокльонів йому кинули і в очі, і в спину — не допомогло. Якби мав рідного батька — то і його оштрафував би при нагоді.

Отож, коли всі розходилися по домівках, а більшість — до заздалегідь визначених хат, де вже чекала смачна вечерея з добрячою чарчинкою, Никифор підбіг до партійного вождика.

— Слухаю, Антоне Сидоровичу...

— Т-с-с! — приклав пальця до губів секретар і вкотре спробував застебнути піджака, намагаючись прикрити черевце, що грізно нависло над паском. — Никифоре Дмитровичу, є спецдоручення. Телефонували згори, — для наочності підняв пальця. — Але щоби нікому — жодного слова...

— Зрозумів! — теж перебрав пальцями гудзики свого незмінного френча агроном.

— Знаєш оту «фігуру» біля ставу? — прошепотів вождик.

— Хрест із образом Божої Матері? Над криницею? — уточнив агроном.

— Еге ж, де люди на свята збираються, — теж пошепки підтвердив секретар.

— Вода там смачна. І, кажуть, цілюща, — облизав пересохлі губи Никифор.

— Я не про воду, — партсекретар сіпнув його за полу мишастого кольору. — У районі та й в області незадоволені цією «фігурою», точніше, тим, що її прикрашають вишитими рушниками. Там моляться, ведуть підозрілі розмови, котрі пахнуть українським буржуазним націоналізмом, а за таке сам знаєш що... І нас із тобою не поминуть, пришиють якусь статтю... одне слово, дана команда ліквідувати цей розсадник клерикалізму і націоналізму...

— Але як? — Никифор охопив руками голову з ріденьким волоссям, що нагадувало висохлу траву.

— Не знаю. Думай сам. Але щоби до неділі «фігури» не було. Інакше там знову зберуться віруючі. Ночі тепер довгі, трактором ти керувати вмієш, мотузку і лопату вдома, сподіваюся, маєш. Скажи синові, щоби тобі допоміг, не чужий же, зайвого не ляпне...

У неділю вдосвіта переполох у селі: «фігура» щезла! Люди звично зібралися біля кринички. Плакали і молилися. Молились і плакали. Ронили сльози у криничку. Здавалося, вода у ній стала солоною.

— Хто міг вчинити таку наругу над святинею? — перемовлялися.

На своїх односельців навіть тінь підозри не кидали. Не інакше, як привезли когось із району. Хто зі своїх підняв би руку на «фігуру»?..

Але нема нічого таємного, що не стало б явним. Навіть темна осіння ніч мала очі. Сільчани почали уникати Никифора, чоловіки не подавали йому руки, жінки при зустрічі

опускали очі, щоби не стрітися поглядом із антихристом, а діти, побачивши агронома, розбігалися навсебіч.

Усю зиму люди збиралися біля криниці, що не замерзала і в люті морози. І щораз джерельна вода солоніла від сліз...

А навесні, щойно трактори загуркотіли в поле, від двору до двору — радісна новина:

— Хреста з «фігури» знайшли! На полі за лісом був закопаний. Але неглибоко. Трактор почав орати, зачепив хреста плугом — і вивернув його на ріллю...

Суботнього вечора — позачергові партійні збори. Так звані закриті. Не комуніст — не маєш права бути присутнім. Що там говорили — не пробалакався жоден із партійних. Але Никифор після того зліг у лікарню. Одні казали, що мікроінфаркт, інші — мікроінсульт.

Та через кілька тижнів Никифор знову обкладав односельців матюками. Став ще лютішим і нещаднішим. Тракториста, котрий знайшов хрест, припік за вигадану провину таким штрафом, що бідний чоловік змушений був розрахуватися з колгоспу. Заледве влаштувався на цукровий завод сезонним робітником.

Хто відновив «фігуру» — спільниця-ніченька змовчала. Вранці побачили хрест на тому самому місці. Образ Божої Матері був заклечаний весняним першоквіттям. Тільки погляд Діви Марії, перемовлялися віруючі, став сумовитішим...

Після цих двох історій третя новина, до якої, так би мовити, був причетним Никифор, уже нікого не здивувала. То — звістка про його смерть, якої, втім, чекали. Старі люди так і казали: «За таке, що він вчинив, мусить бути кара...» Найперше вона впала на Никифора.

— Агроном помер... Чули?

— Від раку. Півроку мучився. Висох на тріску...

Процесія за труною Никифора була до непристойності малолюдною: дружина, п'янений син Валерій, котрий приїхав із Вінниці, та ще кілька бабунь і дідів.

Але тим похороном не обмежалося. Кара виявилася жорстокішою, ніж чекали навіть найбільш віруючі люди. Через кілька місяців Никифорового сина вигнала з міської квартири дружина, якій остогидли його нескінченні п'ятики. Валерій повернувся на родинне обійстя і продовжував цмулити гірку. Тепер уже за материну пенсію. Ксеня Панасівна, колишня вчителька, спробувала виховувати сорокарічного сина, але марно: тяга до горілки перемогла в ньому все людське. Тоді почала ховати пенсію.

Укотре втративши надію допитатись у матері, де гроші, Валерій накинувся на неї з кулаками. Випросив п'ятірку, побіг за самогоном. Пляшки виявилось замало. Знову бив, волочив за волосся по хаті.

Не просилася. Не кричала. Більше від болю пік сором, що почують сусіди. Коли вже не змогла терпіти, прохрипіла:

— Під фікусом — ще «п'ятка».

Вийшов із хати з пожмаканою купюрою в одній руці й жмутом вирваного з голови матері волосся — в іншій. Хмільні очі видавалися невидючими.

Коли повернувся, мати вже не дихала... Сьорбнув наостанок із пляшки, яку приніс, знайшов у stodолі стару мотузку — то була та сама, котрою батько обмотував та прив'язував до трактора хреста — і зробив на ній зашморг. Накинув на шию.

Старий ослінчик глухо вдарився об долівку...

Червень 2006.

ЯР

Хати їхні — як сестри. Стоять одна навпроти одної, мовби вибігли на пагорби, щоб оповісти недоказане за стільки літ. Шиби навпроти шиб — наче очі в очі. Справа — хата Якилини, зліва — Якова. А поміж ними — яр. На краях його сторожихами біля садиб — покручені, як долі, груші.

Щоправда, хати різні. Ліва в півтора раза ширша і довша, права — на стільки ж нижча. Втім, подібне і між людей буває. Одна сестра худенька, низенька, бліденька, одне слово, дрібненька, мов алича. А інша — пишнотіла, висока, червонощока, наче випечена слива зі прищепленого дерева.

Обидва подвір'я колись гомоніли статечними розмовами дорослих, дзвеніли дитячим сміхом. А тепер і вдень, і вночі німують. Бо на одному обійсті тільки Якилина залишилася, на іншому — Яків самотиною. Обом за вісімдесят. Раніше, було, хоч перегукувалися через яр. А нині — годі. Бо голоси вже не ті. Дух запирає. Хіба до kota хтось обізветься чи на курку кишне.

Сюди, на край села, майже ніхто не приїжджає і не приходять. Далекі сусіди, які в поле чи з поля поспішають, — мимо обійсть. Листоноша — раз на місяць, коли пенсією тішить.

Але одне одного старі хоч рідко, та провідують. Коли сухо — йдуть стежкою, що пірнає в яр і виринає на його протилежному боці. А розквасить ґрунт осіння моква чи нахабний літній дощ — в обхід дивають. Раніше яр був коротшим та мілкішим. За колгоспу навіть обвалювати почали його. Але не встигли загоїти шрами на тілі землі. Воля настала й для ерозії. Тепер та болячка розростається. І нікому нема діла до того, що грозові й талі води роз'ятрюють рани на крутосхилах.

Більше Яків до Якилини ходить, аніж вона до нього. Мов провину якусь відчуває. Ніби точить його щось, наче хробаки садовину. То вишень чи сливок принесе, то яблук. Садок у

нього великий. Хоч і не здужає старий на такий, як замолоду, догляд за деревами, та вони продовжують родити. Що то значить сорт! Якова голова колгоспу брав із собою, коли їздили за щепами в найкращі розсадники. Молоді деревця ділили так, що і на громадський сад, і собі вистачило.

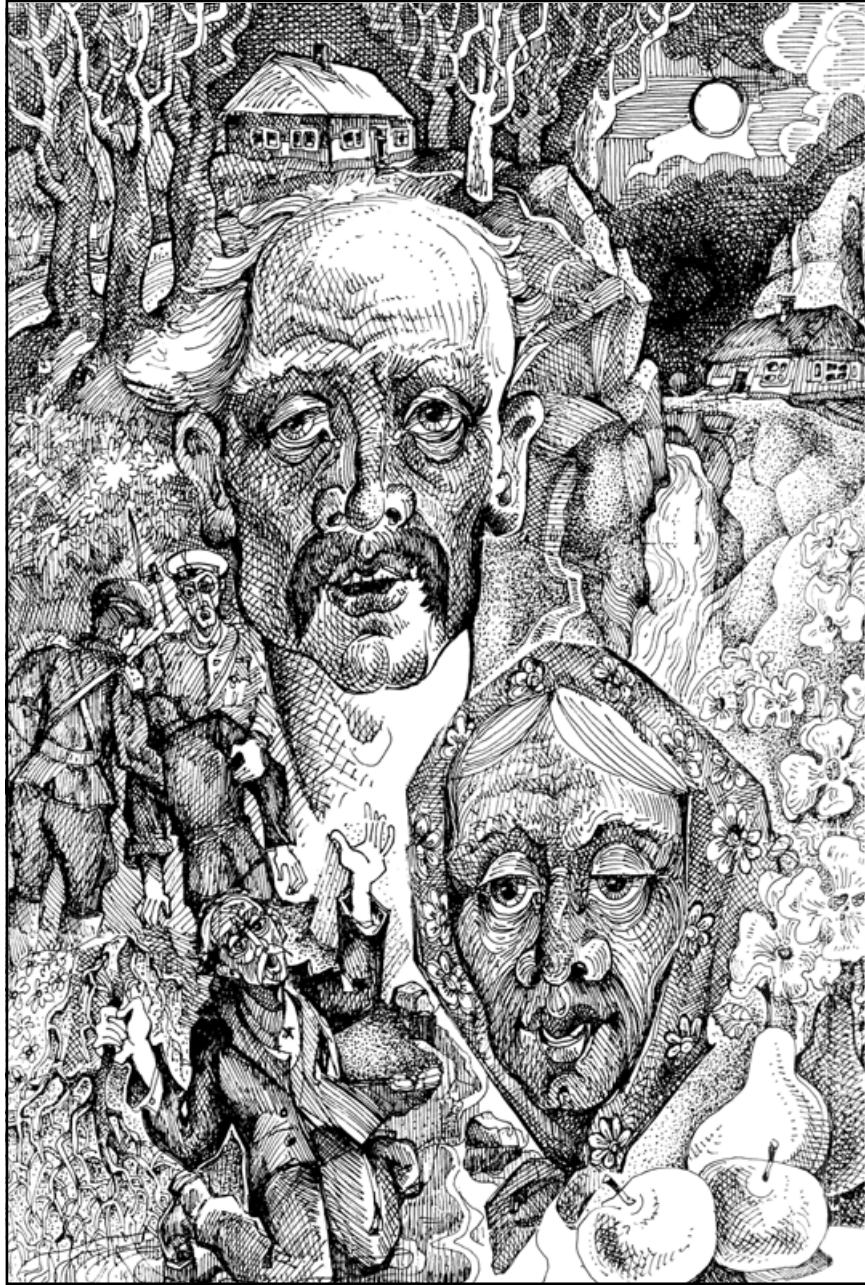
А Якилина здебільшого овочами сусіда частує. У городній ланці працювала, тож знає, чому і як лад дати. Принесе котресь із них гостинці — й сидять обоє на лавочці біля тієї чи іншої хати. На тісному подвір'ї Якилини або на просторому, як колгоспний тік, — Якова. На першому — під мальвами, на другому — під вишнями. «Мов два голуби сивеньких», — сказала листоноша. «Два останніх голуби», — сумно додав Яків. Він шість років тому дружину поховав. Блискавкою вбило, коли корову пасла. «Певно, за якісь гріхи кара, — шепталися на похороні. — Чи за свої, чи за когось із родини...»

А Якилина шість десятиліть сама. Де могила чоловіка — не знає і вже ніколи не дізнається. Витягли енкаведисти з криївки пораненого й оглушеного гранатою, кинули на машину. Повезли в безвісти.

Двійко дітей сама виростила. По світах розлетілися. Зрідка внуків привозять до родинного гнізда.

Не один зі свого села та й із сусідніх набивавсь у прийма — всім відмовила. І Яків не раз, коли споночило, у шибку стукав. На серйозну розмову кликав. Тільки ті балачки нічим не закінчувалися. Дарма, що комірником колгоспним був. Приставили до громадського добра ще парубком, бо на фронті воював. І так присмоктався до комори-годівниці, що на пенсію не в шістдесят, а в сімдесят ледве виперли. А тоді золоті гори Якилині обіцяв. Сипав словами, мовби дармовим зерном у засіки. Молода й красива вдова мовчки гримала перед його носом засувом хати, а слизький у словах і справах Яків в'юном щезав у яру.

Тепер обоє про те й не згадували. Спомини — мов сіль на рани. Якилина про синів розказувала, про внуків. А Яків більше мовчав, тільки зітхав. Дітей йому Бог не послав.

...Усю ніч лив дощ. Шматували небо блискавиці, лупили громи. Вранці нарешті стихло. Сонце блиснуло по шибах обох хат.

Погладила Якилина свою найближчу подругу — палицю і вийшла з нею на подвір'я. Подивитися на город — чи не позаливало, не замулило. Струмочки дощової води ще дзюркотіли до яру.

Аж звідкись знизу — чийсь голос. Прислухалася. Таки Яків кличе. Старенька диб-диб до яру. Глянь — стежку донизу вода підмила. Яків, либонь, послизнувся. Впав. Вовтузиться, рукою за коріння груші тримається. А встати не може. Ноги ковзаються. Дивиться благально. Очі навпроти очей. Борозни на щоках вдови наче продовжуються на обличчі вдівця. Ніби однакова рілля пережитого загорнула колишню вроду.

— Чому ж ти сюди пішов? — забідкалась Якилина. — Треба було поза яр.

— Боявся, що не встигну, — прохрипів Яків. У горлі в нього ніби щось забулькало. — Чую, вже мало часу віділено мені. А сказати повинен. Мушу.

— Зараз винесу мотузку, — спробувала розігнутись Якилина. — Кину тобі кінець, а інший до груші прив'яжу. Так і викарабкаєшся.

— Не ходи нікуди, — захапав ротом повітря. — Можеш не встигнути. Сказати мушу. То я...

Замовк. Схлипнув.

— Що, Якове?

— То я... Тоді, в сорок шостому... Привів енкаведистів до схрону твого чоловіка... Лихий поплутав. Прости мені. Любив тебе. Хотів, щоби моєю була. Відпусти мені той гріх...

— Здогадувалась я... І давно простила. Ще коли ти потай од мене заплатив, кому треба, за моїх соколиків, щоби вступили до інституту. А тепер Бог тобі суддя... — перехрестилась Якилина.

Яків ще схлипнув. Хотів вдихнути, та вже не зміг. Рука ковзнула по корінню, траві. Дряпнула землю.

Стогін покотився на дно яру.

Серпень 2006.

ГІЛЬЙОТИНА

Марат довго думав над знаряддям помсти. Те, що вона має бути — це точно. Ще б пак! Увірвалася воля-воленька. Раніше вичворяв, що хотів, і все з рук сходило. А тепер — зась! Зась, відколи у мами з'явився другий чоловік — замість Маратового батька, колишнього вчителя-історика, котрий загубився на заробітках десь в Іспанії, залишивши на пам'ять про свою любов до Французької революції чудернацьке ім'я синові. Мама Тамара і дядько Ярема щось там собі пошепочуться — і вона виходить зі спальні з готовим рішенням. Те зроби, сину, те, інше... А того не можна! Вранці не вилежуйся, вдень не байдикуй, увечері не шляйся. І це так із ним, із Маратом, котрого в їхньому приміському селі побоювалися навіть старші парубки. Скільки терпіти?

Щоправда, дядько Ярема напочатку набивався Маратові в друзі: «запхав» у престижний коледж, «організував» першому серед однолітків права на водіння мотоцикла, купив фірмового шолома... Але хіба те все варте втраченої свободи? Тим більше, коли гайку день у день затягують. На всі пари ходи, реферати показуй, про оцінки звітуй... А коли переборщиш із гайкою — різьба неодмінно зірветься, як любить повторювати майстер у їхньому коледжі.

Ні, таки пора кінчати з тим дядьком, від якого мама в такому захопленні, що аж слинка в неї тече. «Та й чи тільки слинка...» — якось усміхнувся криво п'янький сусід. Від цариці Тамари, як колись називала себе мама, й сліду не залишилося. Тепер у хаті — інший король, щоби йому...

І Марат придумав. Дядько Ярема любив довго сидіти в туалеті, по-сільському — у виходку, вистромивши з дверей голову. Так і вдень, і вночі. А виходив чомусь щоночі, це Марат добре вистежив.

А що як?.. Марат пригадав, що недавно на уроці історії древня, як динозавр, викладачка щось молола про революцію у Франції, і на сторінці підручника, саме там, де записана

адреса безвідмовної Люськи зі сусідньої групи, була намальована гільйотина. Класна машинка! Бац, клац — і готово. Голови нема. А нема голови — нема й чоловіка. Навіть якщо він — запеклий гайдамака, як любить повторювати про себе дядько Ярема.

Ну, а в техніці Марат давно спец. Ровер, мопед, мотоцикл для нього — як два пальці на вітер виставити.

За кілька днів усе приготував. Тільки б ніченька темна була, щоби добре приладнувати.

Пощастило! Надворі — хоч в око встріль... Всі послули. Марат установив причандалля на даху виходка, випхав туди дві важкезних каменяки, щоб уже «верняк», зачепив їх за спеціальні гачки, протягнув дрiт за кущі. Тихесенько повернувся до хати, принишк.

Рипнули двері.

Значить, дядькові закрутило в кишках. Поспішає зайняти звичну позу. Марат шаснув за ним. Не помітив, що слідом за Яремою поплентався Бровка — величезний кудлатий пес. Він із перших днів полюбив вусатого дядька не менше, як мама. Прилип до нового хазяїна, наче реп'ях до хвоста. І звично вмощувався в ногах Яреми, коли той справляв нужду. Про що вони говорили — знали тільки хмари або зірки чи місяць.

Марат шасть у кущі. Намацав дротину. Так. Коса на даху гостра. Зараз дядькова голова покотиться, як у французького революціонера. Сіпнув. Гримнули каменяки. Дядько з криком метнувся до ганку, на ходу підтягаючи штани. Різонуло світло. Вибігла з хати мати.

Біля туалету ще билосся в конвульсіях тіло обезголовленого Бровка. Поруч кривавилася його голова з висолопленим язиком.

Міліцію не викликали. Сиренила тільки «швидка». Маму до лікарні забрали, дядько теж поїхав.

Уранці Марат закопував Бровка. Плакав.

Вересень 2006.

ТРИ КРУЇЗИ

Підслуховувати, звісно, недобре. Але Микола таки підслухав. На те він колишній, хоча й поганенький, як любив повторювати, але міліціонер. Деякі навики, підхваляювався, зберіг, хоча тепер на пенсії, доводиться мати справу більше з кіньми, коровами та птицею, ніж із людьми.

Тож коли Валентина, невістка баби Ксеньки, несподівано притарабанилася до них у гості з наталованою сумкою, чого раніше не бувало, колишній страж порядку відразу запідозрив недобре. Миттю вишмигнув із хати і, пригинаючись попід вікнами, заліг під стіною Ксеньчиної кімнати. Баба вже рік, відколи помер її чоловік, жила з ними — дочкою Марією і зятем Миколою. Хата у них велика, діти свої сім'ї мають, у місті мешкають, тож місця всім вистачає. Невеличку, але затишну кімнату виділили бабі, перевезли сюди її нехитрий скарб, а хату в поблизькому селі замкнули, попросивши сусідів пильнувати, й навідуватися туди вряди-годи, головним чином, щоби город засадити і доглянути.

Баба в приймах почувалася добре, бо нарядів їй ніхто не давав, недобрим словом чи кривим поглядом не ображав. Дочка встигала і вдома, і на роботі. Правда, поралася здебільшого у хаті, а худоба — то вже Миколин клопіт. А ще Марія відрізнялася дивовижним спокоєм. Як би не потрїпали нерви школярі (а працювала вчителькою початкових класів) — ні на матері, ні на чоловікові це не позначалося. Озерця Марійчиних блакитних очей не збурив жоден життєвий шторм, вони завжди променилися добротою, й усе у жінки в руках ладилося. Та й стара без діла не сиділа, сама собі роботу шукала: на кухні, на подвір'ї або на городі. Так чи інакше, але в домі було завжди, як мовиться, наварено й напалено.

...Микола розгорнув промерхлу від перших приморозків траву і раз у раз притуляв вухо до холодної стіни, шукаючи найвигіднішу точку прослуховування. Найкраще було чути чомусь там, де починався фундамент.

— Мамо, мамцю, — ангельським голосочком лебеділа Валентина. — Я вам зупки з курочки зварила і вареничків наліпила. Ще тепле все, їжте, мамусенько...

Якби не треба було конспіруватися, то Микола, мабуть, спересердя сплюнув би від такої фальші. Бо інакше, як «та стара і крива» (баба трішки накульгувала), Валентина поза очі на свекруху не казала. А тепер он як защебетала!

— Їжте, мамцю, їжте, бо вас, бачу, злецько годують... — синичками випурхували слова. — На добрих харчах так не вихудали б...

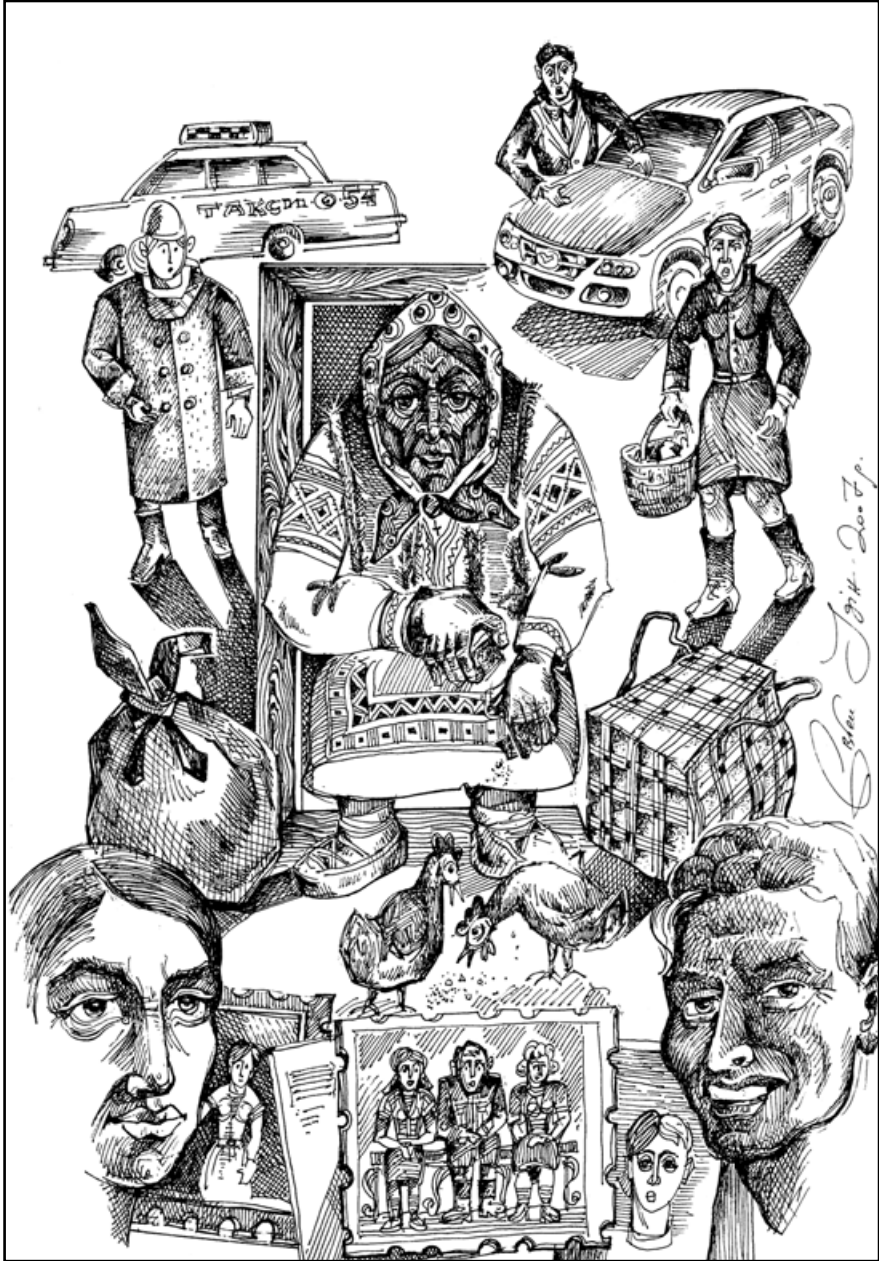
Микола тільки зубами заскреготав.

Перемовини невістки і свекрухи закінчилися тим, що баба Ксенька почала збиратись у дорогу — вирішила переїжджати жити до Валентини в сусіднє село. Поспішала швидше вийти з хати, мабуть, щоби не довелося нічого пояснювати Марії, коли та повернеться з роботи. Микола не зупиняв тещу. На його німе запитання, що ж так нагально жене з дому, відповіла Валентина:

— Мамі в нас краще буде.

Про причину такого поспіху Микола і Марія дізнались увечері, коли розгорнули свіжу пресу: газети навперебій повідомляли, що почалася виплата компенсацій оstarбайтерам. А баба Ксенька була серед тих, кого в сорок третьому німецькі заїди силоміць вивезли до рейху — примножувати економічну могутність їхнього фатерлянду, себто батьківщини.

Марія, тихцем змахуючи сльози від образи за насподіваний фортель із від'їздом, пригадала, що мати працювала в якогось бауера, по-нашому, селянина — заможного хазяїна. Коли тільки-но сповістили про можливу компенсацію оstarбайтерам, вони написали владі того німецького села, де гнула спину юна Ксеня, листа з проханням розшукати підтверджувальні документи, бо в архіві записів про першу велику й вимушену мандрівку матері не було. Відгукнулися діти бауера, надіславши довідку з відповідними підписами та печатками владних структур. Цей документ і прийняли в обласному відділенні фонду «Взаєморозуміння і примирення».

... Скільки припало бабі Ксеньці від того фонду — Марія та Микола могли тільки здогадуватись. Їм Валентина привезла п'ятдесят німецьких марок.

— Стара передала. За те, що годували. Але я б і того не дала, бо ви з її городу більше скористали...

Вигойдуючись на високих підборах нових чобіт, пішла до хвіртки. Петро, чоловік Валентини, чекав у новенькому авто. До хати він не заходив.

Другу частину компенсації, як знову ж таки дізнались із газет по сплині кількох місяців Марія та Микола, виділили в євро. Бабиній дочці й зятеві їх перепало тільки двадцять. І привезла євро не Валентина, а Ліна — друга, молодша Ксеньчина невістка. До неї, не витерпівши у Валентини, переїхала зі своїми клунками баба. Ліна, ховаючи очі, щось процвірінькала про скупість свекрухи і поклала на стіл новеньку купюру:

— Ото й усе, що випросила для вас... Ми ж таки родичі...

Здмухнула невидиму порошинку з нової шуби:

— Поспішаю, бо таксі чекає... Не хочу, щоби мій Павло вдома сердився.

Уже потім Микола і Марія дізналися, що Ліна й Павло, випросивши більшу частину компенсаційних грошей собі, решту вмовили бабу Ксеньку покласти в банк. Хай, мовляв, відсотки наростають. І документи показали, що поклали в банк. Тільки підсліпувата баба не помітила, що сума зазначена не в євро, а в гривнях...

А навесні, приїхавши з поля, де сів ячмінь, Микола застав тещу біля замкнених дверей хати. Схиливши голову, сиділа на клунку і кришила курям скоринку хліба.

— Заходьте, мамо, — повернув ключа в замок Микола. — Ваша кімната вас чекає. Добре, що приїхали, підкажете Марії, яке насіння городни краще в землю кидати.

Баба Ксенька полегшено зітхнула, скарлюченими від роботи на фермі руками вхопила клунки. Але Микола перебрал їх собі, заніс до кімнати.

Уже тут усміхнувся:

— Сподіваюся, мамо, ви в такі круїзи вже не будете вирушати... А то перед сусідами незручно.

Через місяць біля воріт Миколиного і Маріїного обійстя майже одночасно зупинилися надвечір приватне авто й таксі. Із першої легківки вийшли Валентина і Петро, з другої — Ліна і Павло. Усі були збентежені. Широко всміхаючись, їх зустріли господарі.

— Заходьте до хати, дорога родино, — запросив Микола.

— Ми дуже раді гостям, — підспівувала йому Марія.

Прибулі нерозуміюче переглянулися і зайшли до світлиці. Розсілися за столом, на якому лежав конверт.

За правом старшого брата першим не витримав Петро:

— Кажіть, що й до чого...

— Еге ж, поясніть, навіщо нас викликали сюди, — додав Павло і, вийнявши з кишені телеграму, зачитав: «Приїжджайте якнайшвидше, мама отримала найцінніше».

Петро дістав і поклав на стіл таку саму телеграму.

За братами заскрекотали, мов сороки, невістки:

— Ми змушені були круїз перервати...

— Скільки грошей втратили...

— А хвилювань скільки...

— Хтозна що передумали...

— Якщо це жарт, то доведеться відповідати...

Піднявши руку, Микола зупинив їх.

— Як колишній міліціонер, скажу: все згідно зі законом, можете підшивати телеграми до справи, яку ніхто ніколи не заведе. Наша мама й справді отримала дуже цінне для неї.

Дістав із конверта з німецькими поштовими марками кілька світлин.

— Тут мама з бауером та його дружиною. Їхні діти прислали. То справді дуже цінно: фотографії, що повертають у юність, хоч і в неволі. А ви на що розраховали?

Гості переглянулися. Ніхто не міг видобути зі себе й слова.

А Марія, ніби нічого й не сталося, приповідала:

— Подивіться, яка мама молоденька. Погляньте... Жаль,

що знімки — чорно-білі, якби були кольорові, ви б побачили, які голубі в мамі очі...

— Як у тебе, — не втримався від комплімента Микола.

Скрипнули двері. На порозі постала баба Ксенька. Вона була в скромному, але святковому одязі. У ледь вицвілих, та все ж блакитних очах — те ж добро, що на світлинах. Привітавшись зі всіма, підійшла до Миколи:

— Дякую тобі, синку, що допоміг мені у такий круїз вибратись і спровадив зі мною синочка вашого на машині. Дай йому, Боже, здоров'я, дуже fajно їздить. За день встигли і до Почаєва, і до Зарваниці, помолились у святих місцях. Аж на душі полегшало...

Невістки й сини скривилися, мов зненацька чогось кислого чи гіркого мекнули. Почали притьмом збиратися додому. Ніхто їх не затримував.

Жовтень 2006.

НІЧОГО НЕ СТАЛОСЯ

Ганна чіпляється за людей, як напівдикий виноград за стіну хати. Боїться вмерти самотиною. Виноград плекав Яків, покійний чоловік, колишній колгоспний садівник, але навіть скуштувати не встиг. Перші грона тільки-но наливалися сонцем, як він відійшов у засвіти. Приніс до хати яблуко, силувано всміхнувся: «То з тієї, що я позаторік посадив...» Хотів подати дружині, але червонобоке ковзнуло кволою долонею й гупнуло на підлогу. Чоловік нахилився, щоби підняти яблуко, й теж упав. Захропів, жадібно захапав повітря... Ганна зчинила лемент, збіглися сусіди, хтось тремтячою рукою крутив телефонний диск, та поміч Яків уже не потребував...

Виноград Ганна збирала без чоловіка. Відтинала ножицями кетяги і плакала. Сльози скапували у травичку вперемішку з виноградинами.

Відтоді так тринадцять років. Діти гостюють улітку, коли на грядках городина дозріває, можна і молоденького борщику зварити, й огірочком чи помідорчиком поласувати. Ще картоплю допоможуть викопати, бо й собі беруть. Позавантажують багажники іномарок, помахують руками бабі на прощання, наобіцяють приїжджати — і слід за ними розтане, як за перелітними птахами. Змахне солону росу стара, й відтоді очі в неї майже не просихатимуть до весни. Вряди-годи котрийсь із трьох синів навідається, а жодна невістка й носа не покаже.

Семеро на господарці — Ганна, кіт, півень і чотири курки. Баба виноград обірвала, до льоху віднесла. Кілька найкращих грон у ганочку залишила. Присіла, до серця прислухається. А воно — як пташина у клітці. То заб'ється кудись у куточок, навіть не чутно, є чи нема. То зненацька затріпоче, аж в очах потемніє. Ганна знає, що то означає, бо ж усе доросле життя, поки на пенсію не відпровадили, — медсестрою у фельдшерсько-акушерському пункті. Біля дзеркала у

коробці від «Київського» торта — і пігулки, і настоянки, й уколи. Та хіба є ліки від старості?

Баба за людей чіпляється: тільки б не померти самотиною. Притулилася зморшкуватим, як збрижена вітром вода у відрі перед дверима, чолом до шибки і вулицю пасе. О, хтось іде!

За палицю-помічницю — і до хвіртки. Кіт — слідом.

— Славцю, добре, що я тебе побачила. Зайди на хвилю до мене, цікаву статтю в газеті покажу...

— Не маю часу, бабо, на автобус спішу. Колись іншим разом...

Провела поглядом. Пригадала, як приймала пологи від її мами. Славця семимісячною народилась. А он яка виросла! Вже й своїх дітей має...

Баба знову примостилася коло вікна. Полащився кіт. А серце Ганни — сполоханим зайчиком. О, знову хтось вихитується вулицею.

Дибиди до рипучої хвіртки.

— Михайле, де ти так зранку?

Дихнув на бабу перегаром:

— То ще зі вчора... Мо', маєте чимось похмелитися?

— Ти ж знаєш, Міську, що не тримаю тої зарази...

— То й не буду до вас заходити, піду далі, мо', щось напитаю...

— Ти ж обіцяв дровець мені нарубати...

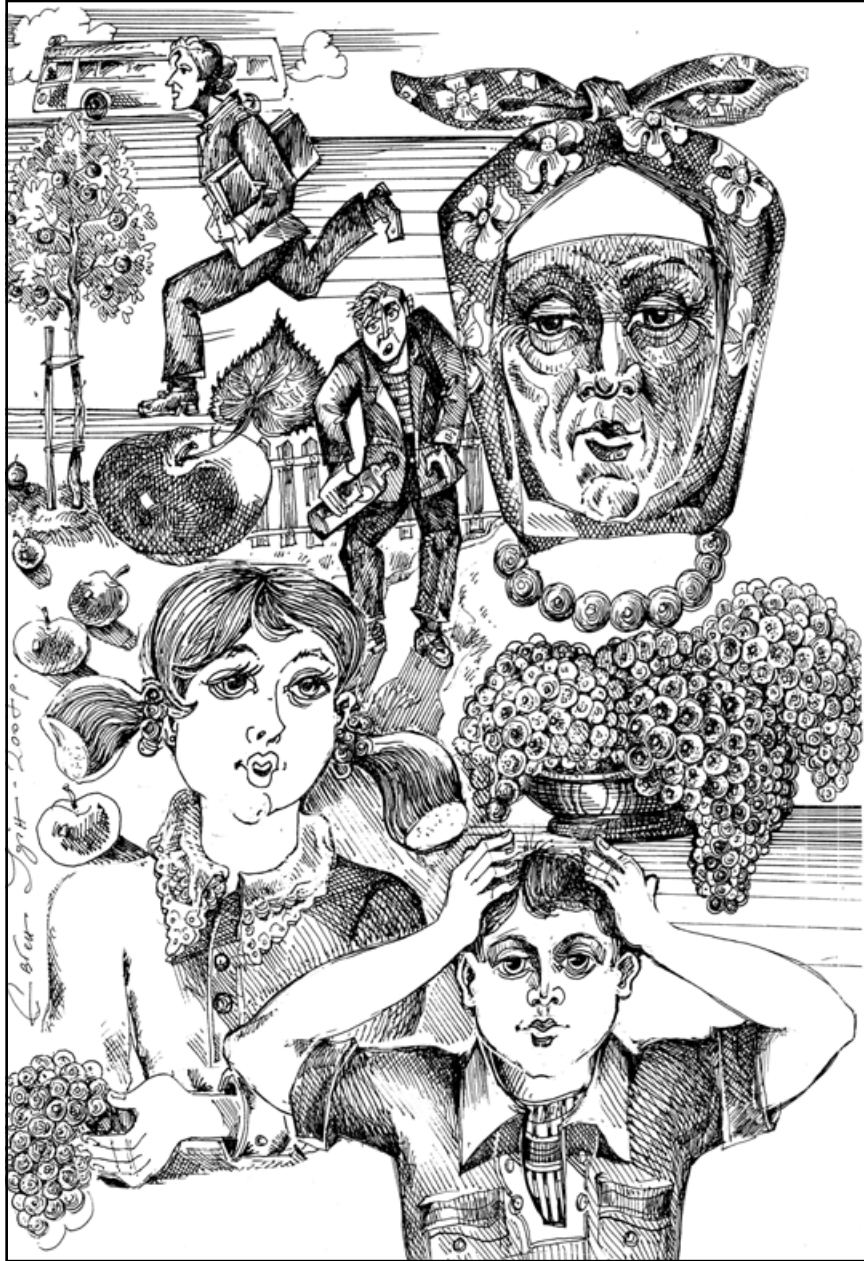
— Не зараз, бабо, не зараз. Труби горять...

Дзьобнув півень: побачив на тапочку якесь зернятко.

Михайло похилитався, накульгуючи на праву. Ганна пригадала, як районні лікарі хотіли її ампутувати, коли він потрапив у аварію. Ледь впросили обоє з Ганною не робити цього — під її відповідальність. Дала розписку. Виходила сусіда.

Кишнула на курей у квітнику.

Шибка знову запотіла від подиху. Вкотре кольнуло в грудях. Поклала під язик ще одну таблетку нітрогліцерину. Дитячі голоси на вулиці — мов дзвіночки надії.

Прихопила кілька кетягів винограду.

— Пригощайтесь, дітки...

— Дякуємо, бабцю. І за щирі запросини зайти до хати дякуємо. Колись виберемо час...

«Це ті брат зі сестрою, яких від запалення легень рятувала, коли крига на річці проламалася. Шубовснули в зимноту дітиська, ледве витягли...» — похитала вслід головою Ганна.

...Ні того дня, ні вечора нічого не сталося.

Ганна померла через тиждень. Самотиною.

Як і чоловік, упала в хаті. Через три дні знайшла листоноша, коли принесла пенсію.

Під бабиною рукою лежав папірець із телефонами синів.

На столі в ганку вилискували під скупим осіннім сонцем самотні грона винограду.

Січень 2007.

КОНОКРАДИ НА ДЖИПАХ

Сказати, що Йосип любив коней — не сказати нічого. Він із людьми стільки не напрацював, не наговоривсь, як із гривастими. Спочатку на фермі, де був їздовим, а потім, коли закон дозволив — пристаравшись свого коника. Гнідко розумів хазяїна з півслова, а Йосип його — з погляду. Марія, дружина, не раз бурчала: «Мо', ти і спати біля нього у хліві будеш?»

На це Йосип беззубо всміхався: «Постелимо у стайні вдвох. Я — біля Гнідка, а ти — коло своєї Красуні». Марія змовкала, бо корову таки любила не менше, ніж Йосип коня. Може, тому й витримала на фермі дояркою тридцять літ, що тепер озивалися тридцятьма болячками.

День у день Йосип із Гнідком майже не розлучалися: то картоплю підгорнути, то косовиця чи жнива, то собі або комусь щось підвезти... А на оранку спрягалися зі сусідами, які мали кобилу. Сивка та Гнідко тоді радісно форкали, вітаючись, наче люди. Бо знали достеменно, що не тільки працюватимуть разом, а й любитимуться. Після важкого трудового дня Йосип чи сусід виводили їх на берег і, стриоживши, залишали пастися...

Так і минулого вечора. А вдосвіта Йосип застав на березі тільки Сивку. Вона дивилася сумними очима, та, зрозуміло, нічого не могла сказати. Тільки на прибитій першим осіннім морозцем траві — сліди від коліс машини.

Йосип усе зрозумів. Навіть не пішов у поля шукати. Правда, від сусіда зателефонував до міліції. «Не тільки ви, діду, з таким, — буркнула слухавка. — Але будемо шукати. Кажете, гнідої масті...»

Зі зрадливим тремтінням у голосі відповівши на всі запитання, Йосип поклав слухавку і натягнув картуза аж до очей, щоби сусід не побачив, як вони волого заблищали...

Не спав ніч, другу. Думав. А потім пішов туди, куди повела його довга, як грива у Гнідка, думка. До Казимирового ліска,

що за три кілометри від села. Бував там рідко, бо з усіх боків масивчик за лісникування Казимира, котрого потім убили браконьєри, обкопали ровом. Залишився тільки один в'їзд на ширину коліс машини, який колись перекривали шлагбаумом.

Тепер від нього — лише бокові стовпчики. Але слід від авто свіжий. І привів він до яруги, що перетинала лісок. Так і є. Унизу біліли кінські й коров'ячі черепа. І Йосипові здалося, ніби серед них він упізнав те, що залишилося від Гнідка.

Заплакав. На всі груди. У лісі ж ховатися нема від кого. Пекучі сльози потекли по розмитому прожитими роками обличчі, як навесні води яругою. Востаннє шморгнув носом. Витер очі рапатою, як черствий окраєць, долонею.

Через поле — додому. Будяки на незораному масиві кололи крізь штани, але Йосип того не помічав. Тільки раз у раз підбивав картуза, щоби витерти з чола піт.

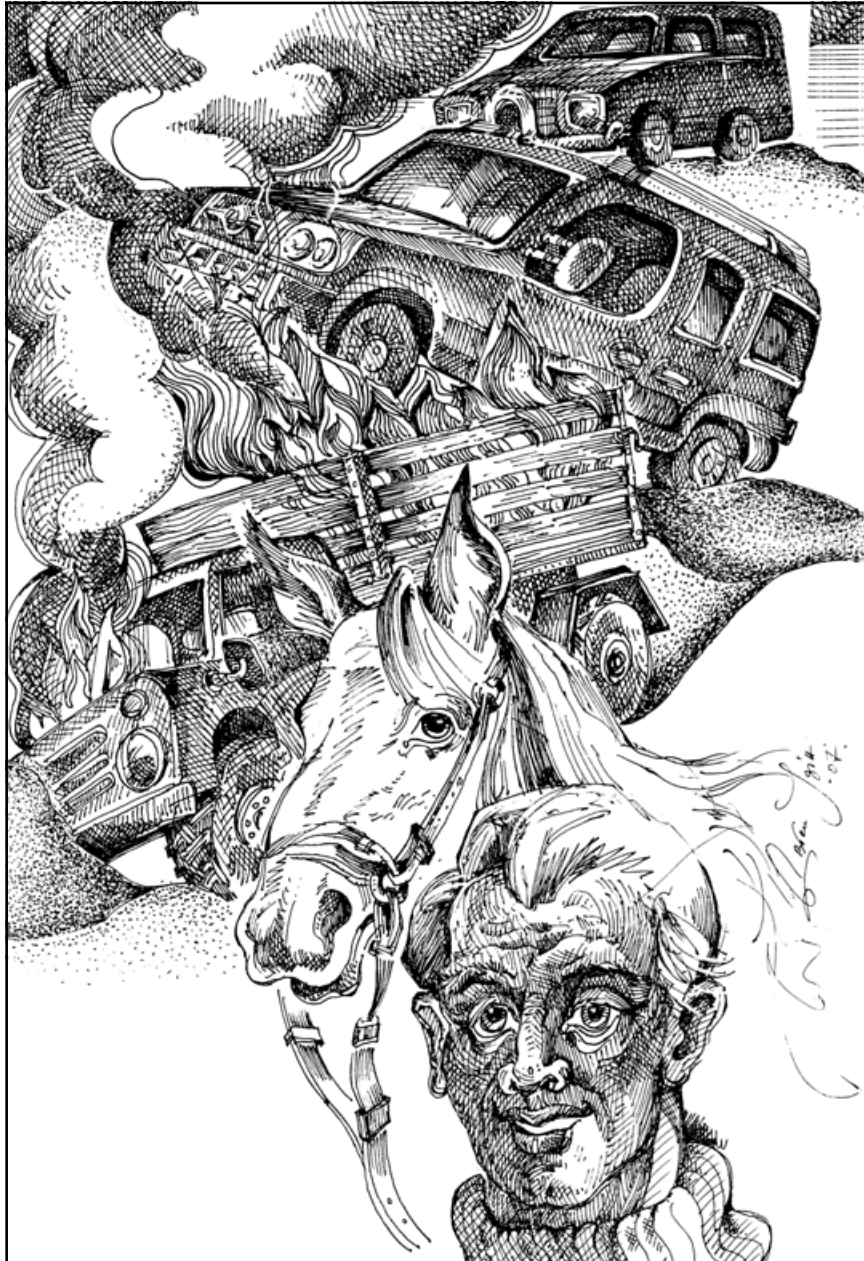
Глянув на Марію так, що вона не осмілилася й слова мовити. Щезнув за дверима стодоли. Знав, що шукає. Десятилітрову канистру з бензином, яким мав смалити перед Різдом кабанчика. Та ще — старі мішки. Порізав їх на смужки. Зв'язав одну з одною. Підточив лопату, що затушилася, коли копали бараболі. Склав усе те в старе рядно, скрутив гудза.

А ввечері закинув лантушок на плечі й знову через лави будяків — до ліска.

Простелив на дні рова саморобний бікфордів шнур із мішковини. Полив його бензином. Присипав опалим листям. Приліг за кущем глоду і почав чекати.

Місяць спочивав за хмаркою, коли долинув звук вантажівки. Їхали, не вмикаючи фар. Дорогу знали. Тільки перед колишнім шлагбаумом блимнули світлом, щоби не впертись у стовпець. Жалібно заіржав у кузові чийсь гривастий. Передчував, сіромаха...

Конокради взялися до чорної роботи — і Йосип розв'язав ряденце. Зблиснула лопата — місяцеві закортіло подивитися, що він робитиме. Але Йосип одразу ж мусив упасти за кущ. Услід за вантажкою шаснули два джипи.

Уночі далеко чути. За кілька хвилин до Йосипа продерлося крізь віття: «Могорич вам, хлопці, привезли! Добре працюєте. Можна й побалювати...»

Вигуки задоволення у відповідь. І традиційна міцна лайка для підсилення емоцій.

Востаннє заіржав гривастий. А конокради перебалачувалися. Брутально реготали. Підхвалювали один одного. Покійного Казимира згадали. Дурнем обізвали. Зареготали ще сильніше.

А Йосип працював. Сумлінно, як робив усе в житті. Лише трохи швидше, ніж завжди. Знову зросив чоло піт. Навіть картуза мусив зняти. Поклав на ряденце, щоби не забути.

Встиг. Коли вантажівка чмихнула двигуном, уже причасно лежав за куцем. Намацав у кишені коробку сірників.

Машина рушила. Враз двигун натужно заревів. Ще і ще, ніби з останніх сил. Замок. Йосип усміхнувся, як місяць із-за хмаринки. Все, як і задумав: потрапили у пастку-яму, що він викопав на виїзді з лісу.

Гупнули дверцята. Різонули матюками п'яні голоси. Ззаду за вантажівкою — один за одним два удари. «Поцілувалися» джипи. Ніхто не чекав, що передній зупиниться. Матюків побільшало.

Йосип черкнув сірником. Червоний перелесник побіг по смужці з мішковини до каністри. Вона була саме під двигуном.

Рвонуло. Вогонь миттю охопив машину. Бабахнув бензобак.

Полум'я потанцювало по вантажівці й переметнулося на джип. Відтак на інший.

Знову бабахнуло. Раз, удруге.

Йосип закинув на плече ряденце з лопатою і пірнув у яругу. Ніла спина, ніби весь день полов бур'яни на городі.

«А завтра треба на базар, — подумав. — Нову каністру купувати, бо Марія сваритиме...»

Січень—лютий 2007.

«ВІЙО, МАМО, ВІЙО!..»

— **В**ійо, мамо, війо, — знову замахав руками Петро. — Тобто швидше, швидше, — поправився, — коні зачекалися. До вечора ще повернутися мушу. Не смітіть слізьми, мамо, вам там добре буде, не гірше, ніж удома.

— Куди вже гірше, — шморгнула носом стара Софія, розмазавши по яругах зморшок сльози. — І ворогові не побажаю такого.

Якось жалібно дзенькнув і замовк, ніби злякавшись суворого погляду Петра, будильник у Софіїній кімнаті. Навіть цокати, відраховуючи секунди, перестав. Час у ньому ніби зупинився.

Петро хапонув ротом повітря, мов викинута на берег рибина. Хотів сказати ще щось, але тільки рубонув повітря правицею. Розчепіреною п'ятірнею поволік до дверей найбільшу сумку з материними речами. Софія потягла за сином два клунки. За порогом Петро спересердя кóпнув пса Кусала:

— Не плутайся під ногами!

Трусонув пишною шевелюрою і ривками посмикав сумку до воза. Мати зупинилася біля хвiртки. Погладила по стовбуру вишню. Важко зітхнула. Здалося, що зітхнула й кора під порепаною, як і вона, долонею. Софія сумно поглянула на сина, котрий уже примощував сумку на вистеленій соломою підводі.

Волосся в Петра таке саме жовтяве, як пшеничниця. А очі — сині, мов блавати у пшениці. Чи небо осіннє. Може, тому, що під скиртою пшеничної соломи зачатий. Восени.

Колгоспний голова, якого поза очі бичком прозивали, «оштрафував» Софію за рядно соломи гвалтом, ушіймавши біля скирти. Просилася, щоби не чіпав, але хіба хтива худобина в людській подобі розуміє благання. Кричати — марна річ: хто в полі почує. А опиратися сили не вистачило.

Загойдалося над Софією, молодою дояркою, глибенюще осіннє небо, коли «бичок» у галіфе повалив її на стерню під скиртою...

Був жовтень, як і нині. І таких жовтнів відтоді минуло п'ятдесят. Гарувала рік за роком, сама себе підганяла, заледве не вйокала. Копійку до копійки складала. Не для власного благополуччя тягла житейського воза — для сина. Задля його щастя, бо на своє давно рукою махнула. Наука Петра не вабила, а до будівельної справи хист мав. Тож у ПТУ послала. Після училища й служби в армії до села повернувся.

Людмилу, невістку, Софія прийняла, як дочку, а вона — гірше ворога лютого. У хаті — як не суперечка, то сварка. Як не скандал, то буча. І не лише в хаті. Працюючи листоношею, Людмила розносила селом не тільки газети та листи, а й такі небилиці про свекруху, що невістці міг би позаздрити і Степан Руданський. Вир брехні клубочився за худющою, злістю висушеною Людкою, коли виходила з того чи іншого обійстя. Може, за те її і Бог покарав, не давши дітей. Де не лікувалася — марно. Від того ще більше ненависті чомусь до свекрухи набирала. А сина Софія, мабуть, задобрим виховала. Підкаблучником став, у всьому дружині потакав. Ніби тільки її слова — зерно, а материні — полова. Дмухнув — і сліду не залишилося.

Те, що Людка свекруху поза очі бештала — півбіді. Згодом і Петра брудом виквацяла. То одним, то іншим виказала «таємницю», що то через чоловіка дітей у них нема. Дарма, що Петро вродливий, добрий, робітний, слухняний. А от щодо поповнення сім'ї — слабак.

Звичайно, Софія, як і Петро, правду знали. Але Людка випередила їх, рознісши плітку про чоловікову неспроможність — захистилася від звинувачень сільчан, що невістка свекруху з її ж хати виїла. І Петрові стежку до чужого жіночого серця чорним язиком перекопала. Про іншу дружину й гадки не міг мати. Тепер поткнутися до якоїсь перезрілої дівки чи навіть до самотньої молодички — зась: кому він, дефектний, потрібний, окрім Людки? Свекруха внуків хоче? То хай на себе й свого синочка нарікає, що неспроможний до продовження роду.

Люди слухали, співчутливо підтакували. Погоджувалися з Людмилою. А хто не вірив — мовчки скрушно хитав головою: «Бідолашна Софія... Але кого Господь любить — того й випробовує...»

Петро та Софія нічого нікому не пояснювали — соромилися Людчиних ядучих пліток і власної малодухості. Так і жили: невістка вдавала зі себе мученицю, чоловік потульно мовчав, а матері тільки й залишалося, що плакати тихцем у своїй кімнаті: і внуків не буде, і сина втрачає. Життя зупиняється, як отой будильник.

...Петро зіскочив із воза, забрав у матері клунки. Допоміг сісти на застелену старим рядном дошку на підводі.

— Там, у Садовому, прекрасний будинок для стареньких, — мовив уже примирливо. — Навіть не будинок, а той, як його, — геріатричний центр. Із директором я вже домовився, — погладив нагрудну кишеню. — Жодних проблем! Будете, мамо, спокійно жити, і в нас спокій, може, нарешті встановиться. Ви ж бачите, що з Людкою коїться — не говорить, а сичить. І до вас, і до мене.

— Така мені дяка від невісточки за те, що чоловіка їй виростила... — схлипнула Софія. — І чого їй бракує? Хата нова, все у ній є, в кожного своя кімната, а Людка мене з обійстя виживає. І таки вижила, раз ти мене чомусь вивозиш із дому, як непотріб...

— Не крайте мені душу, мамо, — цьвохнув батогом Петро. — Кажу ж вам, що, може, хоч тепер у хаті спокій запанує. Вйо, коники, вйо!

Шмагонув Кусала, котрий біг обіч воза.

— За що ти його так, сину? — зойкнула Софія, ніби її обпекла сириця. — Бо за мною біжить? Я ж його з цуценятка виростила...

— Та в нього вже, певно, половина зубів випала від старості, — реготнув Петро. — Кому він потрібний, той Кусал, який нікого вкусити не може.

— Таки так, сину, — вдавши, що тугіше затуляє хустку, поправила зубний протез Софія. — Старе нікому не потрібне...

Віз заторохтів по вибоїстій греблі.

— Щось пече в грудях... — Софія розстебнула кофту. З-під неї сяйнула багатобарв'ям узору вишита блузка. — А спини-но, Петрусю, коней, і принеси мені, якщо тобі не важко, води з джерела. Бо я поки на своїх додибаю... Так що, твоїми ж словами кажучи, вйо, сину, вйо.

Петро натягнув віжки.

Коли піднявся на греблю від джерела, матері на возі не побачив. Зачекав хвильку, гукнув. У відповідь — тільки шум прибережного верболозу. Продерся крізь кущі до плеса. За кілька метрів між лепехою — мертвий лебідь вишиванки. Голова мамина — під водою. Сполохано кричать чайки.

— Мамо! — крик аж до неба.

Ноги грузли в мулі...

Кусал жалібно заскавулів.

Липень 2007.

ІЗ ЦИКЛУ

**«ІРОНІЗМИ
З НАТУРИ»**

НЕ ТА МЕТОДА

Дельфін Аніс пружинисто змахнув хвостом, підштовхуючи своє гладеньке тіло до поверхні води, ще раз, вдруге. Побіля самісінького берега вигулькнув на ледь схвилену поверхню моря, обвів пильним поглядом чималий окраєць суші: безлюддя. Почекав трішки, опісля знову пірнув на кілька метрів і запитав дружину Зані:

— Котра на твоєму годиннику? Невже мій поспішає?

— П'ять хвилин на п'яту, — відповіла Зані.

Аніс ще раз зринув на помережане хвилями блюдце затоки. Одна й та сама думка гуляла мозковими звивинами, не давала спокою:

— Що з Альфредом Будимировичем? Чому він запізнився, не прийшов на четверту, як написав учора на дощечці? Доведеться, либонь, лагідніше ставитися до нього, вдавати, що мені вельми до вподоби оте надокучливе деренчання старого дзвоника, котрим він щоразу присмачує ласощі. А то зрозуміє пан Альфред, що я — молодий науковець, і що він — мій перший піддослідний. Зовсім відіб'ється від рук, і Вчена морська рада навіть не розглядатиме моєї кандидатської дисертації «Роль спільних голосних звуків у мові дельфінів та в людському жебонінні...»

Хоч би прийшов сьогодні... Ні, Альфред Будимирович не може підвести. Не повинен. За минулий місяць неабияк звик до мене, набув певних навиків. Але методика досліджень, мабуть, доведеться таки змінювати...

1974 — жовтень 2007.

«СЬОГОДНІ ЩОСЬ ВИЙДЕ...»

Напочатку млини ротів перемелювали все, що подавали на стіл, мовчки. Потім, коли притлумили голод і темп плямкання спав, алкоголь зробив свою справу, затуманивши мозок і нагадавши, що язик – не лише для того, аби проштовхувати харч у стравохід. Люди розговорилися, товариство розсипалося на групки, наче порване намисто. Формально кожен залишився на своєму місці за столом, але шукав побіля себе співбесідника або й кількох.

Яків, котрий волею випадку сидів поруч із Клавою, теж повернув до неї розпашіле від випитого обличчя. Власне, першою заговорила вона:

– Може, салатику з кукурудзою підкласти?.. Вам далеко діставати, я допоможу...

– Не відмовлюся, – подав їй тарілку Яків.

– Давайте, я вам ще й холодцю підкину, – запропонувала Клава. – Він із хроном смакує...

Яків тільки крякнув на знак згоди. На якусь хвилю обоє замовкли, продовжуючи завзято працювати щелепами.

– А ви оселедця не бажаєте? – посмілішав Яків, перехиливши ще одну чарчину.

– Якщо ви їли, то і я буду, – ледь усміхнулася Клава.

– Чому так? – нахилив ближче голову Яків.

– Ви не знаєте? – зіниці сіро-зеленкуватих очей Клави розширилися. – Щоби запах у нас був однаковим.

Ногою легенько штовхнула під столом ногу Якова, й він відчув, що червоніє ще більше. Знав, що чоловік у неї другий рік на заробітках у Португалії, чув: Клава охоча стрибнути в гречку, але щоби так відверто...

Подали бульйон із локшиною. Гомін за столом на якийсь час притих, потім узявся наростати.

– А правда, добра смажена риба? – облизала масні губи Клава.

— Та й котлетки непогані... — підсунувся ближче до неї Яків, потайки витираючи під столом руки в скатертину.

— А печіночку пробували?..

— Голубці на диво вдалися...

«Може б, сьогодні до неї вскочити?» — запульсувала думка Якова, й він засопів.

Знову нахилився до Клави:

— А де ваші діти, панунцю?

— Як де? Ніби не знаєте. Старший в інституті вчиться, а молодший — у технікумі. Приїжджають тільки в суботу... Беріть налисники зі сиром, пане Якове, подали гаряченькі.

— Дякую, і ви пригощайтесь.

«Вийде, сьогодні щось вийде, — потер руки. — Моя митиме на кухні посуд, то й не запримітить, куди я пішов...»

— А мій любив налисники з капустою, — раптом схлипнула за спиною Якова і Клави дружина покійного.

Поминки тривали.

Жовтень — листопад 2002.

«ХОРТИ»

Пляж шваркотів, мов розпечена пательня. Тільки смажилися на ній не звичайні карасики чи ще банальніші окунці, а дуже огрядні, просто огрядні, нормальні, худі й надто худі тітоньки і дядечки, а також у міру роздягнуті й без міри оголені дівчата, не менш од них спрагли любові хлопці та, звичайно ж, діти, котрі ще наївно вважали, що весь світ такий теплий, як пісок, і лагідний, як липневе море.

Двоє кремезнів, котрі щойно розміняли двадцятьп'ятку своїх літ, картинно розкинули ноги і, періодично виграючи біцепсами, ліниво перекачували між собою гальку слів.

— Поглянь он на тих двох лисих дідуганів. Бачиш, як жадібно вони кожні кльові ноги пасуть...

— Та бачу. Ніби й старі хорти, а очі блищать, як у молодих...

— Тільки й того, що очі блищать. Ти згадав про хортів...

— Та то я так, до слова...

— І я до слова... На полюванні ж ніколи не був. Але думаю, що очі й у старих хортів блищать. Та що з того блиску...

— З того блиску нема зиску, — перший співбесідник спробував зодягнути на гальку слів халат приповідки.

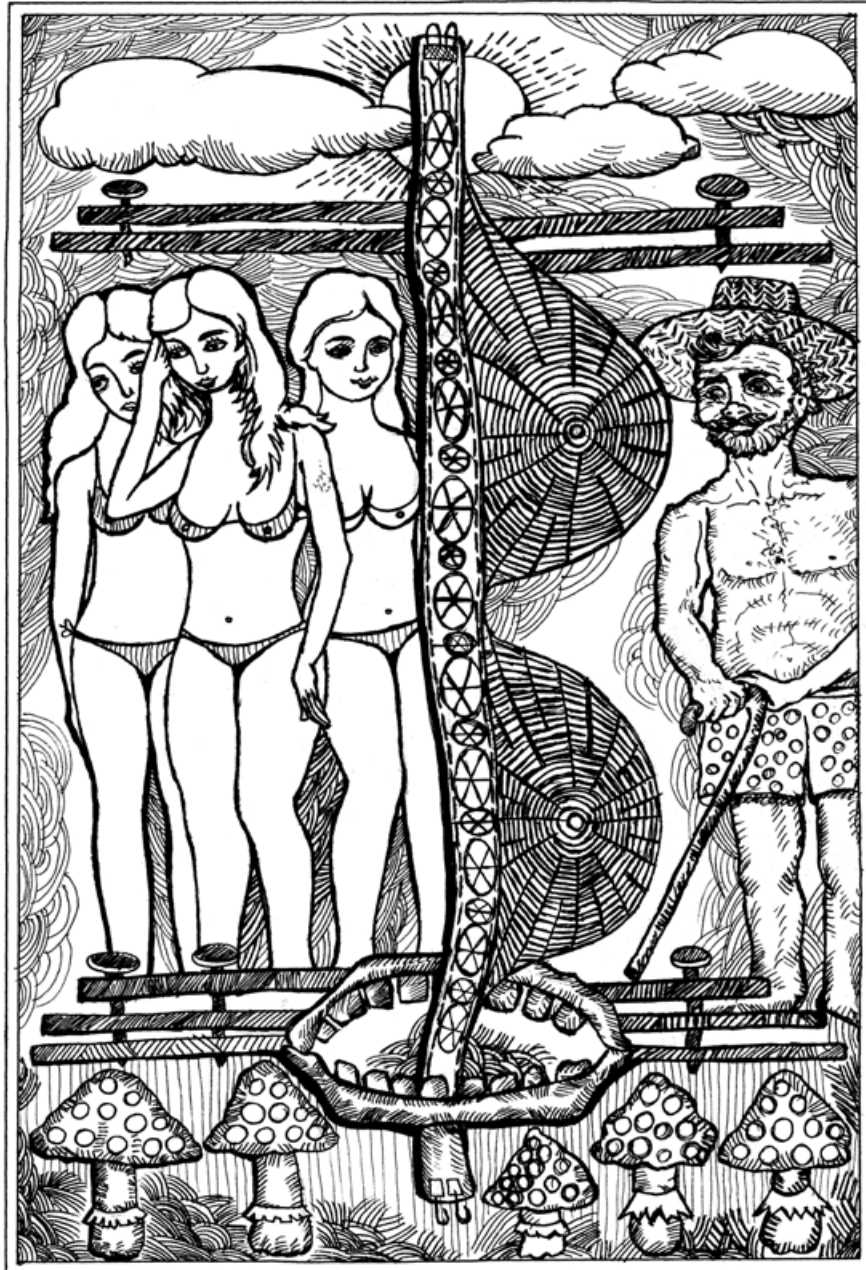
— Який зиск у такому віці? — зігнув руку в лікті другий. — Тільки й того, що слинка по бороді тече.

— Еге ж. Забрав, Боже, силу — забори й бажання, — входив у смак влучних висловів перший.

— Цікаво, що вони кажуть один одному, коли дивляться вслід ось таким кралечкам...

— А що можуть казати? Думаю, приблизно таке: жаль, що не моя здобич, — реготнув другий.

— І поклацують вставними щелепами, — смачно сплюнув перший.

- Таким мухоморам можна тільки поспівчувати...
- Добре, що нам до їхнього віку ще далеко...
- І думки в нас інші, ніж у старих хортів...
- Авжеж... Зовсім інші.

Враз обоє аж зіп'ялися на лікті. Мимо, звабно похитуючи стегнами, пронесла своє тіло міс Досконалість, йдучи за руку з бой-френдом.

- Жаль, що не моя здобич, – простогнав перший.
- Другий клацнув щелепою. Щоправда, не вставною.

Жовтень – листопад 2002.

СПЕКА

* * *

— А щоби його податкова загребла! — Іван Іванович навіть звів благально очі до стелі кабінету. Потім знову забігав поглядом по обличчю співрозмовника. — Він думає: якщо купив собі посаду, то йому все дозволено?! І на державній службі бути, і приватним бізнесом займатись, і пиячити щоднини... Давніх друзів позабував, учора півдня до нього телефонував, а секретарка не хотіла з'єднувати... Нічого, носив вовк овець — понесли й вовка. Прийде і на пса колись зима. А ходить як! Голова догори, під ноги навіть не дивиться. Зустріну колись на вулиці — навіть руки не подам. На інший бік перейду, щоби його зажерливої пики не бачити...

Двері кабінету рвучко розчинилися, й на порозі постав той, кого щойно так шпетив Іван Іванович. Побачивши, хто прийшов, він кинувся до нього з розпростертими обіймами:

— Степане Степановичу, давній друже! Радий, що ти викроїв хвилинку і зайшов до мене. Кажі, що треба, — я миттю. Для тебе — все...

Іван Іванович змахнув із чола рясні краплі поту. Спека яка...

* * *

— А щоби ті кури їй усі виздихали! — Іванна Іванівна показувала рукою у бік сусідки Степаниди, як Наполеон на полі бою. — Спасу від них нема. Щодня на грядках товчуться. Мусиш весь час пильнувати! Нема права навіть до кооперативи за хлібом сходити, бо геть чисто все витовчуть. Нічого, і мене мати не в голову біла. На круте дерево треба крутого клина. Заманю кілька курочок до хліва, цюпну сокирою по шиї — і в юшку. Або зерна з труткою підсиплю...

Рипнула хвіртка.

— О, Степанидо, заходьте, заходьте. Добре, що прийшли. Хочу вам свіженьких огірочків дати. Дуже добрі цьогоріч вродили! Ви ж таких не маєте... А ще дочка привезла якоїсь нової трутки проти колорадських жуків... Ви ж не купили собі — то я дам. І сметанки трохи назбирала вам, і сиру свіженького... Ми ж сусіди, як не поділитися...

Іванна Іванівна краєм хустини витерла спітніле обличчя. Припікає сонце...

* * *

— А щоби він загубив окуляри і не мав де купити нових! — Іван стояв, розмахуючи руками перед своїми однокласниками, котрі сиділи на лавці. — Все бачить, не дасть, худобина стара, ні з книжки списати, ні шпору витягнути. Якби йому довшого хвоста, сам би собі боки повідбивав... Знаємо ми, чому він такого принципового вдає. Хоче, щоби кожен поклав у заліковку десять баксів та ще й зігнувся в поклони: «Шановний Степане Степановичу...» Нічого, як вухо ввірветься, то й дзбан розіб'ється. Треба листа ректорові писати, телефонувати до хлопців у формі, щоби приїхали і взяли на гарячому...

Підкотив джип. Із нього, хляпнувши дверима, вийшов Степан Степанович. Поправив окуляри, попхав поперед черевця такого ж пузатого портфеля.

Студенти зірвалися з лавки, виструнчилися. Першим схилився у поклони Іван:

— Доброго дня, Степане Степановичу...

Той, зиркнувши крізь товсті скельця окулярів, недбало кивнув головою у відповідь.

Іван розстебнув сорочку на ще одного гудзика. На бетонній доріжці перед інститутом — мов на гарячій пательні...

* * *

— А щоби його машина збила! — Іванко смачно сплюнув, поціливши в стовбур дерева. — Замахав уже! Щодня йому дві гривні відстьогуй. А я за що маю перекушувати?! Тато ж мені сніданків до школи не дає, каже, щоби сам купував хавчик. Вділяє папан із тих грошей, що мама з Італії передає... А той бевзь Стефко мене доїть! Нічого, я йому принесу з бублика шнурочка. Зберу свою бригаду, заманимо кудись у кущі й гуртом його... У нього ж під носом зійшло, а в голові не посіяно...

Із дверей школи вибіг кремезний, стрижений під «нулівку» Стефко. Іванко миттю зашарудів по кишенях, метнувся назустріч.

— Ниньки я можу дати тобі «п'ятірку». Зекономив трохи...

— Кльово, пацан, — ляснув його по спині Стефко.

Асфальт на тротуарі, де стояли шестикласники, плавився від немилосердного проміння і шпигав у ніздрі дурманливими випарами...

Іван Іванович, Іванна Іванівна, Іван та Іванко не винні. Винна спека. То вона замакітрила голови.

Чи, може, заголовила макітри?

Червень 2004.

СЮРПРИЗ

Припекло. Зігнуло. Скрутило.

Дістало.

Лежу. Стогну. Ойкаю.

Помираю.

Жаль. Не хочеться. На вулиці — спека. Народ розкошує на пляжах, лапає в лісах у пастки власних тіл кліщів та іншу заразу, ті, хто змушений гібти в місті, топляться, мов масло на сонці... А я помираю тут, у двадцятій квартирі на п'ятому поверсі залізобетонної стайні для людей.

Ні, рано прощатися з цим привабливо-протівним світом. Треба рятуватися.

Перекочуюся на інший бік. Повзу до телефона. Кохана, тільки вона може мене порятувати! Тремтячий палець уже на диску апарата. Номер настільки вкарбувався в мозок, що у його звивинах комбінацію з одинадцяти цифр її мобільника, напевно, знайдуть і після мого розтину. 8-097... Саме так. Гу-гу-гу... Нарешті! Голосок, від якого погруддя захрипіло, а понижжя затремтіло. Може, востаннє така реакція? Ні, помирати таки не хочеться!

Коротко пояснюю, в чому суть. «Ти не перебільшуєш?» — у слухавці. У відповідь простогную щось зойкливо-нерозбірливе. «Чую, не жартуєш, — уже стривожено. — Беру таксі».

Ніби гора з пліч спала! Тільки б дожити. Уявляю, як вона вийшла з офісу, перебігає вулицю до зупинки таксі, називає водієві адресу... Рахую хвилини, секунди... Загудів-заскрипів ліфт. Нетерпляче клацнув у замку ключ. Її ключ!

Увійшла. Влетіла. Впурхнула.

Чайкою до ліжка. Хочу застогнати і не встигаю. Уста в уста. На мить. Солодку. Далі конкретно: симптоми, причини, можливі наслідки. Обсервація, пальпація, констатація. Язик, очі, печінка. Зажурливе:

— Хіба ж можна так? Ти — варвар. Варвар щодо себе. Ва-а-а-рва-ар...

Мить на роздуми. Ще півмиті — й рішення. Наказ. Як постріл:
— Ти лежи. Не рухайсь. Я зараз!.. Дверей не замикаю...
Знову голос ліфта. Тепер уже не мінор — мажор. Вона щось придумала! Порятує! Мені ще так мало — тільки п'ятдесят. А їй — тридцять. Жити й жити. Я ж кохаю її, а вона — мене. Так каже. І не тільки каже. Після попереднього приступу хвороби таки вивела мене з депресивно-інерційного стану, знайшла мого паспорта й змусила піти у так званий Палац щастя, щоби розписатися: «Хочу мати твоє прізвище!» «Тільки прізвище?» Зиркнула так, що я попросив вибачення. За недолугий жарт.

Тоді допомогла. Витягла. Визволила з обіймів кістлявої. І тепер порятує. Неодмінно порятує. Мабуть, за якимсь медичним світилом помчала. У неї в записнику стільки прізвищ «нужників», тобто потрібних людей. Чи в аптеку побігла. Завідувачка — теж добра знайома. Вділить, неодмінно вділить чогось такого, що я миттю на ноги стану.

Ліфт закрипів, як старий явір під поривами осіннього вітру. Коріння ще міцно тримається за землю, а от гілля і крона... Цілком, як я... Ні, я ще в силі. О, порятунок уже на порозі!

Вона. І з нею — солідний дядечко. В окулярах, із шкіряною текою під пахвою. Дорогі парфуми струменять навсебіч. Не інакше, як доктор медичних наук. Професор. А може, й академік.

Підходять ближче. Білим птахом із течки — аркушик із текстом.

— Коханий, ти ще можеш поставити підпис?

Відколи це хворий має підписуватися на рецептах? Але якщо треба — то треба.

Запопадливо подає ручку. Намагаюся прочитати текст. Без окулярів не бачу. Літери стрибають, як гострячки на моїй кардіограмі. Чітко бачу тільки перше слово: «Заповіт».

— То ви не лікар?

— Не зрозумів. Я — нотаріус. Мене запросили сюди, щоби виконати вашу останню волю. Підпишіть ось тут. Усе ваше майно належатиме цій прекрасній дамі.

Прощай, «паркере»! Як приємно хрускотить під пантофлями така дорога авторучка!! Я вже на ногах. Я здоровий!!! Ах ти...

Липень 2006.

РИНКОВІ ДІАЛОГИ

Ринок шумить, гуде, вирує... Шепоче, розмовляє, кричить... (далі див. у «Сорочинському ярмарку» Миколи Гоголя).

Відділ ковбасних виробів. Спекота така, що мухи мліють на льоту. Продавці зняли зі себе все, що можна, і навіть те, чого не бажано. З міркувань санітарії — краплі поту роз'їдають і без того вищерблену підлогу. Над усім цим — міазми, тобто отруйні випари, що утворюються під час гниття. Облізлий пес у проході висолопив слинявого язика й уже не може його втягнути.

Дебела баба, ні, бабера, бабисько років сімдесяти вилапує з-поміж нечисленних розпарених відвідувачів мене. Рвучко перехиляється через прилавок. Під носом «ковбасниці» (такий у народі називають шнобелем) темніють вусики, мов у допризовника. Наді мною врапт нависають два цебрики, ні, цебра, цебрища її грудей. Я мимоволі відсахуюся (не дай Боже, трісне ліфчик, і все це драглисте «щастя» викотиться на мене), але продавщиця вже закинула невід і хоче впіймати щупака, ні, товстолобика, ні, бодай карася.

— Пане, беріть, у мене все свіже...

Мимоволі міряю її поглядом — від схожого на німецьку каску часів Другої світової війни чепчика до тієї маси, що загрозливо висить наді мною.

— У вас? У вас — усе свіже?

Сусідки вусатого й позагабаритного створіння не витримують — порскають сміхом. Поки вона метає у них стріли зі спопеляючих очей, прошмигну до далі — у відділ молочних продуктів.

Тут і запахи інші, й лексика своя:

— Вам із трьох літер чи з п'яти?

«Господи, — подумки зітхаю, — на що натякають? Ще тільки червоного ліхтаря бракувало...»

— То пан бажають із трьох букв чи з п'яти?

Уперто мовчу, щоби не бовкнути чогось зайвого. Може, відчепиться?

І чую роз'яснення єхидним голосом:

— Я запитую, що будете купувати: сир чи масло? З трьох букв чи з п'яти?

Ця ринкова зона може й не сексуальна, але на всяк випадок — від гріха подалі.

Спускаюся сходами на прибудинкове торговисько і мимоволі стаю свідком такої сцени. Двоє (мабуть, чоловік і дружина) купують розфасовані крупи. Допмагаючи дамі, мужчина витягає пакет із ряду таких самих і ненавмисно зачіпає сусідній. Підхоплює його, щоби не впав, і пробує заспокоїти продавщицю, котра вже сичить.

— Не хвилюйтеся, пані, зараз запхаю його назад...

— Не чіпайте, най так буде, він добре висить, ліпше, як стояв! — репетує господиня рундука.

Кількадесят кроків — і я вже там, де продають живу рибу. Двоє покупців діляться своєрідним досвідом.

— Знаєте, як відрізнити самця від самиці?

— Ні, а як?

— Треба спостерігати за рухами риби, коли її виймають із води. Якщо хвіст ходить справа наліво — то самець. Всі самці — і двоногі, й безногі — норовлять наліво рвонути. Якщо ж хвіст рухається зліва направо — то самиця.

— А...

Може, то тільки біля продуктів усі такі — сексуально стурбовані?

Прямую туди, де продають насіння. І чую:

— Дякую, що купили в мене. Хай вам добре росте!

— Та в мене вже не росте, хоч би не всихало...

Отакої!

Йду далі — до солідних набурмосених чоловіків, котрі торгують усіляким господарським причандаллям.

— Такий коротенький?.. Хочу довшого!

— Довшого в мене нема.

— А мені треба довшого!

— Короткий не влаштує? Тепер усі такі, навіть не шукайте.

— А в мого батька довший був. І дід довшого мав...

— То було за Польщі й за Австрії. Тепер таких нема!

— Добре, давайте того обрубка. Чи обрізка.

Молодиця нарешті купила брусок до коси. Цікаво побачити того, хто буде мантачити...

А від сусідньої ятки:

— Вам задовгий?

— Задовгий, куди я таке всуну?!

— Може, підійде?

— Я краще знаю, що мені треба.

— То підіть до мого колеги. Він отам стоїть. У нього коротший.

— Так би зразу сказали!

Гордо задерши голову, пишнотіла жінка понесла себе до ще одного столика зі шлангами до душів.

Ринок живе.

...Після мандрівки торговиськом приснився сон. Руки, руки, руки... Роти, роти, роти... Всі роззявлені, мов у викинутої на берег рибини. Шелестять гроші. На вулиці. У приміщенні. В кабінеті директора.

Прокинувся. За вікнами шурхотів дощ. Може, спека нарешті закінчиться?

Липень 2006.

ІЗ ЦИКЛУ

**«МИ
І ВОНИ»**

Любов

— *Як* тобі спалося, мій хлопчику? Чи не змерз, дороженький? Бо мені так кості ломило цієї ночі, охо-хо-хо... Нічого не вдієш, зима почалася. Затріщать ще й міцніші морози, і хурделиці завіють, маємо бути готові до цього.

Я тобі постелю тепліше, жодної шпаринки не залишу, подбаю, щоби ніде не дуло. Яюсь перезимуємо, дасть Бог, і тепла дочекаємо. Навіть я маю на це надію, а що вже про тебе казати...

Зараз дам тобі їсти, мій хлопчику. Буде і смачненьке, і тепленьке. Я знаю, що ти любиш, тож постараюся не розчарувати тебе. Сам потім перекушу, куди мені поспішати. Та й апетит уже не той. А тобі треба багато сили мати, мусиш добре їсти...

О, як гарно ти потягуєшся! Це ніби ранкова зарядка, так я розумію? Працює одна група м'язів, інша... Дуже правильно, хвалю, хвалю.

Хочеш побігати, мій хлопчику? Добре, добре, я не проти. Але тільки біля хати, прошу тебе. За паркан — жодного кроку, щоб я зайвий раз не хвилювався...

І старий Петро відчепив ланцюжка від нашійника молодого пса Рекса.

Листопад — грудень 2002.

Голос плоти

I

«Які в неї дивовижні форми! Очей не відведеш. Які хтиві вигини, які опуклості! Ні, таке навіть у мріях було важко побачити! І ось — наяву. Дух перехоплює, памороки забиває, розум затьмарює...

Невже це все — моє? Хоч тепер пощастило, нарешті порозкошую. Як вона збуджує... Такої в мене ще не було. Ця — поза конкурсом. Сподіваюся, вона не опиратиметься. Як це відбудеться? Моє тіло пружинисте й готове до того, щоб увійти в неї...»

Від нетерплячки й цікавості він аж затремтів.

«Яка в нього прекрасна фігура! Яка стрункість! Стан аж бринить. Невже це нарешті трапиться, і я стану іншою. Зовсім іншою. О, скільки я чекала цієї миті, як прагнула її! Не знаючи, якою вона буде, мліла від солодкого передчуття.

І ось мрія стає реальністю. Він наближається, він уже на відстані дотику. Моє тіло розслаблене, готове прийняти його. Тепер усе залежить тільки від нього...»

Від нетерплячки й цікавості вона аж гойднулася.

Ніж м'яко й невідворотно увійшов у диню.

Грудень 2002.

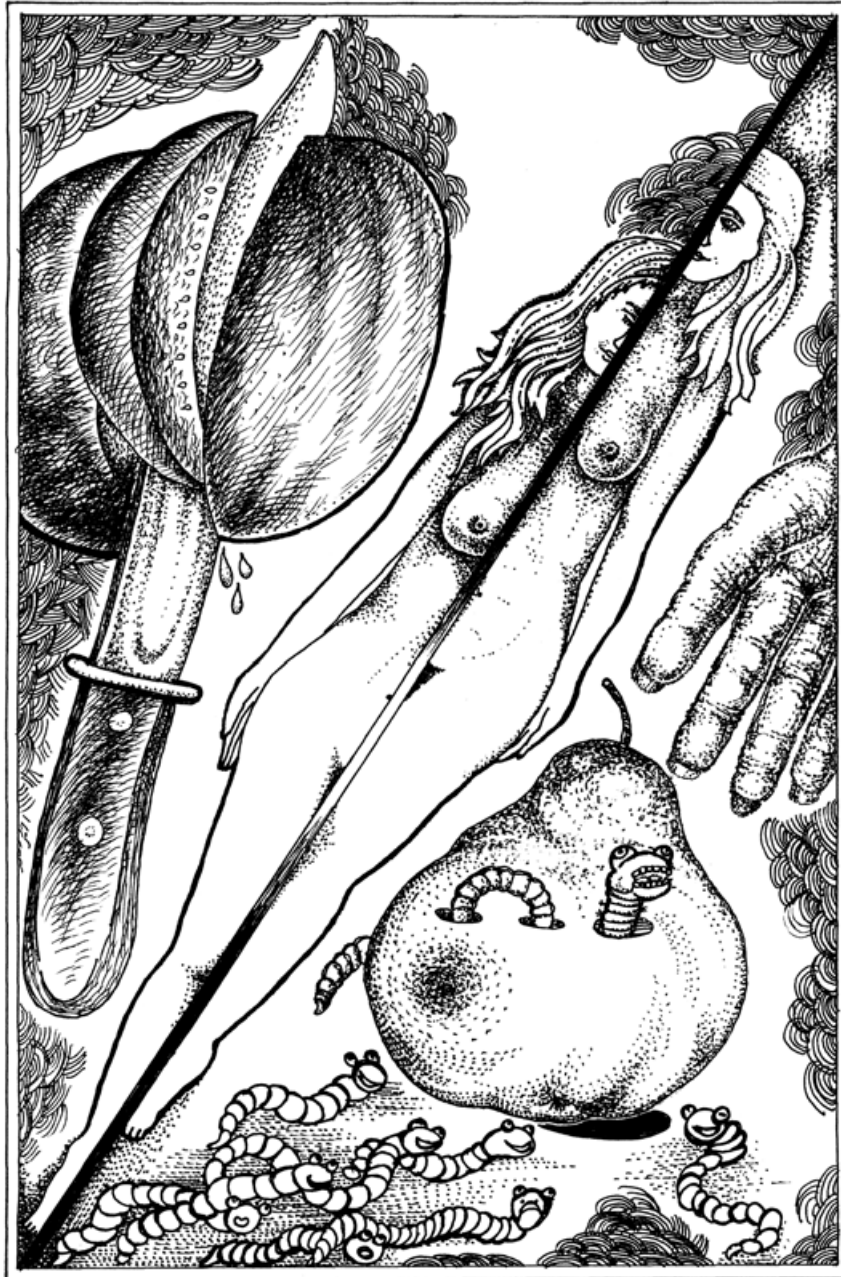
II

«Нарешті він звернув увагу й на мене. Підростаючи, я не раз відчувала на собі його ласий погляд. Бачила, як він колував навколо мене, придивлявся, мало не принохувався. Хтиво вигинав стан, мабуть, знаючи, що я божеволію від споглядання танцю його пружного тіла... Більше чекати не можу, хочу, щоби це відбулося сьогодні, зараз...»

«Нарешті вона таки виросла. Як довго я чекав цього дня! Дививсь, як вона наливається соком, як дедалі довершенішими стають її форми. Не раз думав, що вже пора, але розум таки стримував мене. І добре, що не поспішав, дочекався свого часу. Хай заздять мені мої друзі, але вона буде моєю. Сьогодні, цієї ж миті...»

І хробак, прогризши шкірку груші, вп'явсь у її плоть.

Січень 2003.

III

«Я так хочу його! Який він довгий! Щоправда, тонкуватий... Зате елегантний! Та й смаглявенький. Темнувате дуже гармонуватиме з моїм стильним рожевим лоном. Я вже бачу себе збоку з ним усередині й млію від майбутнього задоволення. Мої подружки – і чорнявенькі, і біленькі, і руденькі, які так принишкли, помруть од заздрості. Нічого, вони своє вже взяли... Тепер хай споглядають і домучують свої нерви. Швидше б він увійшов у мене, аромат від нього так збуджує...

Від інших куди різкіший запах. Та й шкірка зверху не має такої засмаги. Правда, вони товстіші... Але хіба товщина – головне? Ні, таки він має бути першим. Ось, уже готовий, блондинка ним натішилася...»

І попільничка радо прийняла у лоно недопалок цигарки дами, яка курила разом із чоловіками.

Лютий 2003.

ІЗ ЦИКЛУ

**«НОВЕЛЕТ,
НОВЕЛИНКА,
НОВЕЛЯТКО»**

Новелет про майстра-золоті руки, який, тяжко працюючи з досвітку до ночі, збудував своїй сім'ї найкращу в селі хату, прикрасив вікна, двері й увесь ганок дерев'яними візерунками, виготовив меблі у світлицю, спальню, дитячу кімнату та кухню, не кажучи вже про полиці для комори й погребка, мав багато замовлень навіть у довколишніх селах, охоче допомагав усім, хто просив облаштувати їхні житла, але при цьому не міг відмовитися від чарки, поступово спився, дружина, котру після п'ятики часто гамселив, пішла від нього, діти вчилися у місті, а він якось заснув захмелений із цигаркою у ліжку, згорів сам, згоріла й хата.

Лустонаг 2002.

Новелет про щирого сім'янина-зłodя, котрий, будучи вже сивим і статечним, постійно тягнув із роботи додому як не цеглу, то цемент, як не дошку, то планку, як не цвяхи, то шурупи, з усього того вивершив прекрасну дачу, обставив-обладнав її, але якось уночі, привізни сюди чергове крадене майно, застав у ліжку свою дружину з молодим майстром-сусідом, мовчки поглянув на все те, вийшов у садок, узявши зі сараю принесену з роботи мотузку, намилив її прихопленим із роботи милом, став на привезену з роботи табуретку, засунув голову в зашморг й востаннє задригав ногами.

Лютий 2002.

Новелет про позавчорашнього вчителя-мудрознавця, який навчав у школі половину, якщо не більше мешканців села, вийшовши на пенсію, овдовів, його обсіли хвороби, грошей не вистачало навіть на харчі й ліки, купити вугілля не було за що, принести дров із лісу не мав сили, ясени, котрі росли на межі, давно згоріли у пічці, то ж лягав спати у холодній хаті, накрившись двома порваними ковдрами, під якими й задубів у тріскучі морози.

Березень 2003.

Новелинка про дівчинку, яка народилася в селі, школу закінчила в селищі, інститут — у місті, вийшла заміж у тому ж селищі, там працювала до пенсії на цукровому заводі, заробила дві медалі та шість почесних грамот, поховала чоловіка, а потім дорослі діти, яким мати заважала в квартирі, відвезли стареньку до села, де вона у древній батьківській хаті полізла на горище труїти набридливих мишей, прогнилий бальок обвалився, нещасна впала головою на те місце, де колись стояла її колиска, й уже не піднялася.

Листонаг 2002.

Новелинка про жінку, в котрої був дім-повна чаша, але в куточку спальні вгніздилася заздрість, яка вечорами й досвітками виповзала зі засади, мучила вже немолоду й невдоволену господиню тим, що в інших усього є більше, ніж у неї, врешті вона не витримала, правдами й неправдами вимостила собі дорогу до Італії, там за традицією вкраїнських заробітчан влаштувалася доглядати хвору синьйору, але оскільки так і не змогла прибрати зі свого обличчя кислу гримасу, то стара італійка вилила на голову новітній рабині баняк кип'ятку, й вона померла в муках.

Березень 2003.

Новелинка про бабу, яка понад усе любила пліткувати, чорним клубком котилася від одного обійстя до іншого, перестрівала знайомих і незнайомих, мало за руки їх не хапала (інколи й хапала, бо від неї втікали, знаючи її вдачу): «Ви чули? Бачили? Знаєте?» і, трясучи підборіддям та бризкаючи слиною, видобувала зі свого огидного нутра чергову порцію отрути, аж поки у запалі брехні відкусила собі язика, він застряг у гортані, перекрив дихання, і баба гегнула.

Березень 2002.

Новелятко про жадібного їжачка, який наколов на себе стільки опалого листя, що не зміг не тільки донести його додому, а й дихати, тому й загинув під ним.

Листонаг 2002.

Новелятко про хвалькуватого окунця, котрий, ковтнувши краплю горілки з викинутої у річку пляшки, похвалився, що стягне з гачка черв'яка так, що рибалка й не помітить, цибнув за приманку і за мить опинився на березі.

Лютий 2003.

Новелятко про заздрісного горобчика, який захотів переспівати жайворонка, піднявся вслід за ним у височінь літнього неба, кілька разів цвірінькнув, задихнувся від нестачі повітря й упав на землю вже мертвим.

Лютий 2003.

ІЗ ЦИКЛУ

«МОРАЛИНКИ»

Ці оповідки я думав назвати вже звичними для мене словами «новелинки» або «новелети», тобто невеликі новели. Але оскільки фінал кожної з волі Божої має моралізаторське забарвлення (не копай яму комусь, бо сам у неї впадеш!), тобто зло покаране (бо так справді трапилося), то, мабуть, найдоречнішим для означення жанру цих текстів буде нове слово — моралинки.

НЕСПОДІВАНИЙ УБИВЦЯ

Олег оторопів.

Двері до його хати, котру він розбудував із колишньої «тимчасівки» неподалік од центру міста, були прочиненими. Маленька фоса тягнулася з подвір'я до сіней — намело за ніч снігу. «Мов лезом коси в серце», — несподівано спало на гадку. Чітко пам'ятав, як три дні тому, вирушаючи до Польщі, двері замкнув. І чому це пес, вівчарка Клак, якого залишив на обгородженому подвір'ї стерегти садибу, не зустрічає, як завжди?

Прошилив двері ширше.

Клак здригався на підлозі в останніх конвульсіях. Очі ще зреагували на хазяїна, собака зробив спробу піднятись, але обм'як назавше.

Олег обійшов його, ковтнувши давкий клубок у горлі. У кімнаті — розгардіяш. Двері шафи, шухляди стола відчинені, одяг, папери — розкидані на паласі. Навіть картини зі стін зняті. Видно, шукали гроші, коштовності. І... і... щез великий, важкезний сейф — презент однієї з партій, діячикам обласного штабу якої Олег перед виборами подарував портретище їхнього вождика, фарб на котрого витратив більше, ніж на десяток пейзажів рідного міста. «Не могли відчинити... забрали зі собою... було їх кілька ... сам би не виніс...» Думки в'язли у мочарах розгубленості, тіло зросив

холодний піт. «Але звідки дізналися про гроші? Два роки у сейфі було порожньо... Тільки тиждень тому... Хтось із друзів чи сусідів навів...»

Тиждень тому Олег, один із найвідоміших художників краю, повернувся з Польщі. Задоволення не приховував: таки пощастило! І творчо, і матеріально. За кілька місяців виконав графічну серію «Костьоли», й вдячні замовники щедро розрахувалися. Повернувшись додому, повіддавав борги, а чималеньку суму залишив у сейфі. Потирав руки: буде за що два-три роки жити й творити. Вирішив ще раз майнути до Польщі: мав намір зробити приємну несподіванку єпископові, котрий ним опікувався, — подарувати картину з видом на монастир, де той починав служити Богові. Так і вчинив. А застав удома ось що...

Набрав номер міліції. Голос колючий, як сніг ув обличчя: «Нічого не чіпайте, скоро будемо...» Приїхали через чотири години. Виконали свої обов'язки. З виразів облич Олег зрозумів, що плакали його грошенята разом із сейфом.

...Наступного ранку розбудив телефонний дзвінок. «Із міліції. Ми були у вас учора. Зараз заїдемо. Ви нам потрібні...»

Над урвищем за містом шулилися від пронизливого вітру двоє міліціонерів. Слідчий опустився по крутому схилу у велетенську вирву першим. Подав руку Олегові.

На дні яру лежав Олегів сейф. Із-під нього стирчали ноги і голова невідомого. Сніжинки на його обличчі вже не танули. Зіскліле око було сірим, як небо.

«Мабуть, не змогли відчинити сейф і хотіли скинути вниз, щоби двері деформувались. Але мотузка, на якій його несли, потягла одного з викрадачів. Інші, коли переконалися, що нічим йому не можуть допомогти, втекли. У вовчій зграї — закони вовчі. Зараз приїдуть наші фахівці, гроші свої ви отримаєте, сподіваюсь, і співучасників його знайдемо», — слідчий бридливо витер пальці носовичком.

Кільце вірьовки, що змілося біля сейфа, нагадувало зашморг.

Січень 2007.

КОНКУРС ІЗ «РОДЗИНКОЮ»

— Таки вдало я придумала! — Зоряна ще раз виглянула з-за рогу довгого коридору. На протилежному його кінці дівчата в українському національному одязі продовжували нишпорити по підлозі. Шукали намистинки з коралів, що так завбачливо й непомітно для інших рвонула на собі Зоряна, щойно зійшовши з подіуму. Зойкнула, попросила допомоги, розплакалася: «То бабця подарувала...», а коли всі позгиналися, тихцем позадкувала до гримерних.

Наступний вихід на сцену — в ділових костюмах. То вже останній на конкурсі краси. Перед тим були дефіле у вечірніх сукнях, весільному вбранні, купальниках (ведучий, як завше, попередив залу: «Чоловіки, тримайтеся!»).

Із того, як балетмейстер за кулісами уникав її погляду, з оцінок членів журі й реакції глядачів Зоряна зрозуміла, що корона переможниці їй аж ніяк не всміхається. У ліпшому разі — друге-третє місце. А скільки грошей пішло на одяг та взуття, на перукарню, скільки нервів! Із заїжджим балетмейстером довелось займатися не тільки на подіумі, а й у ліжку в готелі: недвозначно натякнув, що без таких «танців» на успіх марно сподіватися. Здається, все врахувала. Навіть квіти знайомим купила, щоби виносили їй на сцену, бо одна справа — виїхати за кордон просто красивою, а цілком інша — з титулом «Західноукраїнська красуня». Уже бачила в уяві газетні заголовки на кшталт «Зоряний час Зоряни». І зупинитися за півкроку до мети? Щоби корона, стрічка переможниці, найкращі призи спонсорів дістались якійсь Ірці зі зачуханого Думська? Ні, цього не могла допустити...

Зоряна відчинила двері до сусідньої зі своєю гримерної. Ага, Ірка наводила марафет перед оцим дзеркалом, ось і її парадні мешти до ділового костюма. Поміж розсипу заклепок на туплі увіткнула ще й свою — з голкою під шапочкою. Гадючкою вислизнула з гримерної. Пішла до дівчат-суперниць,

котрі закінчували збирати намистини. Зі сцени лунала бадьора пісня — гість із Києва під фонограму вдавав, що співає.

Через кілька хвилин ведучий оголосив вихід у ділових костюмах. Зоряна, хитнувшись, ніби ненавмисно, наступила Ірці на туфлю з «родзинкою». Суперниця зойкнула. Не зрозумівши відразу, що й до чого, на сцену вийшла з усіма. Але перед висунутою в залу аж до ряду членів журі «долонею» подіуму закульгала, рвонула туфлю з ноги і вибігла за куліси.

«Голочка своє зробила... — мовчки тріумфувала Зоряна. — Тепер корона — моя!»

Під ноги їй посипалися букети квітів зі зали — спрацював і цей задум. Подумки вже відчула на голові корону. Заколисана ейфорією близької перемоги, не розрахувала чергового кроку на «долоні» й, мить погойдавшись на її краю, під свист глядачів упала на коліна сивочолого голови журі.

На церемонію нагородження він вийшов без окулярів. Розбилися під час трафунку зі Зоряною. Як і її мрії-надії.

Січень 2007.

РЕБЕРЦЯ І РЕБРА

— Не хвилюйся, пташечко, щось придумаємо. Обов'язково придумаємо! Не завтра — то післязавтра... Не переймайся так, бо ти аж схудла від того клопоту... Життя — мов зебра. Після чорної смуги буде біла. Неодмінно буде!

Роман обняв Володимиру. Так міцно, що не могла й дихнути.

— Ребра поламаєш, ведмедику! — веретеном вислизнула з лещат рук.

— Не бійсь, я ж із любов'ю... — винувато схилив голову.

— Розумію, що не зі злобою, але ж боляче... — поправила зачіску Володимира. — І поки ти мізкував, я вже придумала...

— Невже? — чоловік знову заграбастав дружину в обійми.

Роман і справді був схожим на ведмедя: дебелий, сутулий, вайлуватий. Повільний. У рухах. У словах та думках. Ось і тепер, відпустивши Влодзю, скуйовдив широченою долонею дратке чорне волосся, подзьобане передчасною сивиною. До почервоніння порозтирав чоло. Звів на дружину зеленуваті очі. Наче до лісу запросив.

— І що тобі спало на гадку, пташечко? Мо', якраз вичухаємося з тої проблеми? Дивись, і за деревами сонце блисне...

Проблемою для них стала робота. Точніше, те, що її не було. У Володимири. Романові пощастило: новоспечений власник земель колишнього колгоспу прийняв механізатором. Мабуть, дізнався від людей, що краще від Романа ніхто не порядкуватиме. Ні на тракторі, ні на комбайні. А Володимира, відколи площу під цукровими буряками обрубали до смішного клаптика, залишилася без роботи. Невигідно, бач, стало вирощувати їх, цукор із заморської тростини дешевший. А те, що труяться ним люди — то їхній клопіт.

От і довелося Володимирі спізнати гіркий смак безробіття. Як і багатьом інших жінкам. Власне, роботи вистачало: дітей доглянути, чоловіка до праці нарихтувати, худобу й птицю

попорати, на городі лад дати... Але то все такі клопоти, за які не платять. Сама зі собою розплачуєшся — здоров'ям і часом. А грошей треба, як дощу навесні. Цьогоріч син одинадцятий клас закінчує. Наступного року дочка — дев'ятий. Щоби послати до міста на навчання — гроші потрібні. Й чималі. Думай, мамо. Мізкуй, тату.

І Володимира придумала. Відчувши слушний момент, дзигною крутонулася навколо чоловіка. Зацебетала:

— Давай будемо мудрішими, Ромчику. Розпитай-но, що Петро Петрович, новий хазяїн, найбільше за столом любить. І запросимо, мій ведмедику, цього пана на твій день народження.

— Як? — ще раз запустив правицю в шевелюру Роман. Шкріб так, наче випуцовував трактора перед техоглядом.

— Дуже просто, — блавати очей Влодзі стали ще синішими. — Великої компанії не збиратимемо. Відсвяткуємо в тісному сімейному колі. Думаю, що Петро Петрович не відмовиться від запрошення, ти ж таки — кращий механізатор. Йому з такими дружити треба. Техніку, мій ведмедику, знаєш ліпше, ніж мене... Не п'єш, не куриш, на чужих молодичь не заглядаєш...

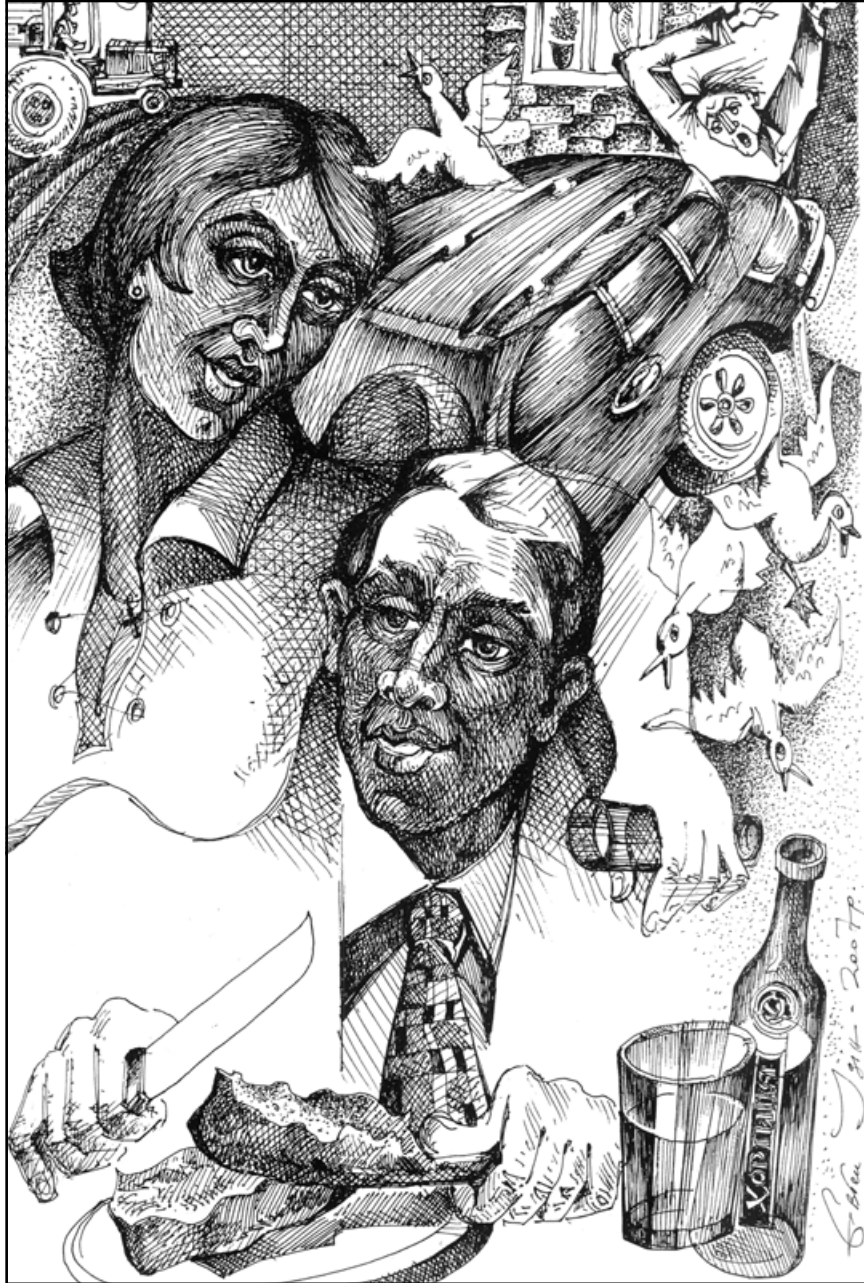
— Авжеж! — стрепенувсь, аж випростався Роман. — Навіщо заглядати, коли в мене є така пташечка?! Своя. Найкраща у світі. А впольована на боці дичина боком може й випурхнути. Не мисливець я за нею.

Спробував обняти дружину за тонкий, як у дівчини, стан, та вона відступила від нього. Як хитра лисиця у казках від ведмедя. В очах Володимири зблиснула сталь.

— Ти тільки дізнайся, Ромчику, що Петрові Петровичу найбільше смакує. А я постараюся...

І постаралася. Стіл угинався від напоїв і наїдків, а після підсмажених свинячих реберець — улюбленої страви Петра Петровича — він аж пальчики облизував.

Облизав, намагаючись поцілувати, і Влодзині пальці. То було наприкінці забави в «тісному сімейному колі». На порозі ночі воно розірвалося й звузилося — дітей відправили спати, а незабаром подибав до ліжка і Роман. Був натомлений

щоденною трясучкою на тракторі. Та ще й дружина щедро, як ніколи, піддивала оковиту.

Петро Петрович на прощання слинив пальці Володимири. Мандрував рукою нижче її спини.

— Реберця — диво! Догодила, догодила... І ти — диво...

Пухкенька рука багатія переповзла на стегно Влодзі. Вдала, що не помітила цього.

— Візьмете мене на роботу, вельмишановний Петре Петровичу, то я вам ще не так догоджатиму, — жінка накрила його спітнілу долоню своєю. — І не тільки з реберцями...

— Візьму, таки візьму, — гикнув пересичений гість. — Відкриваю у селі бар, а тебе хочу за кухаря. Слово хазяїна! Такий млинець, — затримав правицю на коліні, — глевким не буває... Підеш?

— А ви сумніваєтеся, Петре Петровичу? — чмокнула його в щоку Володимира. Приклала пальця до губ і скосила погляд у бік спальні. Мовляв, тихіше, можуть почути...

Слова Петро Петрович дотримав. Готувала Влодзя смачно, тож незабаром до бару, де вона куховарила, почали приїжджати й зі сусідніх сіл, і з райцентру. Фірмовою стравою були, зрозуміло, приготовлені по-особливому реберця. І на платню хазяїн не скупився.

На обличчі Валентини знову вгніздилася посмішка. Ніби колишня, але не така. Хитріша. А Роман, навпаки, дедалі частіше впадав у смуток. Побільшало сивини у волоссі. Зелень ув очах зів'яла, немов пририта морозом трава. Дружина тепер в барі була б більше, ніж удома. Йшла зранку, поверталася пізно ввечері. Іноді й посеред ночі Петро Петрович забирав із хати шеф-кухаря, як почав іменувати Володимиру. Мовляв, дуже поважні гості приїхали. З району. З області. Треба догодити. Хтозна, може й правда. Бо ж не будеш щоразу чимчикувати на протилежний бік села, щоби перевірити, чи є в барі ті персони. Тільки ж поверталася дружина нерідко напідпитку, пропахла цигарками й чужим одеколоном.

А ще коли Романові кілька разів розповіли, що бачили Владзю з хазяїном на джипі то на тому, то на іншому полі — геть спохмурнів. Спробував поговорити з дружиною. Та вона засипала його половою сміху, як, бува, комбайн того, хто загавронився:

— Та то мене Петро Петрович їздити вчить. Може, скоро ми з тобою свою машину купимо, не все мені пішки до бару й додому за три кілометри ходити... Ти ж сам казав, що я пташечка. А пташечки повинні якщо не літати, то бодай швидко їздити. Тож не дивуйся, ведмедіку, коли побачиш мене за кермом — практики набуваю.

Роман, відвернувшись, скреготнув зубами. Вилиці — жорнами. Не вдарив ні словом, ні, тим більше, рукою. Любив.

А через кілька днів Володимира таки здивувала чоловіка. Вперше і востаннє.

Зачепившись за стовпець, джип в'їхав у ворота. Вихиласом наближався до ганку, біля якого Роман наливав у коритця воду качкам. Вгледів за кермом перелякане обличчя дружини. А поруч — безсило схилену голову Петра Петровича, що баламкалася з боку в бік. Закричав:

— Гальмуй, гальмуй! Педаль справа!

Джип припечатав чоловіка до стіни. Захрустіли ребра. Володимира від жаху міцно склепила очі. Кігтик застряг — усій пташці загин. Аж тепер двигун чмихнув і замовк.

Фельдшерів швидко залишилося тільки констатувати смерть Романа...

Як Петрові Петровичу після тієї злощасної п'ятики, що закінчилася хоч і ненавмисним, але вбивством, вдалося залагодити справу — ніхто в селі достеменно не знає. Але суду не було.

Через кілька місяців Володимиру забрали на лікування від алкоголізму. Одні казали, що її споював хазяїн, інші — що пила сама, топлячи в горілці докори сумління.

Березень 2007.

ІЗ ЦИКЛУ

**«МАЙЖЕ
ЗООЛОГІЧНІ
НОВЕЛИ»**

ЗЯБЛИК

Він прокинувся від нестерпного болю. Праву ногу ніби обпікали хвилі, здавалося, що вони вогненними язиками вилизували кістки. Обережно, щоби не спровокувати полум'я на більшу хижість, дотягнувся до вимикача настільної лампи. Жарівка спалахнула, й В'ячеслав зі страхом відкинув ковдру. На нозі набубнявів великий пухир, що нагадував свинячий міхур, викинутий при розборі туші. Ота гігантська бульбашка дедалі більше напиналась, а зсередини її прокльовувала... Ні, ви не повірите: прокльовувала якась пташина. Вперто стукала дзьобом, шукаючи виходу зі живої клітки.

В'ячеслав не знав, що робити: йому було однаково шкода і своєї ноги, і пташини в неволі. Та ще обпікав біль, кожен удар дзьобом відлунював у серці. Врешті, це й спонукало до рішення: краще витримати раз, аніж піддаватися щосекундним тортурам. Тримаючись за стіни, прочовгав у ванну, стиснув правицею ножиці, якими перед сном підрівнював «під Чорновола» вуса, і вдарив вістрям у пухир. В очах потемніло, але тієї ж миті в обличчя війнуло свіжим вітром. Звів затуманений болем погляд. Перед очима пурхав зяблик.

Так, оте створіння з пухиря виявилось зябликом. Мала пташина в «розстебнутій» на грудях рожево-червоній «камізельці», з-під якої визирала коричнева «сорочка», креслила повітря білими смугами на крилах і щасливо співала. Мабуть, радіє волі, подумав Славко. Підставив долоню. Зяблик ледь доторкнувся до неї лапками, але не сів. Відлетівши на безпечну відстань, защебетав ще голосніше. Либонь, пробував щось пояснити, але пташиної мови В'ячеслав ще не розумів. Людських знав кілька, брався перекладати вірші й з польської, і з болгарської, і з сербської, і з білоруської. А про те, що хотіла сказати йому пташка, лише здогадувався. Найімовірніше, дякує за звільнення зі живої клітки і пояснює, що на шафі спокійніше, ніж на долоні. Згадавши про клітку,

В'ячеслав подивився на ногу. Рана майже не кривавила, клапті шкіри з пухиря скидалися на пожовкле й покручено-мертве після кислотного дощу огіркове листя. Але коли став на ногу, щоби вийти з ванни — зойкнув і мало не знепритомнів. Тривожно озвався зяблик, підлетів ближче. Славко всміхнувся:

— Кепські наші справи, друже. Точніше, мої, тобі вже легше. А я... Не прийду на службу в наш проектний інститут — шеф зробить із мене мерву. Сам не хворіє і нікому не дозволяє. Ринкові умови, натовп безробітних, які, за його словами, прагнуть одного: зайняти моє місце. А кому тепер наші проекти потрібні?

На одній нозі дострибав до спальні. Хотів перев'язати рану, чим мав, та тільки доторкнувся до ноги, як од різкого болю впав на ліжко. Вал вогню сягнув пояса. Викурив кілька цигарок, припалюючи одна від одної, і нарешті дочекався дев'ятої години — початку робочого дня на службі. Переборовши нервові тенькання пальців, покрутив телефонний диск і набрав номер шефа.

— Слухаю, — буркнув знайомий і завжди чимось незадоволений голос.

— Доброго дня, пане Родіоне. Я хочу сказати вам, що...

— У тебе знову кран потік? Чи картоплю зі села мають привезти, а ти чекаєш?

— Ні, у мене... — прокашлявся Славко. — У мене зяблик.

— Який зяблик?

— Із ноги вилетів. Тобто, я його випустив. Він тепер літає, а я не можу йти.

— Так рано, а вже нализався. Через півгодини щоб був на службі. Безробітних он скільки... І щодо премії я сьогодні вирішую...

Короткі гудки запекли, як недавно зябликове дзьобання. Хвилі жару знялися до обличчя. Щоби прийти до тями, кількадесят хвилин пролежав зрубаним деревом — мовчки й без руху. Зяблик перелітав із кімнати у спальню й назад. Освоював нове помешкання, а може, не знаходив собі місця

від співчуття. Трохи набравшись сили, В'ячеслав озвався до пташини: — Так і будемо жити? Ти літаєш, а я лежатиму? А що, як Танька привезе з Туреччини не тільки долари, а й папугу? Ти — наш, звичайний, можеш їй не сподобатись, а тут господиня — вона. Танька і при чужих каже, що одягає мене й годує зі своїх закордонних мандрів, бо моєї зарплати хтозна чи на хліб вистачило б. Що заперечиш, коли правда. Та й не любить вона, коли голос при ній подають. Врахуй це, друже...

Вимучений довгим монологом, відкинувся на подушку. По сплині якогось утинку часу згадав про Руслана, редактора місцевого часопису. Можливо, він зайде, щось порадить або допоможе. Тим більше, від редакції, де Славко не раз «виставляв» Русланові чарку за опублікування в газеті того чи іншого свого вірша, — кілька кроків. Знову крутонув диск, привітався з редактором. Той не дав мовити більше й слова.

— А, це ти, старий! Пам'ятаю, пам'ятаю, є твоя добірка віршів. У ній щось про спів зябликів у неволі. Але нехай ще трохи полежить. Треба дотягнути. Потім поясню. Ти, як завжди, невчасно. В мене запарка, дописую матеріал у номер. Я тебе сам знайду.

Руслан поспішно поклав слухавку. Певно, не хотів, щоби співбесідник почув гамір п'яної компанії і дзенькіт посуду.

Когось «розкололи» вже зранку, зрозумів В'ячеслав. Чоло паленіло жаром, на ногу й дивитися боявся. Зяблик, зіщулившись, примостився на дверях.

Дзенькнув телефон, налякавши і В'ячеслава, і пташину.

— Ти ще вдома, вар'яте? — Устим, як завжди, забув привітатися. — Миттю збирайся, і через п'ять хвилин вимітайся з хати. Я теж уже поетом став, як ти, чуєш рифму: збирайся — вимітайся. Щойно таку лялю підчепив, що пальчики оближеш. Але хоче з комфортом, зрозумів? Щоби ванна й усе інше... Ключі залишиш там, де завжди. Я вже виходжу, зрозумів?

Останні слова Устима долинули до В'ячеслава, мов кризь вату. Ще вистачило сил за хвилину зреагувати на другий дзвінок. Слухавка озвалася словесним потоком Люськи, дочки: «Тату, ти не можеш пошманати десь у шафі, може, в мамі завалялося кілька зелененьких, мені дуже треба, бо я взяла гроші під проценти, рекет машину вкраде і хату спалить, якщо не віддам, вже й на дачі мене вимацали...»

Опустивши слухавку на важіль, В'ячеслав дивився на пташину і думав: вона літає мовчки чи висока температура й біль від розпухлої ноги вбили йому слух? Так і не зрозумівши, провалився у море вогню-болю.

... Із Туреччини Танька привезла дев'яносто вісім доларів, гонорею і папугу. Але він не став конкурентом зябликові: той малою грудкою лежав на грудях В'ячеслава. Обоє вже задерев'яніли.

1994 – липень 1999 – листопад 2007.

ХОМ'ЯК

Із портрета він сховався за п'ять хвилин до того, як хазяїн клацне замком у вхідних дверях. Знав, що той не затримується на роботі жодної зайвої секунди, а раніше йти — боїться шефа. Тож хом'як не ризикував ні бути захопленим зненацька, ні марно чекати. Зійшовши з портрета, відставляв на край стола рамку з білим, дещо витертим на місці його зображення полотном, і, тримаючись передніми лапками за скатертину з вишитими берізками («руські беріозамі», як любив наголошувати хазяїн) опускав задні кінцівки на м'яке крісло, а вже звідти сповзав на паркет. Підходив до великого, від підлоги майже до стелі, дзеркала, причепурювався, особливо ретельно придивлявся до вусів, розправляв їх, пам'ятаючи, що хазяїн любить, коли вони настовбурчені.

І нині, зачувши, як клацає замок, виструнчився біля ніжки дивана. Вже з ходи знав, багато чи мало несе хазяїн додому. Хода була здебільшого важкою, і тоді хом'як лапками погладжував черевце, передчуваючи незабарне задоволення: «Молодець, усе тягне до хати, як ми до нори...» Надував мордочку, щоби ще більше бути схожим на хазяїна. А сьогодні він ступав легко. І серце хом'яка забилося частіше. Знав, що в таких випадках із хазяїном треба бути особливо обережним. Скрипнула вішалка в коридорі, зашелестів під ногами килим, і хом'як аж пристукнув колінцями задніх лапок, опустивши передні вздовж тіла.

— Как ти здесь, мой харошенькій? — важко сів на диван хазяїн. — Маладець, панімаєш службу. І міня панімаєш. Прасті за плахое настроєніє. Мне сіводня адін падлец ево іспортіл. Демократік, панімаєш, пріцепілса. Я ему челавеческім язиком аб'ясняю, што ево вшівая інвалідная канторка нужна нашому камбінату, как зайцу стоп-сігнал, а демократік мне, панімаєш, хаміть начал: «Прошу розмовляти зі мною державною мовою», — ето он мне, панімаєш.

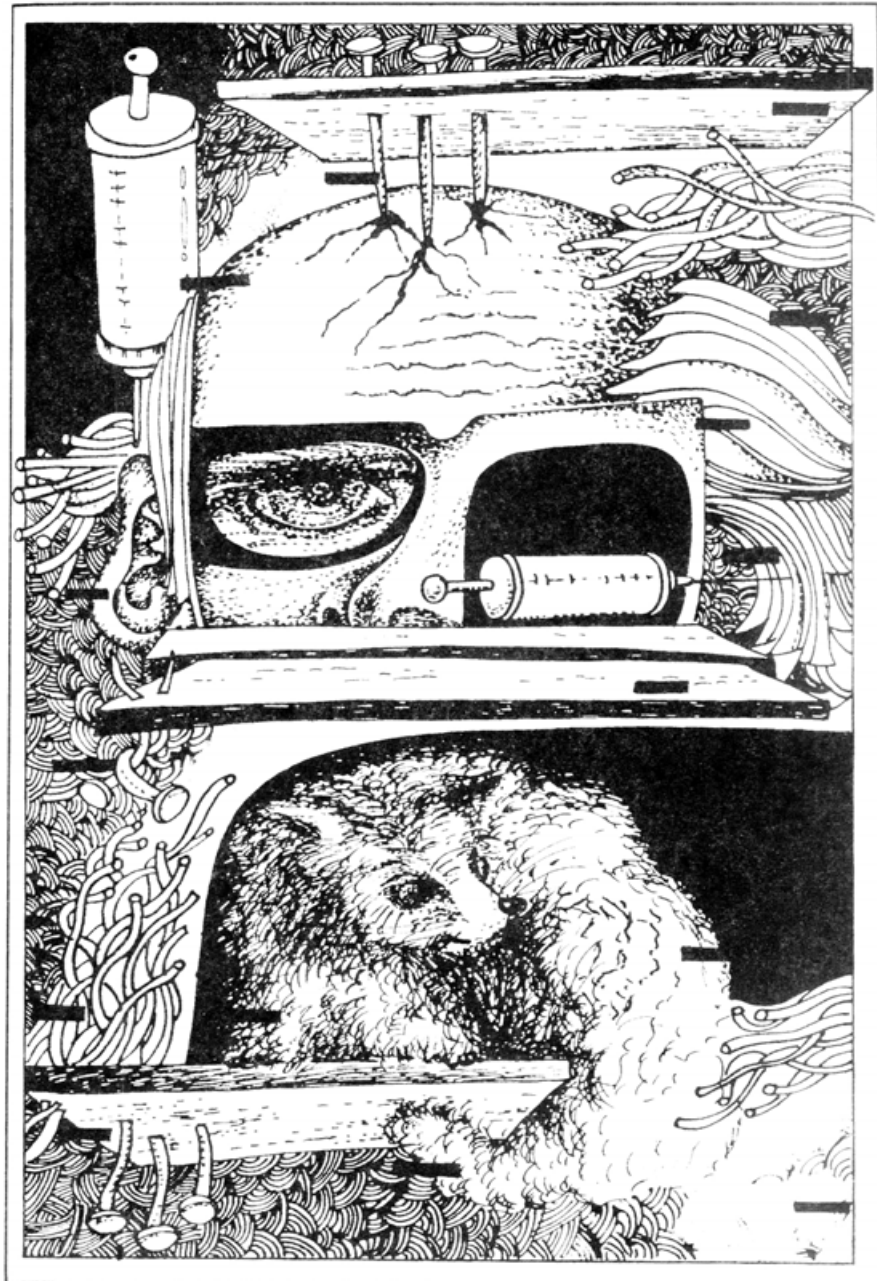
«Чем тебе мой язык не нравіца? Такой язык і тебе честь сделал би», — гаварю я ему. А он аткравенно хаміт, панімаеш, прадожжаєт: «Язык у корови, а в мене мова». «Мова» у нево... Ех, жаль, поздно я радіса і поздно сюда пріехал. Мне би в сорок шестом ілі в сорок сєдьмом. Я би ім, бандеровцам, паказал. Сво атец, демократіка етаво, точно в бандітах бил. Я би ево сваімі рукамі задавіл, штоби такіх гадьонишей не пладіл. Ти міня панімаеш, харошенькій мой...

Підійшов до дзеркала, розгладив подвійне підборіддя:

— Да он, етот демократік, ешо над маім ліцом іздеваєца. Гаваріт, што такую будку, как у міня, на прахадной нада абезательно абісківать. Я би тебя абіскал... В общем, ти міня панімаеш, харошенькій мой...

Хом'як ствердно покивав головою, потім схилив її, чекаючи, поки хазяїн погладить. Але той був уже зайнятий іншим. Розстебнувши ремінь штанів, дістав із кишеньки, пришитої на трусах, в'язку ключів і відчинив бар. Хлюпнув у склянку горілки й почалапав до холодильника. Відімкнув висячий замок на ланцюгові, що змією обплутав його, й дістав шмат сала і почату банку огірків. Клацнув замком хлібниці — і вже мав закуску. Смачно крекнув і перехилив у себе пугар. Зачавкав салом, захрумтів огірком. Після другої склянки згадав про хом'яка, вділив і йому кубик сала.

— Вот ти міня панімаеш, міленькій. Єсть с кем душу атвесті. Маладец художнік, харашо, што расплатілся са мной такой картіной. Я сразу понял, што ти живой і станеш маім таваріщем. А то живйош среді сплашних врагов. Раньше хоть тіхо сіделі, зналі, што скажу пару слов каму нада — і став крест на кар'єре. А теперь асмелелі. Нічево, будет ешо ім і самостійна, і незалежна. Всьо-всьо пріпомнітса, нічево не забудем... Я етаво демократіка первим к стенке... Такую клієнтуру із-за нево патерял. Діректор водочного пріехал, хател кое-што заказать. Как раз на нашу ссору з демократіком попал і улізнул із кабінета. Уплил мой законний ящічек водочки прямо к шефу. Он сваєво із рук не випустіт, сам панімаеш. Уже четире машини на сем'ю купіл, а всьо мало. Ну, нічево, кое-какой запасец і у нас імеетса...

Допив із пляшки, дзенькнув ключами. Відчинив вмонтовану в стінну нішу шафу й кілька хвилин милувався рядами пляшок. Хом'як видряпався на стіл і теж втупився в алкогольне видиво, зображаючи велику зацікавленість. Хазяїн належно оцінив відданість, кинув йому ще шматочок сала.

— Даже еслі па адной піть каждый дeнь — больше чем на год хватіт, Ну да, такой тавар не портітса, может стаять, сколько угодна.

Намацав потаємну кнопку в дивані, натиснув, і його об'ємне череве забіліло солодким розсипом.

— Сахар тоже не іспортітса, как і водка. А вот закусь нада би асвежить. Нічево, завтра у міня будет діректор консервного заводу. Он мужик панімающій, с пустими руками не пріедет, знает, што я в долгу не астанусь. Ти міня панімаеш... Канешно, панімаеш, жаль только, што малчіш...

Хом'як потерся блискучим хутром до однієї, потім до іншої ноги хазяїна.

— Ех, піравать, так піравать! Харашо ти міня успакаіваеш, — похвалив хом'яка хазяїн. — На траіх магу палажитса, как на себя самаво: на тібя, на жену і на дочь. На траіх кітах стаю, панімаеш...

Знову відчинив бар, відкоркував ще одну пляшку. Опустила голову змія ланцюга на холодильнику, і на столі блиснула білим бочком бляшанка. Хазяїн вдарив ножом так, наче хотів не пробити денце консерви, а розпороти бік осоружному демократові — й запах шпротів залоскотав ніздрі...

Через годину двері в кімнату тихо прочинилися. Хазяїн спав, поклавши руку на кишеньку в трусах. Із портрета на столі сито всміхався хом'як, обіпершись опецькуватим черевцем на рамку. Нечутно ступаючи, дружина хазяїна підійшла до книжкової шафи і з восьмого тому «Полного собрания сочинений» В. Леніна дістала два презервативи. Подумавши, взяла ще один. Невдовзі вийшла з будинку і за його рогом сіла в авто, за кермом якого був коротко стрижений

кремезний молодик. Перед тим, як увімкнути швидкість, він звично закотив спідницю жінки, оголивши апетитні, мов два копчених соми, стегна.

Кілька хвилин у квартирі було тихо. Але хом'як не поспішав помандрувати вслід за хазяїном у країну снів. Знав, що буде далі. І не помилився. Рипнули двері дитячої, потім у кімнату прослизнула шістнадцятилітня дочка хазяїна. Захованим у медальйоні на шиї ключиком відчинила сервант, намацала дванадцять кавову банку й пересипала з неї в свою сумочку чергову порцію макової соломки.

...Коли за дочкою стукнули двері ліфта, хом'як приліг на столі, накрившись картиною. Все, можна спати.

1995 – липень 1999 – листопад 2007.

ТХІР

Здається, про все домовилися. Можна і полегшено зітхнути, і з чистим сумлінням перехилити чарки. Так вони й зробили, проголосивши тост, зрозуміло ж, за Зураба. Такий проект підтримав!

Власне, поет і редактор уже раніше переконались у щедрості та доброті Зураба. Звів їх із ним випадок. Поет і редактор вмовляли керівника однієї з фірм стати спонсором нової книжки поета. Настільки захопилися переконанням, що й не помітили, як до кабінету зайшов і тихенько присів у куточку смаглявий кучерявий чолов'яга. Почувши від шефа вже звичні для них слова: «Самі ледве кінці з кінцями зводимо», поет і редактор змушені були попрощатися.

За кількадесят кроків від офісу зупинилися. Поет запалив цигарку, а редактор запустив пальці в рідкотрав'я колись пишної чуприни.

— Учора вони пропили в «Європі» стільки, що на дві мої книжки вистачило б, — видихнув із димом поет.

— Мафія, — безнадійно махнув рукою редактор.

Рушили далі, але їх зупинив голос.

— Ребята, пастойте, — до них йшов смаглявий чоловік. — Прастіте, я вам магу помоч?

Поет і редактор презирнулись.

— Я толко што слюшал ваш разговор в кабинет. Ви действительно хатіте книга издават? — мовив незнайомиць до обох. Потім підійшов ближче до поета: — Ти не врош, што стіхі пішеш?

Поет виловив у кишені тоненьку книжечку, розгорнув її перед очима незнайомця на тій сторінці, де був портрет автора:

— Схожий на мене?

— Зачем абіжаєш. Это ти і єст. Тепер веру.

— А це — мій друг редактор, — відрекомендував товариша поет. — Він запропонував мені написати для дітей

збірку віршів про козаків. Українська держава народилась, а дитячих книжок не вистачає. Я з роботи розрахувався, два місяці не виходив із квартири... А скільки художник працював! Ось, — розгорнув папку і подав аркушки з малюнками. — Хотіли вперше в нашому місті видати кольорову книжку для дітей. Але...

Поет красномовно вдарив долонею по кишені, редактор не менш красномовно розвів руками.

Незнайомиць тим часом уважно розглядав малюнки. Поклавши в папку останній аркушик, віддав її поетові й коротко кинув:

— Сколко?

— Що скільки? — дуетом перепитали поет і редактор.

— Сколко денег нада на книга?

І додав, дивлячись кудись у далечінь:

— Я очен люблю детей. Деті везде адінаковий — і у ваш Україна, і в мой Грузія. Детам нужна такой книга. Сколко?

Дістав із внутрішньої кишені чекову книжку, блиснув золотим пером авторучки...

Уже після того, як заповнений чек був у руках поета, Зураб (так він відрекомендувався) оповів про себе. Служив у цьому місті в армії, потім залишився тут жити, не повернувся в Тбілісі. Починав вантажником у магазині, згодом заснував власну фірму. Справи в ній ладяться, тож є змога посприяти у виданні книжки.

Через два місяці щасливі поет і редактор тішились із сигнальних примірників збірки, ще через кілька днів відбулась її врочиста — з пресою і телебаченням — репрезентація в дитячому садочку «Сонечко». Кошти на банкет, яким завше закінчуються такі okazji, знову ж виділив Зураб. Потім подібне свято організували в музичному училищі, учням якого той же меценат Зураб вручив щойно видану книжку редактора про відому співачку. «Многая літа» в обох випадках співали й авторові, й добродійнику, і важко сказати, у кого більше сяяли щастям очі — в першого чи в другого...

Тепер ось поет і редактор уперше гостювали у Зураба вдома. Вони зателефонували йому, щоби домовитися про зустріч і поділитися планом, котрий визрів у їхніх головах.

— Зачем аткладиват, пріхадіте січас, — озвалася трубка знайомим хриплуватим голосом із акцентом. — Жена што-нібудь прігатовіт. Запісывайте адрес...

Коли поет і редактор, заледве нашарудівши сто п'ятдесят тисяч купоно-карбованців (от уже гроші придумали!) на пляшку оковитої, прийшли з цим традиційним атрибутом до Зураба, їх чекав уже сервірований стіл. Принесена пляшка «Російської», мабуть, почувалася попелюшкою поруч із іншими посудинами, що затьмарювали одна одну екзотичними етикетками. Почали зі справи, котра спонукала до цієї зустрічі. Зураб одразу ж схвалив ідею створення при його фірмі видавничого центру, який випускатиме книжки для дітей.

— Харошій дело! Падумайте, сколько сатрудніков вам нада, какіе ставкі ім дат. Фірма найдьот нужний сума.

І Зураб повторив свої улюблені фрази:

— Я очен люблю детей. Деті везде одінаковий — і у ваш Україна, і в мой Грузія.

Полегшали і знову поважчали чарки. Чарівна блондинка — як зрозуміли гості, дружина Зураба — подавала нові й нові страви. Бесіда дедалі теплішала. Єдине, що бентежило гостей, — на їхні прохання сісти до столу хазяйка якось винувато посміхалася, зиркала на Зураба й мовчки виходила. Після третіх припросин таки притулилася на краєчку крісла, простягнула руку до чарки, але Зураб нахмурих брови:

— Кажетса, на кухня што-то гаріт...

Біла хмаринка волосся випурхнула з кімнати. Відкоркувавши нову пляшку, Зураб кинув:

— Женціна не должна бить с гастямі. Так веліт наш абичай. Елла хатя і українка, но мой жена.

Наголос він зробив на слові «мой».

Поет і редактор не встигли нічого відповісти, бо в коридорі настирливо зателенькав дзвінок.

— Аткарой, — гукнув Зураб, — ето Коля, больше нікто так не звоніт. Нюхом учуял бутылка. Но он нам кампанія іспортіт.

Через кілька секунд на порозі кімнати постав, хитаючись, високий тип із збрзклим обличчям. Маленькі очиці п'явками прилипли до поета, відтак — до редактора. Потім переповзли до Зураба:

— Хочу тобі щось сказати, хазяїне...

Зураб повільно, явно неохоче встав із-за стола. Вийшов із кімнати, причинив за собою двері.

— Дивний гість, — шепнув поет редакторові.

— Чимось тхора нагадує, — скривився редактор.

— Таке враження, що принохувався, аби нашкодити, — продовжив порівняння поет.

Коли Зураб повернувся, його обличчя, й без того червоне від випитого, було схожим на перезрілого помідора.

Розмашисто хлюпнув із пляшки:

— Пейте.

Заледве дочекавшись, поки чарки спорожніють, прохрипів:

— А тепер убірайтес. І ти, і ти.

«Зураб, мабуть, ужив не те слово», — схопилися за рятівну думку поет і редактор. Але хазяїн уже погрозливо встав:

— Ви што, не понял? Бистро, бистро убірайтес. І штоб я болше нікогда вас не відел.

Гості ще взувалися, коли хазяїн поклав їм на плечі руки і виштовхнув у двері.

Поет та редактор, переживши шок від такого фіналу, по дорозі додому розмотували клубок здогадів і жалкували, що провалився проект із видавничим центром.

А Зураб добивав Еллу словами, розмахуючи кухонним ножом:

— Ти гразний шлюха. Я тебе денги давал, падаркі делал, а ти міня обманивала. Коля сказал, што відел етих людей у тебя, когда я в Тибілісі езділ. Іщо какая-то вторая шалава била с вамі. Ви два на два занімаліс любовью.

Даремно Елла переконувала, що це — вигадки п'яного Миколи. Що він наплів усе, аби в обмін на таку інформацію вициганити в Зураба пляшку. І що поет та редактор нині вперше переступили поріг хати й незаслужено змушені були ковтнути образу.

— Не заціщай їх, ви все зговорілис, — шаленів Зураб. — Коля обманюват не станет, он в КГБ работал, умест следит, честно заслужил у меня бутылка!

Елла дивом ухилилася від удару. Прослизнула в свою кімнату і встигла повернути ключ у дверях.

Зураб ще довго бігав коридором, щось вигукуючи грузинською. Потім Елла почула дзвінок у вхідні двері й п'яне белькотіння Миколи. Він просив у Зураба ще пляшку за — «особливо цінну інформацію». З подальших звуків зрозуміла, що п'ють обоє. Коли Микола пішов, Зураб ще раз, але вже непевно штовхнув двері до Еллиної кімнати, виматюкався і, впавши на диван у вітальні, захропів...

Прокинувся від того, що у вухо щось штрикнуло. Потім вдруге, ще сильніше. Лапнув рукою і відчув під долонею щось живе й волохате. Зураб із переляку закричав і вдарив по вимикачеві настільної лампи. Бризнуло світло, й встиг побачити, як із його грудей шаснув на балкон тхір. Із прокушеного вуха Зураба цебеніла кров, на подушці розпливалася червона пляма. Погнався за тхором, але на балконі його вже не було, лише внизу, навпроти вікон Миколиної квартири, шелестіли кущі.

Тримаючись рукою за вухо, Зураб пішов до ванної, щоби змити кров. У коридорі наштовхнувся на розчинені двері Еллиної кімнати. Клацнув вимикачем. Ліжко було акуратно застелене. Метнувся до шафи — здається, все на місці. Вибіг знову в коридор. На трюмо бракувало Еллиної сумочки.

1995 — липень 1999 — листопад 2007.

СОЛОВЕЙ

Із неї насміхалися. Над нею відверто сміялися. Та й як було не сміятися, коли вона з міста в місто, куди їхав на гастролі театр, возила... клітку зі соловейком. Тулила її поруч із собою чи то в тісному салоні автобуса, чи в обшарпаному вагоні поїзда, потім, після приїзду, гордо несла у готель. Взагалі-то, Віра могла б жити в номері з іншою актрисою або й із двома, бо не була заслуженою, тим більше народною, артисткою. А тільки заслуженим і народним, згідно з ніде не зафіксованим, але всім відомим правилом, належало розкошувати в комфорті, без сусідів у кімнаті. То ж і Вірі доводилося б ділитися з колегою чи двома готельною житлоплощею, якби не розпорядження головного режисера. Коли ж адміністратор спробував нагадати про ранги, головний різко обірвав: «Ви слухали її в «Наталці Полтавці»? А в «Сільві»? Якщо інша актриса в нашому муздрамтеатрі так заспіває, — житиме сама не в одному, а в двох номерах!»

І в Синігові, черговому місті на цьогорічному гастрольному маршруті, Віра звично зайняла «одиночку» наприкінці готельного коридору. Власне, першим жителем кімнати став соловей, а після того, як до помешкання впливла, ледь гойдаючись у руках хазяйки, клітка, поріг переступила Віра.

Де вона взяла солов'я, чим його годувала — не знав ніхто. Подруг серед актрис у Віри не було, своїми таємницями вона, хоч як це дивно для театру, не ділилася, тому й про її крилатого супутника колеги не мали жодної інформації. Знали тільки, що співав він удосвіта, коли за вікном ледь починало сіріти. Тоді весела пісня пташки вихлюпувалася крізь прочинену кватирку, відлунювала від довколишніх будинків і знову поверталася до готельних шиб, наче її виконавець хотів поділитися приємною звісткою з усім людом, якого випадок зібрав під одним дахом.

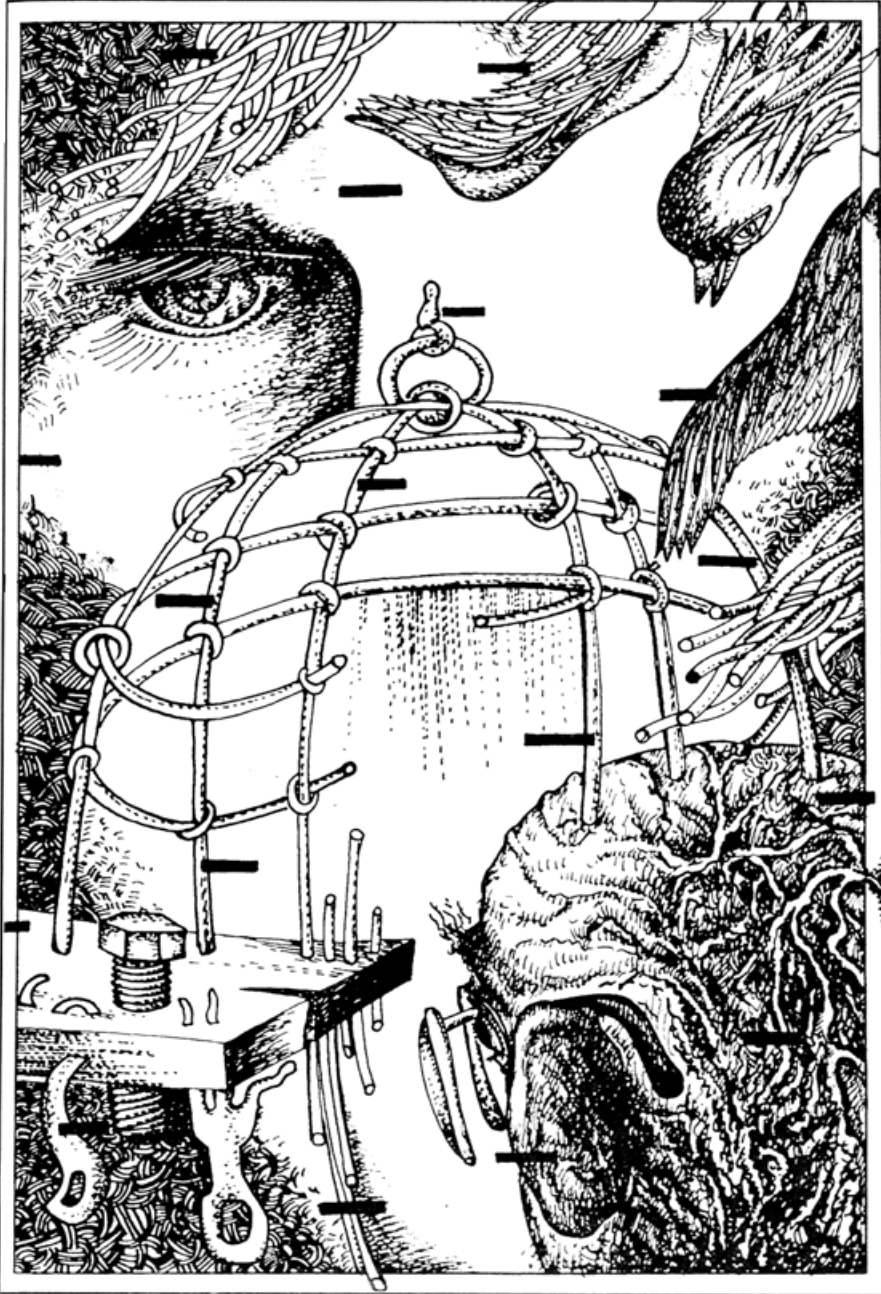
Злі язики з театрального середовища подейкували: соловей співає не тому, що відчуває незабарний схід сонця, а з радості

від споглядання гачкуватого носа головного режисера та його злягання з актрисою. Точніше, раділа Віра, радість передавалася солов'єві, й він клав її на дзвінки ноти. Саме цими досвітковими приходами головного пояснювали те, що Віра ось уже впродовж двох років незмінно отримувала ролі у виставах, які він ставив. Не лише в музичних, де вона, випускниця консерваторії, могла розкривати справді багаті вокальні можливості («Соловейко, наш соловейко!» — повторював про неї на обговореннях головний, масно поблимуючи очицями), а й у виповнених напруженим драматичним дійством, в якому Віра почувалася, делікатно кажучи, не зовсім упевнено. Тому й плавали від вуха до вуха чутки про неї і головного. Але ніхто не бачив, щоби головний заходив до Віриної кімнати чи виходив із неї. А зі задрості чого не набалакаєш...

Заслужений артист Квітослав Ловилин прокинувся від того, що відчув: чогось не вистачає. Натиснув кнопку вимикача настільної лампи, звів брови до годинника: двадцять хвилин на п'яту. На сусідньому ліжку мирно посопувала дружина, в туалеті дзюркотіла вода із зіпсованого бачка, в коридорі поскрипував ліфт, ковтаючи важкі торби базарників. Здавалося б, увесь необхідний набір звуків. Лише через кілька хвилин Квітослав зрозумів, чого бракувало. Співу солов'я! Занедужала пташина чи що, подумав заслужений, але довго тим не переймався. Вчорашній хміль збентежив його хіть, погнав до ліжка дружини, і через кілька хвилин звичну мелодію почали натовлені пружини.

... Головний не прийшов до Віри ні цієї ночі, ні наступної, ні ще однієї. Гастрольне життя котилося вивіреном колом: ранкові репетиції, обідні прогулянки, вечірні спектаклі. А після вистави, ще в аурі оплесків, Віра мерщій прошкувала до готелю, вмощувалася, підібгавши ноги, на ліжку і чекала, поки в двері постукають. Стукали. Але не так, бо не ті просилися в гості. Умовного сигналу: три коротких і один довгий не було. На інші стуки Віра не відчиняла.

Тим часом на поверсі — а тут поселили всіх акторів театру — вирували традиційні будні. Хтось запрошував когось допити

прихоплену ще з дому «саморобну», хтось навпаки — сам напрошувався поїсти сала з рідного краю, хтось доводив, що краще зіграти не міг, бо зала його не розуміла. Майже молоді актриси, такі сумирні й вірні чоловікам удома, ледь прикрившись халатиками, вигойдувалися сходами на перший поверх — нібито до міжміського телефону, а насправді в надії спокусити когось із грошовитих та дещо поліпшити сімейний бюджет.

А Віра чекала. Перелітав од стінки до стінки клітки соловей, поволі стихав гамір за дверима — а вона чекала. Наприкінці третьої ночі зрозуміла: гачкуватий ніс головного більше не потішить солов'я. Увірвала нитку сподівань. Рвучко відчинила вікно, підняла дверцята в клітці: лети! Пташина, налякана несподіваною волею, грудкою впала в куток заґратованої світлиці й наче прилипла до металевих прутиків. Віра силоміць відірвала солов'я від ґраток і кинула в розчинене вікно. Спрацював інстинкт самозахисту, й пташина затріпотіла крильцями. Віра грюкнула рамкою, зачиняючи вікно, впала на ліжко. І воно здригнулося від ридання.

Наступної ночі Квітослава Ловилина розбудив солов'їний спів. Заслужений прислухався: радісна пісня пробивалася в темінь не з правої, як мало бути, а з лівої сусідньої кімнати. Напочатку подумав, що вчора на рибалці перебрав і не може зорієнтуватися. Підійшов до вікна, прислухався. Ні, звучить таки зліва, від Світлани. Мабуть, вона позичила солов'я у Віри, пояснив актор собі, щоби не сумувати самій, бо ж Галя, з якою мала жити в одній кімнаті, захворіла і поїхала додому.

Хлюпнув бачок у туалеті, дружина, не розплющуючи очей, ногами стягнула з себе вкривачку і здибила ноги у звичній позі. Квітослав причалапав до її ліжка, щоби видобути з нього скрипучу мелодію.

... На ранковій репетиції головний оголосив, що роль героїні у новій виставі він вирішив віддати Світлані. Ловилину здалося, що гачок режисерового носа після тих слів подовшав.

1995 — липень 1999 — листопад 2007.

ЛИСИЦЯ

Колесо забави набирало обертів. Двоє голів колгоспів наче змагалися, хто викине більше грошей, догідливі секретарі компартійних організацій навперебій передавали забаганки своїх годувальників «тьоті Клаві», яка підносила нові напитки й наїдки. Позначена табличкою зі суворим написом «Стороннім вхід заборонено» кімната біля тильного виходу з ресторану дедалі наповнювалась алкогольним чадом, сигаретним димом і п'яним гамором.

Іван Панкратович, витираючи галстуком піт із розпашілого обличчя, вже втретє запропонував тост:

— За пресу!

— За найоб'єктивнішу в світі радянську пресу! — гикнувши, додав Ростислав Терентійович.

Обидва потягнулися шийками пляшок до чарки єдиної жінки в їхній компанії.

— Себто за вас, Нонно Святославівно, — уточнив Іван Панкратович, гойднувши над столом барилкою черева.

— Сподіваюся, не відмовите, — знаком запитання схилився теж високий, але на диво худий Ростислав Терентійович. Про нього казали, що він не їсть, а кидає позад себе. І так усі двадцять літ головування, на майже щоденних застіллях. А якби хотів переважити Івана Панкратовича, то довелося б ще й лантух із зерном поруч ставити.

— Вірю, що й ви мене не підведете, — Нонна Святославівна, вміло маневруючи чаркою, дозволила обом хлюпнути в неї. Секретарі миттю наповнили фужер дами мінеральною.

— Що ви, що ви... — Ростислав Терентійович випростався в знак оклику. — Моя машина вже завантажена.

— А моя зараз під'їде, — з набитим ротом прочвакав Іван Панкратович. — Я дав команду наловити вам коропців. Поласуєте вдома.

Переможно глянув на колегу.

— Після моїх, — підчепив виделкою маслину Сидір Терентійович. — Моя рибка вже у відрі, я завчасу подбав.

— Перекинете все в мою машину за селом, щоби, бува, хто доносу не встругнув, — поклала на тарілку недоїжене куряче крильце Нонна Святославівна. — І через три дні читайте в газеті про ваш досвід господарювання. Можете вже пробивати в лацканах піджаків дірочки для орденів.

«Тьотя Клава» подала вареники зі сиром. Укотре дзенькнули чарки. Озвалися вони і до дерунів, і до шашликів. Перед тим, як подали варениками з вишнями, Ростислав Терентійович підморгнув до Івана Панкратовича: «Пора». Той ствердно кивнув головою, штовхнув ногою «партайгеносе», як він називав секретаря. Той натиснув клавішу магнітофона.

— Просимо до танцю, Нонно Святославівно...

Обидва голови галантно допомогли гості встати, утворили разом із нею коло. Та після кількох «колінець» Нонна, п'яно ковтаючи слова, запротестувала:

— Не, то не танці, тут не хочу.

— А де? — знову підморгнувши до колеги, запитав Ростислав Терентійович

— На столі. Хай приборуть, — тріпонула хімічною завивкою дама.

Посуд миттю перекочував на підлогу. Нонна Святославівна, обпершись на плечі Івана Панкратовича і Ростислава Терентійовича, викарабкалася на стіл. «Партайгеносе» додав гучності магнітофонові. Дзьобнули вишиту скатертину шпичаки каблуків...

Нонна танцювала, поки ледь не впала. Її встигли підтримати, на руках знесли зі стола, посадили в крісло. Хлюпнувши в себе мінеральної, вона перед наступним ковтком видихнула:

— Може, ви ще по мішечку цукру докинете в машину? За танець треба окремо платити.

Секретарі метнулися до дверей...

У редакції районної газети Нонна, незважаючи на молодість, працювала вже другий десяток літ. Одразу ж після закінчення школи прийшла сюди коректором. Точніше, її привів рідний

дядечко-редактор. Він також подбав, щоби племінниця незабаром стала кореспондентом, а тоді, з редакційними рекомендаціями, повіз її вступати на факультет журналістики університету. «Підеш на заочне, — сказав. — Диплом однаковий, а за моєю спиною хоч проживеш».

Перед від'їздом до університету насилу зачинили багажник редакторської «Волги» — прихопив «сувеніри» і деканові, й викладачам.

Ще кореспондентом тямуща племінниця зрозуміла, що журналістська професія — це не тільки пошуки теми, поїздки, муки над словом, а й змога поповнити сімейний бюджет не лише скромною платнею і ще скромнішим гонораром. Голови колгоспів — а працювала вона у відділі сільського господарства — панічно боялися критичних публікацій у пресі, бо ж після кожного такого виступу треба було, в кращому разі, повідомляти, яких «заходів вжито», в гіршому — збиратися на чергове засідання бюро райкому партії і чухати потилицю в роздумах: обмежаться попередженням чи «вліплять» догану.

Коли Нонна закінчувала університет, дядечко завбачливо «попросив» на пенсію завідувача відділу сільського господарства редакції. Тож, повернувшись із дипломом, племінниця пересіла у вільне крісло. Тепер можливостей побільшало, бо ж бувала на семінарах і нарадах, добре орієнтувалася, звідки «віє вітер», хто з голів «годує» районне керівництво, а кого воно недолюблює. Та й сама вже познайомилася з усіма колгоспними «тузами», знала, який до кого підхід потрібен.

Одним, щедрішим, варто було натякнути, що незабаром у неї день народження, і в машині вже приємно шаруділи пакетики й мішечки. Інших, скупіших, доводилося спочатку полякати критикою, а потім «неохоче» піддатися на вмовляння «легенько перекусити і дещо взяти на дорогу».

Перед тими, в яких «паслося» керівництво, прикидалася овечкою, щоби, бува, не просигналізували до райцентру, тим, кого «скубали», обіцяла при нагоді замовити слово і перед

першим секретарем компартрайкому, новачкам радила «дружити з пресою». Звичайно ж, на матеріальній основі.

Дароносний конвеєр працював без перебоїв. Навіть діти звикли, що мама з кожної поїздки — а вони були майже щоденно — щось привозить. Як не м'ясо, то цукор, як не мед, то олію, як не огірки, то помідори. Знайшлися «бажаючі» подарувати меблі в трикімнатну квартиру, обміняти чорнобілий телевізор на кольоровий. А в приміському селі, на батьківщині чоловіка, росли стоси цегли для двоповерхової хати.

Хтозна, скільки тривало б так, якби не любов Нонни до танців і слабкість жіночого організму. Якось вона, вже секретар партійної організації редакції, пообіцяла на партзборах у колективі заслухати на черговому зібранні звіт редактора і нагадала дядечкові, що він — пенсійного віку. А потім поїхала до ближнього колгоспу «замочити» свій «сміливий» вчинок. Після добрячої чарки Нонну потягло на стіл танцювати.

Наступного дня, перелякавшись за вчорашнє, зателефонувала голові колгоспу, щоби нікому не розповідав про той сольний виступ. Але голова, мабуть-таки, похвалився, що спостерігав дивний концерт, бо його колеги в імпровізованих, напівутаємничених бенкетах запрошували Нонну до танців. Вона спочатку відмовлялася, сердилась, а потім зрозуміла, що з цього можна мати додаткову вигоду.

... Перший комрайкому зателефонував уранці:

— Завтра в обласному центрі — дводенний семінар. Хочу, щоби ви поїхали зі мною, підготували з цього семінару велику статтю в газету. Детальніше поясню в машині, поїдемо разом. Чекаю о восьмій...

Дорогою перший, давши, для годиться, настанови щодо семінару, розпитував Нонну про її роботу, ніби між іншим поцікавивсь, які подарунки вона любить. Легківка саме пробивалася крізь густу сніговійницю, тож Нонна, недовго думаючи, мовила:

— У таку погоду пораділа б лисячій шубі...

Увечері секретар запросив у гості до свого, як він сказав, давнього товариша. Стіл ряснів пляшками із іноземними етикетками, вабив розмаїтими закусками. Перший і його товариш люб'язно припрошували даму. Вона й не зчулася, як після котроїсь чарки господар щезнув. Перший налив ще, вмовив випити.

— А тепер я дуже хочу, щоби ти потанцювала, — владно обняв Нонну. — Тільки не так, як перед головами колгоспів, а роздягнутою.

Вимкнув верхнє світло.

Нонна пробувала щось пояснювати, виправдовуватись, але секретар кинув їй під ноги лисячу шубу.

— Вона — твоя. Танцюй...

Додому Нонна не повернулася. Ніхто не знав, куди вона зникла. Ворожка сказала чоловікові, що до плечей його дружини приросла лисяча шуба, але він нічого з тих слів не зрозумів і нікому про це не обмовивсь. А голови колгоспів ще довго дивувалися з лисиці, котра перестрівала в полях їхні «уазики» й, ставши на задні ноги, витанцьовувала перед ними. Потім лисицю, мабуть, хтось підстрелив.

1995 — липень 1999 — листопад 2007.

ПАВУК

«Еврика!» — раптом вигукнув Павло після п'ятихвилинного сидіння у виходку. Але, на відміну від Архімеда, не побіг до хати голим, а спокійно скориставсь обривком газети, підняв штани, міцно вперезавсь і лише потім почимчикував через подвір'я. Ретельно, з господарським милом, вимив руки під краном, зайшов до світлиці, всівся за широкий стіл, зняв зі стосика паперу аркушик і каліграфічно вивів на ньому першу фразу:

«Дорога редакціє!»

А приводом для «Еврики!» послужило ось що. Перебуваючи в тому місці, куди й король пішки ходить, Павло, оскільки всі газети були вже перечитані, мандрував поглядом по стінах і побачив, що в павутинні заплутався колорадський жук. Посіпав лапками, але звільнитися не зміг. Тим часом із кутка виліз павук і наблизився до своєї жертви. Павло навіть подих затамував, щоби не сполохати його. Невже? Невже у цього заокеанського розбійника, що розкошує на картоплі й помідорах, є, крім людини, ще вороги? Ось павук затулив собою жука від Павлового погляду і на кількадесят секунд завмер. Коли ж повигойдувався назад у рідний кут, «містер Колорадо», як подумки назвав Павло жука, вже смикався в агонії.

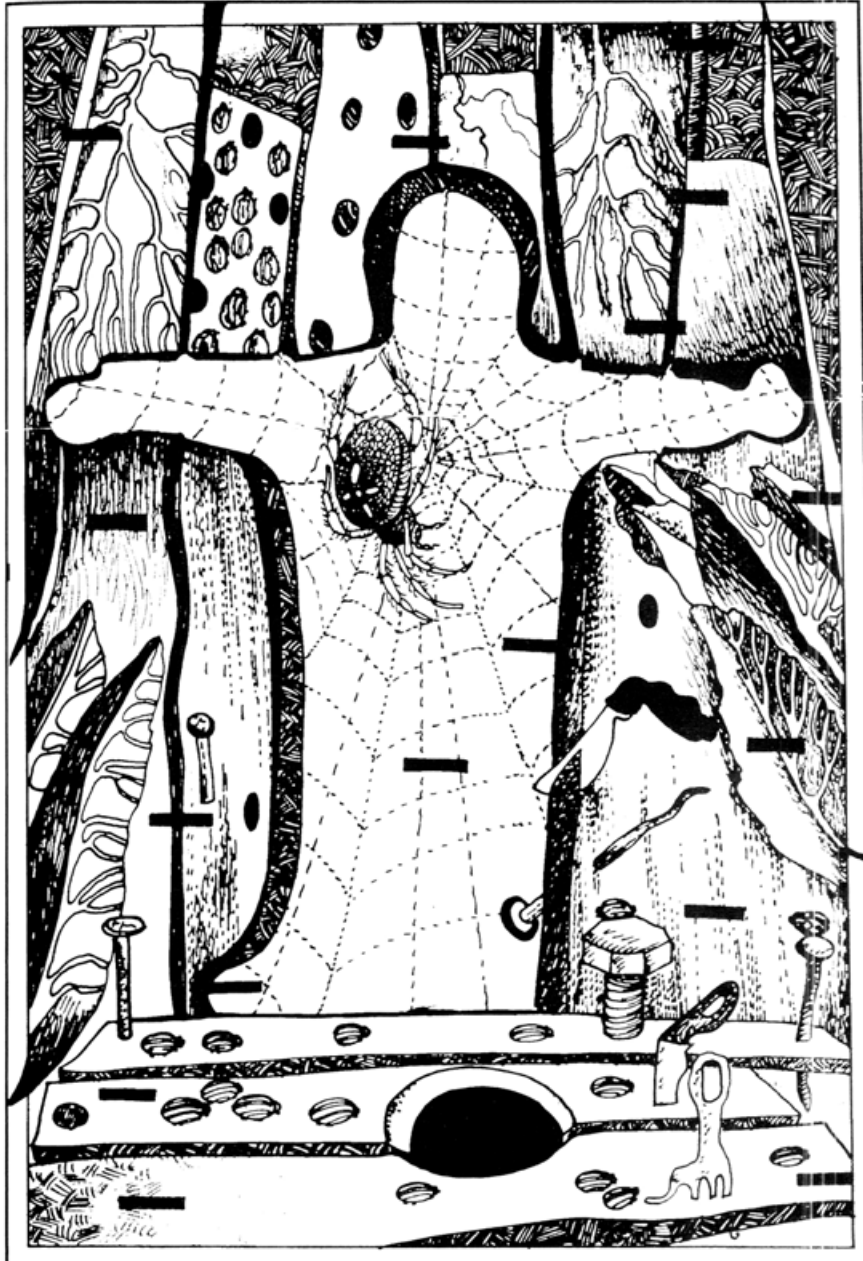
Отоді й струснула виходок «Еврика!» А тепер Павло старанно виводив літери: *«Можу безкоштовно поділитися способом, як боротися з колорадськими жуками. Спосіб цей екологічно цілком безпечний, не пов'язаний із застосуванням отрутохімікатів. Він не потребує великих затрат, доступний кожному. Особливо хотів би, щоби цим способом зацікавилися науковці, бо я хоча маю вищу освіту, але — не біологічну, тому теоретичні узагальнення мені не під силу. Охоче розповім про своє відкриття всім, хто приїде до мене за адресою...»* Далі Павло назвав область, район, село,

свої ім'я та прізвище. По батькові не писав, бо це, як передбачав, могло викликати згодом, коли почнуть приїжджати за наукою і розпитувати про Павла, небажаний для нього коментар односельців. І завершив: *«Дату приїзду прошу попередньо погодити зі мною...»*

Власне, про вищу освіту Павло написав, м'яко кажучи, неправду. Бо ж закінчив тільки півтора курсу педінституту в одному з міст на півдні України. До служби в армії двічі вступав до інституту в сусідньому обласному центрі, але марно, а після звільнення сина у запас за справу взялася мати. Дізнавшись, що в тому південному місті, де, як розповідали, «чужим» було легше потрапити на навчання до інституту, живе й працює на солідній посаді їхній далекий родич, здала районним заготівельникам бика, набила пазуху грішми, дві сумки – продуктами (Павлові найбільше було шкода півня – найкращого якщо не в усьому селі, то принаймні на їхній вулиці) й подалася на вокзал.

Повернулася через тиждень, коротко сказала синові: «Готуй документи, будеш філологом», і незабаром Павло став студентом. На канікулах ходив по селу з високо піднятою головою, вечорами в клубі зневажливо чвиркав крізь зуби: «Такими танцями у нас не бавляться...» і пригощав дорогими цигарками. А другої після вступу до інституту зими повернувся додому немов мішком прибитий. Нікуди не виходив із хати, лежав, утупившись в одну й ту саму сторінку книжки, і на всі розпитування матері відповідав: «Не чіпайте мене...» Через кілька тижнів сказав, що вчитися йому набридло, хоче працювати – і щезнув із дому. Минуло майже два місяці, аж поки мати отримала від Павла листа. Писав, що працює у геологорозвідувальній партії в Тюмені й до інституту ніколи не повернеться, бо то – не його смак. А мати вже знала, що синові присмакували громадські гроші (він був головою профкому), тож довелося попрощатися з інститутом. Добре, що не посадили до в'язниці...

Розсилав вірші й прозові етюди до різних редакцій, а відповіді отримував майже однакові: з порадами читати

класиків, працювати над собою. Лише місцева районна газета опублікувала його спогади про Тюмень та кілька замальовок про односельців. Мати вкотре наказувала, щоби перестав псувати папір, влаштувався на роботу й одружився. З роботою пощастило: в селі відкрили відділення зв'язку, й Павла призначили завідувачем. Допомогло те, пояснював він усім, що був сількором районної газети. І мовчав, що мати пожертвувала заради його посади більшим із двох кабанчиків, які порохкували в їхньому хліві. Гірше було з одруженням: хто подобався Павлові – не подобався матері. Не влаштовували то батьки ймовірної нареченої, то форма її носа або колір волосся, то те, що кандидатка в невістки – простого роду або працює на непрестижній роботі. Мати, колишня вчителька, яку відразу ж після війни прислали сюди, на Захід, зі східної України, не хотіла, щоби Павло одружився на простій колгоспниці. «Досить того, що мене місцевий джигун обманув, а сам зникнув десь на шахтах у Донбасі, – повторювала синові. – Про тебе я вже подбаю, матимеш гідну пару...» Коли ж мати впала з драбини, й за місяць сільські музики заграли найсумнішої, Павло залишився майже безнадійним холостяком. Для вісімнадцяти-двадцятилітніх він був уже застарим женихом, а від тих, котрі засиділися на виданні, сам одвертався. Щоправда, сусіди лихословили, що деякі молодички, чоловіки яких подалися кудись на заробітки, темними ночами прошмигують у Павлову хату. Але чого тільки не набалакають на самотнього хлопця...

Листа про новий спосіб боротьби з колорадськими жуками Павло відправив до редакцій обласних газет у десять найближчих міст. Розкинув сіті не згірш од павука. І через два тижні почав отримувати листи звідусіль. Ті з них, автори котрих просили описати, як він бореться зі смугастими шкідниками, викидав у корзину для сміття ще у відділенні зв'язку. Якщо ж хтось уточнював, коли можна приїхати, Павло дивився на підпис: чоловік чи жінка. Листи від чоловіків теж опинялися в кошику, а жінкам Павло

відповідав. Писав про бажаний час приїзду, помічаючи цей день у календаріку, зазначав народну назву (офіційної ж не було) вулиці, на якій жив, — щоби полегшити пошуки.

До зустрічі гостей усе було готове. Сухого жука в тенетах павутини Павло акуратно забрав із виходку й поклав між двома уламками скла на столі у світлиці. Обгородив клопоть бараболиська стовпчиками, натягнув між ними дроти й звідусіль зносив сюди павуків. Кілька з них розкинули тут ажурні сіточки, тільки в ці пастки ніяк не потрапляли жуки. Тоді Павло впіймав із десятків колорадиків, придушив їх і сам почепив на павучі тенета. У крамниці купив чотири пляшки вина і стільки ж горілки.

Першого відзначеного у календаріку дня не приїхав ніхто. Зате вранці наступного з автобуса зійшло справді чарівне створіння в окулярах та зі сумочкою в одній руці й папкою у другій. Одразу видно, що вчена. Що казав дівчині Павло — чули тільки вони двоє. А сусіди бачили, як він, жваво жестикулюючи, водив її по бараболиську від стовпчика до стовпчика. Потім обоє зайшли до оселі. Поїхала гостя через два дні. Павло провів її до автобуса, щось шепнув на вухо. Після від'їзду дівчини знову купив у крамниці кілька пляшок вина.

Наступна гостя теж була в окулярах і з текою, щоправда, дещо старша й огрядніша від першої. Але затрималася тільки на одну ніч. Третя зайшла до хати, а через кілька хвилин вибігла звідти запаленіла й, не чекаючи автобуса, дала лиха закаблукам — дорогою до райцентру. Павло її не проводжав.

Опісля сусідам і спостерігати набридло. Приїжджали біляві й чорняві, довговолосі й стрижені, худі й повні, зовсім юні й літні... Всі вони оглядали обгороджений клопоть бараболиська, звідки долинали Павлові фрази: «Тільки павуки здатні перемогти колорадського жука...», «Якби кожен розводив павуків на дротах навколо свого городу — за кілька років жуків не стало б...», «Затримка лише за одним — бракує павуків...», «Найпершими помічниками мають стати павуки...», «Павуки — то наша надія...» Згодом маршрут

неодмінно пролягав до хати. Далі було по-різному: хто їхав наступного ж дня, хто затримувався на довше, а дехто, як уже згадана гостя, вистрибував із оселі, мов із окропу.

...Сорокової чи п'ятдесятої ночі Павлові приснився страшний сон. Нібито велетенський павук обплутав його міцною сіткою і волохатими лапищами чимдуж стискає її. Так, що не вдається поворухнути ні рукою, ні ногою. Лапища тиснуть на груди, наближаються до горла. Ще мить — і дихати стало нічим. Павло немов провалився в чорну яму.

... Він так ніколи й не дізнається, що його накрили у власній хаті рибальською сіткою і задушили ті, кого послала недавня гостя, яку Павло взяв силоміць. Потім, не розплутуючи сітку, закопали тіло гвалтівника на бараболиську — квадратикові, обгородженому стовпчиками. Чи розшукала зловмисників міліція — ніхто в селі так і не дізнався.

1995 — липень 1999— листонаг 2007.

СУЧКА

Володимирові Ханасу присвячую

Собак Олег не любив із дитинства. Мабуть, то було результатом його вечірніх мандрівок до бібліотеки. Вдень у селі роботи більше ніж досить у кожного: і в дорослого, і в малого. Він, хлопчак, після уроків прибігав додому, нашвидкуруч обідав і гнав корову на пасовисько. А Ванда, бібліотекарка, зранку горбилася на плантації колгоспних буряків, щоби мати бодай якийсь приробіток до скромної платні, після обіду не менш завзято вимахувала сапою на власному городі. І лише ввечері вони зустрічалися в тісній хатині, густо заставленій стелажми з книжками й журналами. Зустрічалися щонайменше раз на тиждень, бо навіть товстого тому Олегові вистачало не більш, як на день: поки корова паслася, він ковтав сторінку за сторінкою.

Повертатися з бібліотеки доводилося в сутінках, а то й геть у темряві, йти селом додому треба було майже два кілометри, він часто оглядався, бо здавалося, що спину просвердлюють люті собачі очі. Чим частіше Олег оглядався, тим більше очей пантрувало за ним, тілом перебігали неприємні мурашки, і до хати він не входив, а вбігав, миттю зачиняючи двері. Щоби батьки нічого не помітили, пірнав у свій куточок за фікусом, кілька хвилин сидів із заплющеними очима, чекаючи, поки внормується дихання, а потім брав верхню книжку з отих, які щойно приніс і, погладивши обкладинку, поринав у дивовижний світ...

Згодом, коли подорослішав, ті невидимі, а інколи й видимі собаки щомісяця супроводжували його вже не два кілометри, а дванадцять — од райцентру, куди він, студент університету, приїжджав зі Львова останнім поїздом, до рідного села і впродовж нього. Щоправда, мурашок спиною бігало вже менше, ніж у дитинстві, але звичаєне з роками почуття — навіть не боязні, а швидше відрази до псів — не минало.

Тож коли Олег, повернувшись, як завжди, пізно з роботи, побачив на килимку біля своїх дверей собачку, котра, скрутившись клубочком, спала, знайоме почуття жбурнуло кров до скронь і змусило зупинитись у задумі, як бути далі. Прогнати кудлате створіння, а потім відчинити двері, чи обережно переступити через нього з ключем напоготові й прошмигнути до квартири? Вибрав друге.

Та цієї миті, коли однією ногою був уже в помешканні, живий калачик розпрявився, вбіг до коридору й влігся тут. І знову Олег опинився перед дилемою: виганяти собаку — але невідомо, якою буде її реакція — чи потерпіти непрохану гостю до ранку. Що це саме гостя, а не гість, він дізнався дещо згодом, коли, вирішивши залишити чотириногу істоту в квартирі, взявся поратися на кухні, готуючи собі скромну вечерю. Запас найнеобхідніших продуктів у холодильнику і в комірчині був, відколи від Олега пішла дружина, він узяв собі за звичку поповнювати, як любив висловлюватися, харчевню, кожної суботи чи неділі, щоби щовечора не тинятися по крамницях. Коли ніздрі залоскотав запах смаженої картоплі й Олег вийшов до кімнати, щоб узяти котрусь із недочитаних книжок і поєднати за столом одразу два задоволення — від їжі матеріальної та духовної, кудлатий клубок знову вибухнув несподіванкою. Повернувшись до кухні, господар побачив, що гостя вляглася черевцем догори і перебирає лапками, немов їде на невидимому велосипеді. «Та ще й сучка», — махнув рукою Олег, ледь не впустивши розгорнуту на потрібній сторінці книжку. Але попереднього наміру не зрікся — собаки не вигнав. Навпаки — поділився з нею вечерю, для чого довелося розщедритися не лише на частину картоплі, а й на новеньку тарілку, бо надщербленого посуду, як і всіляких недомовок у сім'ї, Олег не терпів.

Подобрішавши після смачної їжі й сорока сторінок роману, вирішив поспілкуватися з гостею. Для початку не без страху погладив сучку, від чого вона задоволено застогнала, а потім узявся вгадувати її ім'я. Але на жодну з відомих йому собачих кличок квартирантка не реагувала. Тоді Олег почав вголос перебирати в пам'яті жіночі імена. Оскільки

жінками він ніколи надміру не захоплювався, а після розлучення й взагалі уникав їх, то оперував іменами переважно героїнь книжок і вистав. Тим більше, що протягом останніх місяців, відколи його колишня дружина перейшла жити в розкішний особняк новоспеченого бізнесмена, й у вихідні мав чимало вільного часу, часто бував у театрі. Українську класику сучка проігнорувала, зарубіжною Олег почав послуговуватися з улюбленого Ібсена і — о диво! — на перше ж ім'я гостя відгукнулася. Почувши «Нора», собака радісно закрутила хвостиком, залащилася до Олегових ніг і з особливим задоволенням запищала.

— Отже, ти Нора, — зробив висновок Олег і на знак вдячності за таку реакцію нової мешканки презентував їй майже нову куртку, в якій їздив на рибалку. Розстеливши одяжину в кухні на підлозі, вже без остраху погладив собаку:

— Спи, Норо, а я ще трохи почитаю.

Пішов із книжкою до кімнати, що слугувала водночас і за вітальню, і за спальню...

Прокинувся Олег від того, що відчув поруч із собою в ліжку щось пружке й тепле. Клацнув вимикачем торшера і... втратив дар мови. Поряд лежала красуня, про яких у книжках, котрі йому випало прочитати, пишуть здебільшого: неземної вроди. Втім, жінка була досить-таки земна, і це Олег відчув усім тілом, до якого тулилося ще одне, теж голе, тіло — незнайомки.

— Не лякайся, то я, Нора, — раптом зашепотіла вона. — Та сама Нора, яку ти впустив до квартири і нагодував, із якою поділився одягом. Я тільки вночі стаю жінкою, але нічого про це не розпитуй. Такий мій хрест, і я мушу його нести. Мушу бути в собачій подобі й спокутувати свій гріх. Але тепер я жінка і хочу кохати тебе. Я давно вже спостерігаю за тобою й тому прийшла до твоєї квартири. Дякую, що впустив мене. Впусти ще й у своє серце...

Слова Нори п'янили Олега, її лукаві й умілі руки чаклували з його тілом, уста й перса то обпікали, то ледь даленіли, від того він хмелів ще більше, й врешті вони попливли у лодії кохання. Саме цими словами з давнього вірша Миколи Вінграновського Олег потім пробував описати в щоденнику

діяство, що відбулось у ліжку. А ще він запам'ятав свій подив: чому так добре жодного разу не було з дружиною?

— Норо, Норо, яка ти... — знеможено прошепотів він після всього, поринаючи в сон.

Уранці не міг зрозуміти, було це наяву чи приснилося. Собака, звично згорнувшись клубочком, спала в кухні на куртці, на його кроки, слова та погладжування не зреагувала, й Олег пішов на роботу в тяжкій задумі. Невидючими очима втуплювався в екран комп'ютера, накоїв помилок у розрахунках, за що довелося вислухати нотацію шефа. Після роботи не затримався й хвилини — не чекаючи тролейбуса, побіг додому. Тільки-но відчинив двері, як собака кинулася йому назустріч, перечулено заскавчала, заколувала у радісному танці, й вони знову пішли на кухню вечеряти. Повторився ритуал зі смаженою картоплею, тільки цього разу Олег приготував ще й відбивні й не пішов до кімнати за книжкою.

А ніч вдруге була шаленою! На роботу Олег прийшов із синцями під очима та з проханням Нори-жінки купити їй модні туфельки. Миготіли цифри й літери на екрані комп'ютера, а у свідомості відлунювали її слова:

— Яка я щаслива, що знаю тебе, що можу кохати тебе. Я ніколи тобі не зраджу, бо від щастя щастя не шукають...

Наступної ночі вона ходила по кімнаті гола-голісінька, лише в новеньких туфельках, що тьмяно поблискували у світлі торшера. Обсипала Олега поцілунками та словами подяки й вкотре повторювала:

— Тільки ні про що не розпитуй... Я вже не така, як була...

Сусіди незабаром звикли, що вечорами, а в суботу й неділю — і вдень Олег прогулюється зі собакою шкільним стадіоном навпроти їхнього будинку. Знали, що собаку звать Нора, що повідок їй не потрібний, бо вона відходить від господаря лише на крок-два й одразу повертається.

Однієї неділі Олег навіть у гості до свого давнього приятеля, художника Ярослава, поїхав із Норою-собакою. Друзі випили по кілька чарок із різних пляшок, якими був багатий бар господаря, він, поглажуючи засріблену сивиною бороду, проходжувався просторою майстернею, показував свої нові твори, оповідав про враження від недавньої міжнародної

виставки в Братиславі, де виставляли і його картини, про те, що дуже вдало продав кілька робіт і тепер непогано забезпечений валютою.

Потім похвалився ще однією новиною:

— Отримав чудове замовлення від багаті фірми в нашому місті — розписати її офіс. Як завдаток пообіцяли машину. Майже новенька «Тойота». Завтра отримаю права, після-завтра — перший виїзд. Запрошую покататися.

Олег слухав Ярославову розповідь, наче новорічну казку, водночас думаючи про те, що доведеться позичати грошей до зарплати, бо весь невеликий запас витратив на туфельки. А Нора чемно лежала на дивані, де їй дозволив примоститися поруч із собою Олег, і грайливо вигинала спинку, коли її гладив Ярослав.

А в понеділок, прийшовши додому, Олег Нори не застав. Не було й туфельок. Марно обшукав усю квартиру, даремно ходив стадіоном і найближчими кварталами, гукаючи: «Норо, Норо!». Ніч пролежав із розплющеними очима, здригаючись од кожного звуку. У вівторок на роботу не пішов — знав, що працювати не зможе. Купив у найближчому гастрономі пляшку горілки і вирушив до Ярослава — притлумлювати горе.

Відчинивши двері й побачивши Олега, художник чомусь зніяковів. Але запросив до майстерні. Олег поставив на стіл пляшку і розпачливо розвів руками:

— Нора щезла.

Миттєвим рухом Ярослав прибрав щось із дивана. Але Олег встиг помітити: то були туфельки, які він купив Норі. Мовчки вийшов із робітні й поплентався до осоружного комп'ютера.

... Відірвався від екрана лише тоді, коли на вулиці пронизливо зойкнули гальма автомашини. Ще не знаючи чому, збіг униз. На бруківці лежало мертве тільце собаки, а поруч валялися туфельки, які Олег упізнав би з тисяч пар. Ніби крізь вату почув голос літньої жінки:

— Роз'їздилися тут «тойотами». Собака дорогу перебігала, а він мчав, як навіжений. Що бідна тварина винна?

1996 — липень 1999 — листопад 2007.

ЧАЙКА

- Джонатана теж виганяли...
- Що?
- Кажу, чайку на ймення Джонатан Лівінгстон також виганяли. І мене виганяють. Його — зі зграї, мене — із серця.
- Ти читав... Читав повість Річарда Баха?
- Тебе це дивує?... Тільки Джонатана виганяли за те, що злетів надто високо, а мене... Мабуть, за те, що я, на твою думку, не досягнув належної висоти. Але виганяють теж, — він кілька разів тицьнув цигаркою в блюдечко, хоча знав, що Тая цього дуже не любить. Було помітно, як тремтять його пальці. Погасивши цигарку, Андрій устав.
- Сядь, прошу тебе, — Тая легенько взяла його за руку. Вона була не просто теплою — гарячою.
- Що? — запитальні інтонації прозвучали тепер у голосі Андрія.
- Сядь, будь ласка, прошу тебе. Зараз я візьму для нас ще по горнятку кави і поговоримо. Згода?
- Не чекаючи відповіді. Тая заспішила через зал до бару. Андрій провів довгим щемним поглядом її до болю знайому постать і поволі сів за столик...
- Таї здавалося, що вона знає про нього все: де і як він живе, чим займається, що йому вдається, а що ні. Мешкав Андрій у невеличкій кімнатці в центрі міста, в якій після смерті матері, котра за два місяці згоріла від раку, залишивсь єдиним господарем.
- Уміло давав лад скромному житлові, що приваблювало не тільки чистотою, а й особливим затишком, котрий уміють створювати, як правило, тільки жінки. Тая за таку, як вона висловлювалася, «домушність» постійно хвалила Андрія, тим більше, що зустрічалися вони здебільшого в його квартирі, оскільки влаштувати побачення у Таїному «гніздечкові» було незручно з огляду на її надто допитливих сусідів, котрі аж ніяк не бажали, щоби вони усамітнювались, і приходили

найменш зручного для цього моменту позичити солі чи повідомити якусь новину. Одним словом, ставлення Андрія до свого помешкання цілком задовольняло Таю.

А щодо його роботи, точніше, робіт, то... Тая аж похитала осудливо головою, стоячи в невеличкій черзі до бару. Робіт в Андрія було стільки, що навіть ті, які він змінив за два роки їхнього знайомства, годі перерахувати. Ким тільки не працював: і офіціантом у ресторані, і продавцем у комерційному кіоску, торгував газетами, розносив телеграми, напівлегально перепродавав на ринку тут таки куплений товар і на цілком законних підставах збирав гроші з тих водіїв, які припарковували легківки навколо базару. За такий калейдоскоп Тая не раз шпетила Андрія, обіцяла назавше розірвати їхні стосунки та вкотре передумувала. Але вчора вирішила остаточно розійтися з хлопцем.

Трапилося це після того, як Андрій, будучи безробітним уже третій місяць, навідріз відмовився йти працювати у фірму, з шефом якої Тая домовилася про непогану вакансію. Платня, як на нинішні часи, пристойна, а обов'язки... Вони полягали, власне, в тому, щоби виконувати службові забаганки шефа: зателефонувати від його імені, віднести листа чи пакунок і постійно бути готовим до нових подібних доручень. Однак Андрій категорично відмовився...

Підійшла черга, і бармен подав їй дві філіжанки кави. Тая розплатилася, й спокусливий аромат напою поплив у її руках до кутнього столика. Але погляд наткнувся на порожнечу: Андрія тут уже не було. Поставила горнятка на розцяцьковану давно запраними узорами та свіжими плямами скатертину й мало не розплакалася. Вже готова була ще раз пробачити йому оту біганину від однієї роботи до іншої та вчорашнє вперте «ні», але він зник. Приємно здивував згадкою про її улюблену повість Річарда Баха, котру вона подумки називала великим романом про велику мрію, — і зник. Ковтнула кави — не пропадати ж добру, за яке заплачені гроші, й зиркнула на годинника. Іншого розумного виходу, як ще кількадесят хвилин посидіти в цьому кафе —

хоча не дуже чистому, та все ж надійному захисткові від травневої грози, що контрабасила за вікнами, — не було. Через годину в неї інша зустріч в іншому місці. Там не буде отих плям на бляклих скатертинах, не доведеться дихати димом дешевих цигарок і стояти в черзі до знахабнілого бармена, котрий рухається, як мокре горить, Там заворожуватиме атмосфера по-справжньому фешенебельного ресторану, прислужливий офіціант низько схилятиме голову й заподажливо заглядатиме у вічі. Не їй — її супутникові, який запросив Таю до «Європейського» на останню, як висловився, серйозну в Україні розмову. Продовження розмови буде, сьогодні вранці кілька разів повторив він, смішно перекручуючи слова, вже в Німеччині, на його батьківщині.

«Він упав на мою голову, як березневий сніг на весняне місто», — вкотре пробувала осмислити своє життя Тая. Тільки березневого снігу через кілька днів не стає, а цей, традиційно, як для німців, рудуватий молодик залишивсь. І в голубоокому місті над ставом, і в її житті.

Генріх через день телефонував о восьмій ранку, саме тоді, коли вона закінчувала медитацію, делікатно, дуже делікатно, але наполегливо домовлявся про зустріч. Кілька разів відмовлялась, але тоді він упродовж дня розшукував її у бібліотеці, де був один телефонний апарат на чотири відділи, і їхню розмову слухали ще щонайменше троє. Тож напочатку погоджувалася неохоче, а потім уже звично, щоби не давати зайвої поживи для словесного пережовування жіночому колективові, який був свідком і її одруження, і розлучення, і непростого кохання з Андрієм, а тепер міг стати ще й очевидцем народження трикутника у їхніх взаєминах.

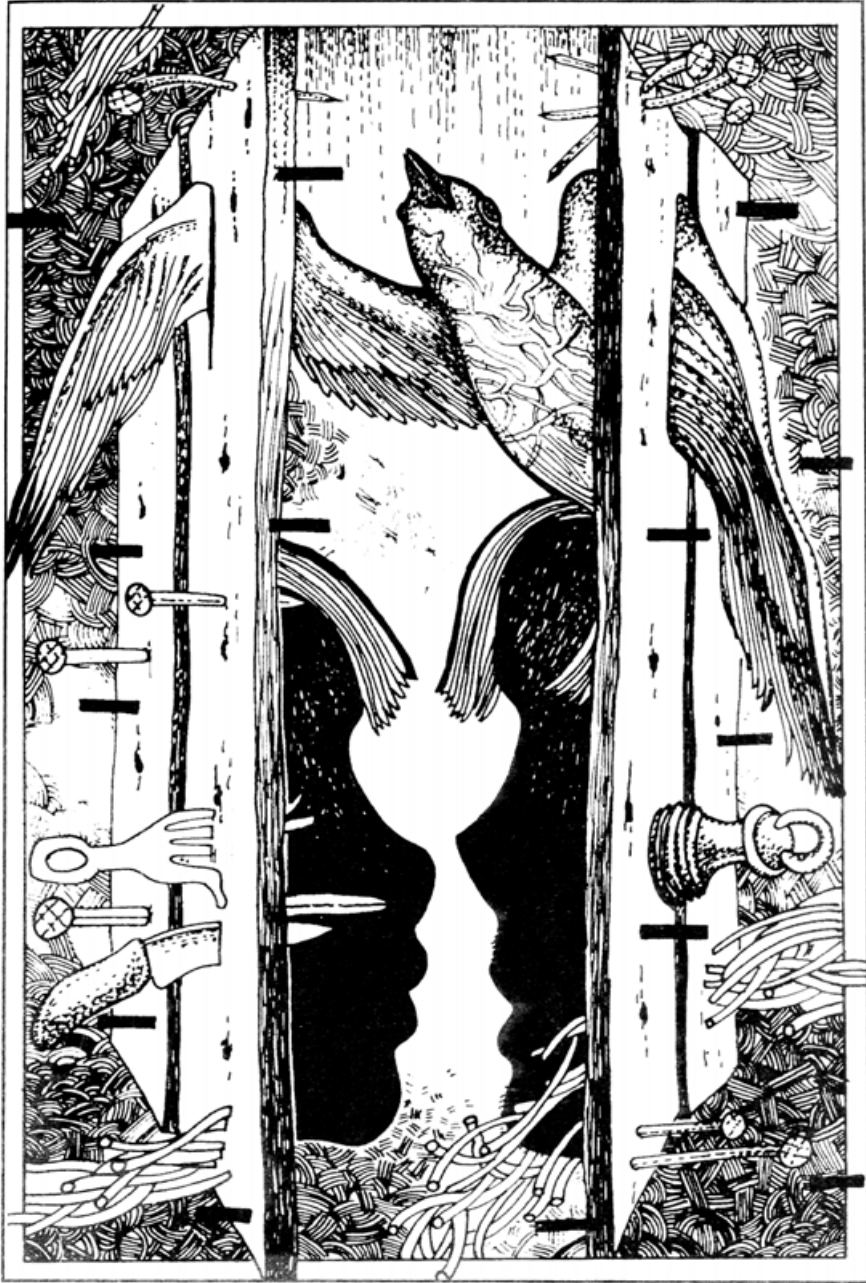
До зустрічі з Генріхом, який у місті, що вже стало Таї рідним, виконував не зовсім зрозумілі їй функції консультанта однієї з гуманітарних місій, усе в її житті більш-менш влаштувалося. Переживши шок після того, як дізналася, що чоловік ділив ночі не тільки з нею, а принаймні з половиною робітниць швейного цеху, де працював майстром, пішла з просторої

квартири свекрухи. Жила в різних людей, не раз впроголодь, аж поки її брат, який залишився з батьками на Вінниччині, «розкрутив» свою справу й сипанув сестрі «зелених» на власну квартиру. Колишнього чоловіка не пускала й на поріг нового помешкання, ту нішу в її житті й душі, що раніше належала тільки йому, заповнили двоє: Андрій та східна медицина. Саме між ними ділила час, вільний од бібліотечної роботи і хатніх клопотів. Обіпертися лише на Андрія не могла: надто ненадійною видавалась їй підпора. А східна медицина гамувала тривогу, відчуття невпевненості в завтрашньому дні, була своєрідним стовбуром, навколо якого плелася тридцятирічна ліана її життя.

Але раптом верхівка цієї ліани повернулася в інший бік...

Удень допомагала Генріхові, якого тоді побачила вперше, відшукати кілька книжок і статей у журналах, в думках підсміюючись над його вимовою, а ввечері, вийшовши з бібліотеки, остовпіла: на тротуарі цвяшком виструнчився німець із букетом пишних троянд. Багряне пелюсткове диво немов перестрибнуло від Генріха до неї. Ще не отямившись од приємної несподіванки, дала згоду піти з ним в «Європейський». Наприкінці вечора в ресторані Генріх, якому вона оповіла і про невдале заміжжя, і про менш ніж скромну зарплату в бібліотеці, раптом запропонував: «Ідемо разом до Німеччини. Там вийдете за мене заміж. Одруженим я ще не був. Може, через те, що не вистачало часу: навчання, служба, тепер ось місяць в Україні, а може, тому, що не зустрічав такої, як ви. На ногах, образно кажучи, стою міцно, маю власний дім, певний капітал у банку, добре заробляю. Вистачить, щоби ми жили без турбот».

Сказати, що така пропозиція була для Таї громом із ясного неба, — не сказати нічого. Більше з ввічливості, ніж повіривши в реальність пропозиції, попросила кілька днів на роздуми. Генріх не пришпорював подій, але й не дозволяв Таї бодай на добу усамітнитися зі сумнівами. Його телефонні дзвінки, що закінчувались їхніми зустрічами, стали такою ж реальністю, як схід сонця. Тая продовжувала вперто шукати єдино правильне рішення, але ті пошуки були дуже

болючими, як спомин про перший і поки що останній аборт, що його зробила, аби дитина не нагадувала про чоловіка-зрадника. Колегам із бібліотеки нічого не казала, бо хтозна, як воно повернеться, та балачок буде аж до її пенсії, а інших же подруг — не мала.

Знову й знову зважувала «за» і «проти». З Андрієм їй добре: повна фізіологічна сумісність і цілком задовільна — психологічна. Але яка перспектива? Грошей катма, ще й працювати він не хоче. Ця непостійність із роботою — чи не тривожний сигнал про непостійність у всьому? Генріх, безперечно, солідний, фінансово надійний. Але як складуться інтимні стосунки? Лягти з ним у ліжко тут — значить, зрадити Андрія, та ще й наразитися на можливий обман із боку німця, котрий, можливо, тільки й домагається фізичної близькості. Ні, це неможливо. Їхати до Німеччини? А як почуватиметься там, на чужині?

Утім, коли оформлять усе згідно зі законом, як обіцяє Генріх, то й вона, тоді вже його дружина, стане співвласницею чудового триповерхового будинку, фотографію якого німець носить із собою.

Та ще коли шануватиме її, не кажучи вже про кохання, так, як обіцяє... Принаймні, не доведеться позичати грошей до зарплати, як тут...

Ділила вечори між Андрієм і Генріхом, відчуваючи, що шалька терезів долі переважає на користь другого. Більше за звичкою, ніж за велінням серця, відповідала на Андрієві ласки в його затишному помешканні, й укотре відмовляла Генріхові, який дедалі наполегливіше запрошував провести вечір не в ресторані, а у нього в готелі. Проводжати себе дозволяла тільки до під'їзду. Врешті німець сказав: «Я зрозумів, що ти станеш моєю лише в Німеччині. Такий варіант мене теж влаштовує. Пакуй речі. Вантажна автомашинка від'їжджає в середу. А через два-три дні поїдемо й ми. Про документи я подбаю».

Сьогодні був вівторок, до зустрічі з Генріхом, під час якої мали обговорити всі деталі на завтра й віддаленіше у часі й просторі майбутнє, залишалося півгодини, за вікнами кафе

грозу змінив мінорний дощ, і друге горнятко кави, те, що було призначене для Андрія, спорожніло вслід за першим. Тая клацнула замком сумочки і здригнулась від краплі, що впала на шию: над головою нахилився Андрій.

— Ось, — він поклав на столик об'ємну теку.

— Що це таке? — поправила непокірне пасмо волосся.

— Дивися.

Розв'язала тасьму папки, піднесла ближче до очей перший аркушик із її наталованого нутра.

— Андрій Вухань. Авантюристи. Пригодницький роман, — прочитала вголос.

Пильно подивилася на Андрія.

— Що це таке? — перепитала і перегорнула кілька сторінок.

— Роман. Мій роман. Позавчора закінчив.

— Але ж...

Андрія наче прорвало:

— Ти — велика таємниця. Зрештою, про це постійно нагадує твоє ім'я: Таїна, Тайна, Тая... І я стараюся розгадати таємницю твого імені, твого обличчя, твого серця. Спробуй зрозуміти й мене. Я змінював одне за одним місця роботи. Хотів краще вивчити той зріз життя, про який пишу. Мої герої звідти, де я працював. Працював і вірив, що напишу, що не даремно закінчив філологічний факультет.

— Ти — філологічний? — щире здивування підняло Таїні брови. — Чому нічого не казав про це?

— Навіщо? Хизуватися дипломом? Палітурки багато хто має. Інша річ — роман. Він мене так захопив, що часу на роботу в мене вже не вистачало, довелося піти з останнього місця, відмовитися від твоєї пропозиції щодо знайомого фірмача. Сталося те, що я задумав три роки тому, ще до зустрічі з тобою. Я написав роман. Не просто написав, а написав так, що його друкують за кошти видавництва. Чуєш, Таю, вже друкують! Читали мудрі люди і кажуть, що це буде перший український пригодницький роман на сучасному матеріалі. Не гірше від Чейза чи Спіллейна. Перший тираж — десять тисяч, уже є замовлення. А ти — хотіла вигнати мене зі свого серця...

— Андрію... — накрила його правицю своєю рукою.

— Мовчи, не треба. Ти здивувалася, що я читав повість Річарда Баха. Мені здається, я все життя знаю історію про чайку, котра прагне злетіти якнайвище і вчить інших, як це зробити. Твоє ім'я теж схоже на слово «чайка». Вслухайся: чай-ка — Та-я, Та-я — чайка... Ти не випадково залишилася в нашому місті, де так багато чайок.

— Андрію...

— Та-я, чай-ка...

Він поклав руку їй на плече.

Від травневого дощу вони висихали в обіймах одне одного. Ніхто ніколи не дізнається, скільки разів злітали до стелі Андрієвої квартири його слова: «Та-я. Чай-ка. Чайка. Та-я...»

Опівдні наступного дня біля п'ятиповерхової «хрущовки», де мешкала Тая, довго стояла вантажна машина з німецькими розпізнавальними знаками. Рудуватий пасажир раз у раз вистрибував із кабіни, нервово тупцював біля під'їзду, збігав сходами на верхній поверх, натискував кнопку дзвінка. Врешті махнув рукою, востаннє вдарив дверцятами, і авто розбризкало вчорашню калюжу.

Якби той пасажир звів погляд до неба, то побачив би, що над подвір'ям колують двійко чайок. Весело перегукуються, ніжно торкаються крилом до крила, розлітаються врізнобіч, щоби через мить зустрітися знову. Коли вантажівка від'їхала, чайки крізь розчинену кватирку запурхнули до помешкання, в яке перед тим добувався рудуватий молодик...

1996 — липень 1999 — листопад 2007.

МЕДУЗИ

Євген остовпів. Через стіл, широкий настільки, наскільки має бути в чиновника саме такого рангу, простяглася, випорснувши з рукава темно-сірого офіційного костюма, не рука, а клешня. Точніше, навіть не клешня, а щось подібне на довге, роздвоєне на кінці щупальце: напівпрозоре, драглисте, слизьке навіть на вигляд. Євген мимоволі відсахнувся і, щоби зберегти рівновагу, ступив крок назад, наче збирався вийти з кабінету. Але щупальце вправно схопило Євгенову заяву, що лежала на столі, й, безшумно ковзнувши по його полірованій поверхні, поклато аркушик у шухляду. Потім зробило коливальний рух уперед від свого хазяїна, в напрямку до дверей, мовляв, іди. Євген хотів уточнити, коли на заяві буде резолюція, але щупальце замахало швидко-швидко, більш як наполегливо показуючи, що час аудієнції закінчився. Вже біля порога Євген озирнувся і враз збагнув, на кого подібний нинішній вершитель його долі: лисина чиновника, його повне обличчя нагадували верхівку медузи, що поважно вивищувалася над столом. Якби не великі окуляри, котрі прикривали майже половину того, що мало би бути обличчям, то не залишилося б найменшого сумніву — крісло керівника окупувала медуза.

Перебуваючи в стані, середньому між брідливістю, острахом та цікавістю, Євген тихо зачинив за собою двері й почимчикував додому. Мав усі підстави доповісти дружині: перший крок на шляху до справи, котрої вона так домагалася, зроблено. А йшлося про те, що Марія, з якою Євген прожив п'ятнадцять літ і пристарався двійко діточок, ультимативно заявила йому: «Або ти подаєшся у бізнес, створиєш своє мале підприємство, або нашої сім'ї більше нема». Марно Євген намагався довести дружині, що братися тепер за справу, в котрій він, учорашній інженер, м'яко кажучи, мало розуміє, запізно, що цим треба було займатися чотири-п'ять

років тому, коли спритні хлопці, вправно здуваючи політичну піну з хвиль економіки, майже чистими руками вигрібали з надр суспільства «бакси». Що нині практично всі сфери купівлі-збуту поділені, податковий прес не дає не лише нажити уявне черево благополуччя, а й дихати на повні груди. У відповідь Марія висловлювала не менш переконливі аргументи, що фабрика і завод, на яких вони, так би мовити, працюють, більше простоюють, аніж діють, фінансових запасів у сім'ї нема, діти підростають, та й самим треба щось їсти й у щось одягатися-взуватися.

Такі дискусії тривали не одну ніч, закінчувались ображеним сопінням Євгена й повертанням Марії до нього спиною. А коли дійшло до ультиматуму, чоловік зрозумів, що іншого виходу, як кинутися хоч із ненадійного, але все-таки місточка традиційного для них життя в бурхливе море комерції, у нього нема. Засів за інструкції, укази, накази, розпорядження, доповнення та роз'яснення, сумлінно, як майже два десятиліття тому студентом політехнічного, конспектував найсуттєвіше в загальний зошит, котрий довелося реквізувати у сина. Марія теж не чекала, склавши руки. Приводила до квартири досвідчених та менш досвідчених комерсантів, щедро частувала їх (і де лишень гроші в неї взялися на горілку?), просячи натомість від ділових гостей порад та пропозицій. Вони нерідко були різними, навіть протилежними, залежали не тільки від ерудиції та бізнесового фаху співбесідника, а й від кількості випитого, але Марія поглядом укотре владно наказувала Євгенові – записуй, записуй!

Коли і чоловік, і дружина зійшлися на думці, що загальний зошит набрав досталь мудрості, й з цього приводу сім хвилин поскрипували пружини сімейного дивана, чого з ними давненько не траплялося, було вирішено завтра ж починати похід кабінетами.

І ось перша заява опинилася в керівній шухляді, і Євген майже задоволеним повертався додому. Ще дорогою вирішив не казати Марії про схожість чиновника з медузою. А може, це тільки привиділося внаслідок кількатижневої напруженої

праці й цілком зрозумілого хвилювання від візиту до кабінету, господар якого мав круто повернути долю сім'ї. Як би не було, але краще помовчати, бо невідомо, як це сприйме Марія, і мороз знову може скувати відлигу в їхніх стосунках.

Дружина зустріла Євгена несподівано чарівною усмішкою, була зодягнута не в звичний халат, на котрому постійно бракувало якогось із гудзиків, а в майже нову сукню, що підкреслювала ще звабливі форми Марії.

— Усе гаразд? — скинула з Євгенового піджака невидиму порошок, ніби ненавмисно торкаючись чоловіка стегном.

— Здається, так. Заява там, — показав пальцем кудись угору.

— Молодець! — дружина легенько взяла чоловіка за лікоть, повела до вмивальника, щоби сполоснув руки, й продовжуючи з натяком посміхатися, запросила до столу. Він був уже сервірований, за мить із холодильника вигулькнула вкрита крапельками роси пляшка з прозорою рідиною. Дзенькнули чарки.

— Ось бачиш, а ти не хотів братися. Скоро й ми заживемо. — Марія розстебнула два верхніх гудзики сукні. — Ох і міцна горілка! В голову б'є...

— На те вона й горілка, — кинув банальну фразу Євген, із приємністю відзначаючи, що під сукнею (а Марія розстебнула вже й третього гудзика), в дружини нема більше ніякого одягу.

Кавою смакували, вже вдосталь натішившись одне одним.

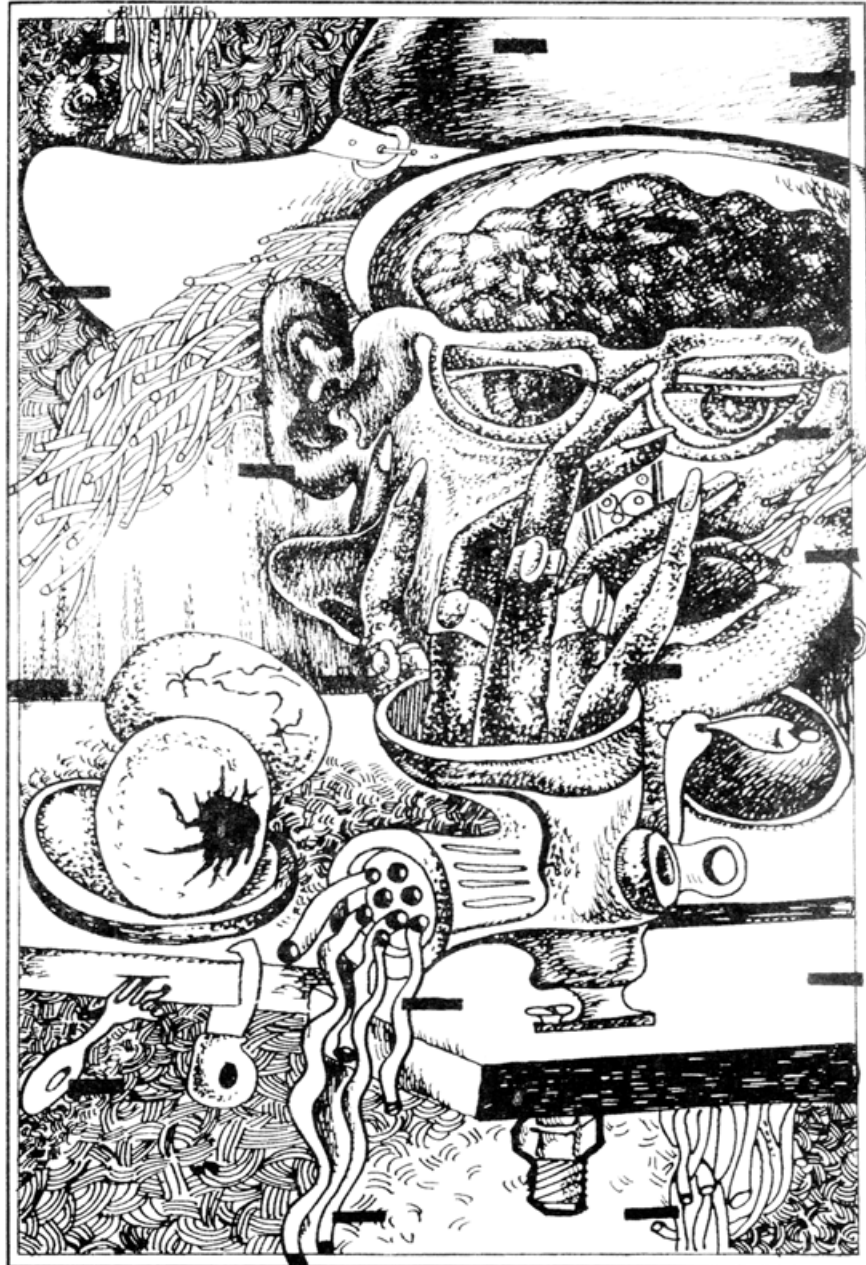
— Скоро діти зі школи придуть, — Марія накинула улюблений халат. — Завтра продовжиш свій похід?

— Звичайно, — Євген із сумом провів поглядом недопиту пляшку, що опинилася знову в холодильнику.

Вранці були ще одна заява, ще один кабінет, і знову Євгена вразила схожість господаря офісу з медузою. Таке саме повне обличчя, прикрите окулярами, така сама рука-щупальце.

Таки не втримавшись, поділився спостереженнями з Марією, коли сиділи вдвох за вже скромнішим обідом.

— Не видумуй, — коротко відповіла дружина. — Ти просто перевтомився.

— Може, й так, — Євгенові не залишалося нічого іншого, як погодитися.

Похід інстанціями тривав. Необхідно було ще кілька резолюцій на кількох заявах. Вони за традицією щезали в шухлядах, а щодо людей, котрі мали ставити резолюції, Євген зробив уточнення у спостереженнях: «Чиновники все-таки відрізняються між собою. Один киває головою швидше, інший — повільніше, один простягає руку за черговою заявою ніби неохоче, інший — робить це блискавично, мов випускаючи стрілу з лука й одразу втягуючи її назад». Але всі нагадували все-таки медуз.

Про щедрий обід дружини й диванні пристрасті залишився тільки спомин, настала пора Євгенові вдруге йти по колу: цікавитися долею заяв і нарешті приступати до справи. Кількаденна мандрівка вже відомими йому кабінетами виявилася марною, а чиновники-медузи знову кивали головами, тільки цього раз не зверху вниз, а зліва направо, розводили руками-щупальцями, виплямкували з ротових щілин однотипні слова. Мовляв, ще рано, ще треба дещо з'ясувати, уточнити, деталізувати, дочекатися дозволу зверху, мати рішення комісії, ради, комітету, управління...

Третій похід Євгена колом його приниження був подібним на другий, як два верхніх гудзики на дружининій майже новій сукні, що знову дрімала в шафі.

— Треба дати їм «на лапу», — чи то порадила, чи ствердила Марія, запиваючи чаєм кусень хліба.

— Ні, — відсунув горня від себе Євген. — Ніколи!

Він наче затявся. Кількаразові нагадування, згодом і вимоги Марії про хабарі чиновникам (а вона вже й грошей для цього напозичала) наражалися на тверде «ні!» Євгена.

— Чому? — допитувалася дружина.

— Я роблю все, як належить. Нічого не порушив, нічого не забув, — поклав руку на загальний зошит, помережаний витягами з документів. — Нехай і вони діють згідно зі законом.

Після четвертого «променажу» Євген, повернувшись додому, не промовив жодного слова. Відбокував рукою Марію,

стривожену дивним блиском у його очах, підійшов до холодильника, взяв недопиту пляшку, з котрої замочували першу заяву, вилив у фужер горілку і залпом випив. Марія боялася не те що зупинити чоловіка — озватися до нього. Євген, не порушивши мовчанки, вийшов із квартири.

У приймальнях він не чекав, як раніше, своєї черги. Впевнено відчиняв двері кабінету, підходив до його господаря і мовчки бив по обличчю. Бив люто, відчуваючи, як кулак тоне у чомусь холодному й драглистому. Бив недовго, але сильно. Виходив із одного кабінету і, перебігши через вулицю, заходив до іншого. Знову рвучко відчиняв двері й бив, як йому здавалося, на смерть. Дзенькали розбиті окуляри, кулак поринав у перенісся.

Євген не бачив, що після того, як він виходив із кабінету, обличчя чергового об'єкта несподіваного нападу набувало звичного вигляду, ніби м'яч, котрого «підгодували» повітрям. Рука-щупальце ковзала до шухляди, діставала нові окуляри, закидала їх дужки за вуха, потім брала Євгенову заяву, рвала її на дрібні шматки й жбурляла в корзину для сміття.

Алкоголь робив своє, і Євген уже не пам'ятав, скільки кабінетів він обійшов: п'ять чи шість. Зафіксував тільки звуки сирен, миготіння «маячків» на автомашинах, скрегіт гальм і рій дебелих хлопців у одностроях. Коли його кинули на бруківку і за спиною клацнули кайданки, ще встиг здивуватися, що руки цих молодиків також нагадують щупальця медуз, тільки міцні. Перед очима коршуном мелькнув кийок, і стонадцять джмелів уп'ялися в Євгенову голову.

1996 — липень 1999 — листопад 2007.

БІЛКА

Дивно, але за свої тридцять шість літ він уперше лежав під крапельницею. Ні, хворів і раніше, бо ж пробіг, пройшов, просидів, пролежав, проспав, проїв, пропив... — далі хай читач доповнить сам — таки чималий утинок шляху від колиски до труни, але гнучка зміючка системи для вливання ліків ще не кусала його вен.

Напочатку нервував, що доводиться лежати ніби на прив'язі — досі навіть уколи отримував стоячи й одразу біг до машини, на ходу прокручуючи в голові справи — і мовчки спостерігати, як із кожною бульбашкою меншає розчину хлористого кальцію в під'єднаній до його руки баночці на штативі. Та ще кляв себе, що спокусився на таку забаву — побігати по снігу голяком із дівчатами після лазні в лісництві. Екзотики, бач, закортіло. А бронхіт ніби вичікував — на ранок Химою заграв у грудях. Сподівався — переходить. Але Хима вперлася, постійно давалася чути. Злився, що не може стримувати покахикування під час ділових візитів, переговорів. Знав, що це погано впливає на імідж фірми. Шеф, який кашляє, — несерйозно. Коли вже й підлеглі почали підозріло оглядатися на Химину балачку, зрозумів, що без допомоги ескулапів не обійтись. Так і опинився під крапельницею.

Секунди здавалися годинами. Але вже наприкінці першого сеансу, як почав називати свої візити у денний стаціонар лікарні, поволі дійшов до висновку, що й із такого вимушеного півгодинного лежання можна мати користь. Спокійно осмислити якщо не все життя, то бодай кілька останніх тижнів. Намітити, що треба зробити, куди поїхати прямо з лікарні, а який контакт відкласти на потім. А ще — нерухома ж тільки рука — вимацати поглядом щось варте уваги із жіночої половини й спробувати перетворити його, це щось, на свою пасію.

Другого сеансу лягав під крапельницю вже не з виглядом «нового» українця, котрий щойно дізнався, що з'їв у китайському

ресторані рагу з плазунів, а цілком зосередженим, навіть усміхненим. Щоправда, з осмисленням життя не вийшло. Мозок вклав анкету в кілька рядків: назвали Юрієм, бо народився, коли Гагарін полетів у космос, далі школа, інститут, комсомол і несподіваний для багатьох, але тільки не для них, обкомівських хлопців, крах СРСР. Хто проливав сльози, хто мітингував, а вони ставили на ноги свої фірми. Фундамент із комсомольських грошей міцний, решта від тебе залежить. Йому на долю скаржитися гріх.

Утішений таким висновком, Юрій ледь не задрімав, але підійшла медсестра глянути на крапельницю. Дуже доречно. Приклеївся поглядом до стрункої постаті, туго обтягнутої білим халатом. Так, тільки вона, Інна. Лікарів відкинув ще вчора — надто розбещені компліментами й подарунками. Пацієнтам не до амурів — хвороби притлумлюють або й убивають сексуальні бажання. Залишаються медсестри, а з-поміж них Інна — поза конкурсом. «Соковита», — як сказав учора бухгалтер, коли приніс йому в денний стаціонар «гарячі» папери на підпис.

Що її звуть Інною — почув, коли кликав завідуючий. Втягнувши округле черевце («Завтра ж почну робити зарядку, ні, потім, коли вилікую бронхіт»), Юрій постарався саме їй тицьнути в руки ампулу з хлористим кальцієм. Коли принесла на штативі крапельницю, запитав:

- Ви ще вчили у школі Тичину?
- Вчила. А що? — підняла голку русявка.
- Він написав: «О панно Інно, ніжна Інно...»
- Знаю, — потемнішали зеленкуваті очі. — Мені вже цитували.

Пробував сказати ще щось, але вона обірвала на півслові:

— Качайте кулаком. Так, добре. Тепер затисніть кулака. Добре.

- Я ще хотів...

Нагнувшись, звично заштрикнула у вену голку:

- Не підпікає?

Його погляд ще розкошував поміж вилогами її халатика.

- Що? — стрепенувся.

— Вас не пече під голкою? То ж хлористий, він має потрапляти тільки у вену.

— Хіба може пекти з таких ніжних рук...

— Я серйозно запитую, — Інна зашарілася й відійшла. «Те, що треба, — прицмокнув Юрій. — Ще не розучилася червоніти».

Коли Інна прийшла забирати крапельницю, заговорив як з уже давньою знайомою:

— Ви яке училище закінчували?

— Наше. Два роки тому. Чому ви запитуєте, не так вколола? — оглянулася Інна.

— Так, так, — поруч не було нікого, і Юрій вирішив «газонути»: — А живете де? Сподіваюся, не в центрі?

— Ні, а що?

— Кажіть де, — ще глибше втопив «педадь газу» Юрій.

— Доїжджаю з Великої Соснівки. Навіщо вам це знати?

— Хочу вас підвезти після роботи, — затиснувши ватку на вені, Юрій рвучко встав із ліжка.

Інна ледь не відбігла від нього. Встиг помітити, що знову зашарілася.

Із лікарні поїхав не до фірми — скерував «мерса» через греблю. Зупинившись у лісі за ставом, закутав шарфом шию (досить жартів із бронхітом!), узяв зі заднього сидіння машини пакетик із горіхами. Снігу мало, пішов навпростець. Постукав об стовбур смереки горішками:

— Опускайся, моя люба. День у мене почався вдало.

Язичок живого полум'я замиготів уздовж стовбура. Внизу білка завмерла.

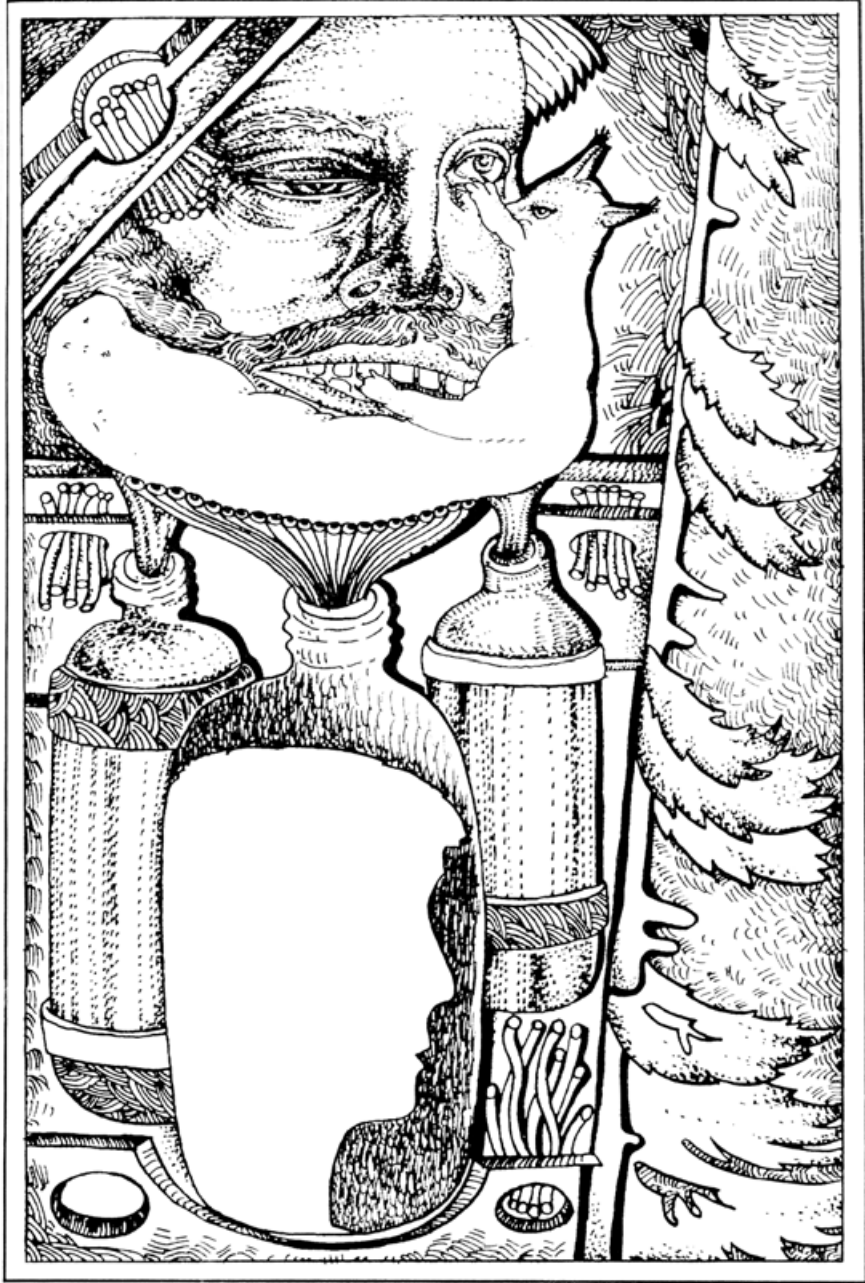
— Не впізнаєш? — кинув на сніг горіха.

Плигнула за ним — і знову на стовбур. Другого горіха кинув ближче. Третього взяла з долоні.

— Головне — приручити, — задоволено озвався сам до себе. — Але не злякати передчасно.

Рудохвоста ніби прислухалася до його слів.

— Тепер я називатиму тебе Інною, — спробував погладити білку, але вона відстрибнула. — Не Алінкою, як колись, не Вікою і не Жанною, а Інною. Запам'ятала?

Білка знову опинилася на дереві.

— До зустрічі, Інно, — попрямував до «мерса».

«Сьогодні за медсестричкою заїжджати не буду. Хай дозріває», — вирішив уже в машині.

Наступного ранку разом із ампулою подав загорнутий у білий папір пакуночок.

— То — вам, — по-змовницьки майже прошепотів до Інни.

— Що це? — дівчина теж притишила голос.

— Щось таке, як горішки для білочки, — ледь підморгнув.

— Для якої білочки? — поправила кучерики Інна.

— Що на вас схожа, — підморгнув ще раз, уже відвертіше.

Коли Інна вийшла з маніпуляційної, несучи на штативі крапельницю, з розпашілого обличчя зрозумів: уже розгорнула подарунок. Русяві кучерики вибилися з-під накрохмаленої шапочки.

— Навіщо ви таке... дороге? — прошелестіла ледь чутно, накладаючи джгут.

— Дрібниці, — махнув вільною рукою. — З моєю фірмою налагоджують контакти французькі парфумери. То вони презентували.

— Хіба ви не маєте кому це нести?

— Уявіть собі, ні. Уже ні, — поправився, згадавши про свій вік.

— А я думаю, чому це ви без обручки...

— Та й ви теж, — скористався зручним моментом для розвідки Юрій.

— Моя ще чекає мене, — заштрикнувши голку, приклеїла її до його руки пластирем. Краєм ока помітила, що підходить завідуючий, і голосно запитала:

— Не підпікає?

— Ні, дякую.

— І вам дякую, — ще більше, ніж на початку, стишила голос. — За подарунок.

Забирала крапельницю, вже отямившись од несподівано розкішного презенту. Була до пацієнта уважною, але — не більше.

— Ви сьогодні, як завжди, до четвертої? — ніби між іншим запитав, коли Інна закинула змійку системи на штатив.

— Так.

За десять хвилин до четвертої зупинив «мерса» навпроти дверей лікарні. Не відразу й упізнав Інну — в дешевому, але модному чорному пальтечку вона виглядала ще привабливішою. На щастя, йшла сама. Проїхав за нею кількадесят метрів — подалі від лікарняних вікон. Потім обігнав, розчинив перед дівчиною двері:

— О панно Інно, не погоноруйте мою машиною. Їду до Великої Соснівки, можу підвезти...

Кілька секунд повагавшись, сіла. Але зиркала на нього їжакувато, напружено, майже не підтримувала розмови, аж поки не доїхали до крайніх особняків приміського села.

— Прошу тут зупинитися, — взялася за ручку дверей.

— То вже ваша хата? — пригальмував Юрій.

— Ні, я живу трохи далі. Але не хочу...

— Щоби мама бачила? — спробував продовжити її фразу.

— І сусіди, — зашарілася, мабуть, від того, що сказала правду.

Заскрипіли гальма.

«Тільки б не злякати!» — вдарив обома руками по керму Юрій, коли дівчина звернула у вуличку.

Паунок, що його подав Інні зранку з ліками, був більшим від учорашнього.

— Ще одна французька фірма хоче контактувати з моєю...

Коли після роботи Інна знову опинилася в «мерсі» Юрія, він, від'їхавши від лікарні, на ходу легенько поклав їй руку на плече. Вона теж мовчки вивільнилася, відсунулася ближче до дверей. Наприкінці вулиці Юрій різко повернув управо:

— Куди ви? — сіпнулась Інна.

— О панно Інно, не хвилюйтеся, все буде гаразд. Хочу показати вам свою пасію. Таку ж русяву, як і ви...

— Пасію? — зеленкуваті очі побільшали від здивування.

— Саме так, — машина котилася вже по греблі.

— Чому ви повернули до лісу? — голос дівчини став хриплуватим од хвилювання.

— Бо моя пасія живе там. Візьміть на задньому сидінні пакетик. То гостинці для неї...

По стовбуру смереки стукали обоє: Інна і Юрій. І горіхи простягнули на долонях обоє. «Ходи сюди, руденька», — припрошував Юрій. А білка взяла горіха чомусь із Інниних рук. І навіть дозволила їй себе погладити.

— Дивовижно, — прицмокував на зворотному шляху Юрій. — Отак одразу — й пішла до ваших рук.

Його руку зі свого плеча Інна зняла аж перед селом...

— Знову заїдемо до білочки? — запитав Юрій, коли наступного дня дівчина вже звично сіла у машину.

— Заїдемо, — знявши в'язану шапочку, тріпонула кучериками.

— Але спочатку прошу поглянути, — Юрій узяв із заднього сидіння продовгувату коробку. — Я не хотів, щоби це бачили у лікарні...

— Які класні туфлі! — не стримала захоплення Інна.

— Приміряйте, будь ласка, — зупинив машину Юрій.

— Це... це мені? — так Інна ще не червоніла.

— Відколи я познайомився з вами, моїй фірмі фантастично щастить, — поклав у поклоні голову на кермо Юрій. — Тепер уже італійці налагоджують зі мною контакти...

Рука Юрія, коли «мерседес» перемірював дорогу від лісу до села, ковзнула з плеча дівчини на її стегно. Інна вдала, що не зауважила цього.

— Хочу попросити вас, панно Інно, — зупинив машину край села Юрій, — аби ви попередили маму, що завтра трішки затримається...

— Чому? — поправила коробку з туфлями у своєму пакеті Інна.

Юрієві здалося, що дівчина дивиться на нього так, як кілька хвилин тому білка — з тривогою і бажанням.

— Нас запросили завтра на вечерю. Мої друзі відкрили новий бар. Запрошують, щоб я обов'язково заглянув до них. Кажуть, там дуже затишно... Але не хочеться з'являтися самому...

Наступного вечора Інна подумки відзначила, що такого, як у барі, вибору напоїв не бачила в жодному магазині біля лікарні. Із кожної пляшки належало бодай пригубити.

— Інакше господарі можуть образитися, — вмовляв Юрій.
— Пообіцяйте, що відвезете мене звідси додому, — в танці схилила голову йому на плече.

— Слово честі, панно Інно, — крізь сукню обпікав руками талію.

Поки дівчина була в туалеті, Юрій розчинив у її бокалі кілька таблеток клофеліну.

... Прокинулась Інна у незнайомій квартирі. Поруч хропів Юрій. У скуйовдженій бороді стриміли дві пір'їни. Речі були розкидані на підлозі.

— Ось тобі, ось тобі! — несамовито затовкла кулачками по обличчю Юрія.

Він ліниво оборонявся:

— Не знав, що ти така темпераментна... А вчора лежала, мов колода.

Розридалась, охопивши руками голі коліна.

— Ти ж обіцяв, слово честі давав... — схлипувала.

— Дав — і забрав, — Юрій відвернувся до стіни.

— Мені на роботу треба, а я й не знаю, де ми. Відвези мене! — кулачки забарабанили по спині.

— Знайдеш дорогу сама, — не повертаючись, Юрій відштовхнув її. — Хочу виспатися.

Задоволено всміхнувся, коли акордом прощання вдарив замок дверей.

... Ключ «мерседеса» повернув у замку запалювання перед обідом, добре виспавшись. «У мене радість, чому б не зробити свято білці?» — через усе місто помчав до лісу.

Вивірка відгукнулася на перший стук. Але зі стовбура чомусь не зістрибнула. Юрій кинув кілька горіхів на сніг — рудохвоста не зреагувала. Знову постукав об кору.

Білка плигнула — і Юрій закричав од болю. Несамовито шарпонував вивірку, відриваючи її від обличчя й водночас душачи маленьке тільце. Та кігтики встигли вп'ястися мертвою хваткою в око.

Січень — березень 1998 — липень 1999 — листопад 2007.

КАЖАН

Її коханцем був затхлий запах. Мабуть, молодший од неї, він випереджав її. От і тепер хтось прочовгав коридором, потім затаївся біля дверей, а запах уже прошмигнув у замкову щілину. «Броніслава!» — переглянулися всі трое бібліографів. Як і домовлялись, опустили очі, поглядами прикипіли до паперів.

Хитнулися двері, впускаючи чергову порцію затхлості, й до кабінету заковзнула Броніслава. Висока, худа, мов тріска, вона прачем притаковилася в одвірках. Тільки прати язиком було нікого: всі зосереджено працювали, заховавшись за стосиками книжок.

— Уже й забула, чого до вас прийшла, — повела від столу до столу вилупкуватими очима. Великі вуха ще більше відстовбурчилися, прагнучи впіймати бодай слово.

Скрипнув якийсь із стільців.

— Така забита тою роботою, що нічого не пам'ятаю, — вклинилася між столами. — Хотіла вас щось запитати, а що?

Нахилилася над одним, над іншим столом, покотила по них очі. Всі вже знали, що Броніслава може читати «догори ногами», тому преспокійно продовжували писати бібліографічні карточки.

«Основи народознавства», — каліграфічно вивела Ліля. Машинально махнула рукою, відганяючи затхлий запах, що намагався приголубити і її. Броніслава впіймала той порух у капкан погляду:

— О, я хотіла тебе запитати, чи маєш пігулку від голови. Така забита тою роботою...

— Ні, на жаль, не маю, — підкреслено чемно відповіла Ліля.

— А ти подивися, може, десь заваялася, — тріска постаті зігнулася над Лілиним столом. Верхня губа Броніслави сіпнулася догори, ще більше відкривши великі зуби.

Ліля демонстративно пошаруділа в сумочці, пакеті, шурхонула шухлядами.

— Нема, сама бачиш.

— Може, хтось із вас має? — повернулася до Люби й Анжели.

Ті, не піднімаючи очей, лише розвели руками.

— То я піду до ваших сусідів, — Броніслава вихиталася до дверей. Коханець-запах метнувся за нею, розгубивши в кабінеті краплі затхлості.

Коли Броніслава зачинила за собою двері, над столами затанцювали віяла з газет, проганяючи невидимі сліди непроханої гості. Вичекавши кілька хвилин (а раптом вона ще підслуховує під дверима), дівчата розсипали квасолію слів.

— Ніхто їй в очі не дивився? — першою Ліля.

— Ні, — дуетом Люба й Анжела.

— Може, цього разу не наврочила, — перехрестилася Ліля.

— Дай Боже, — поклали на груди хрест й дівчата.

— І чому від неї так тхне сирістю? — знову Ліля.

— Мишами... — докинула Люба.

— Кажанами... — уточнила Анжела.

— А й справді, вона навіть схожа на кажана, — пирскнула Люба. — Зуби стирчать. Так і чекай, що вкусить. Щодня мусить чиєїсь крові напитися. Хоча б кілька крапель смокнути.

— Мабуть, у неї в хаті сирі, — повернулася до свого Ліля. — Тому й запах такий.

Загомоніли навперебій.

— Але ж одяг можна провітрити, пересушити...

— Навіщо старій діві пересушувати? Ніхто до неї не ходить, вона ні до кого...

— Якби від неї так не тхнуло, може, хтось і зайшов би... І на такий товар знайшовся б купець.

— Значить, ніхто не заходить, бо тхне, а тхне, бо ніхто не заходить...

— Зачароване коло...

Вогник теми на якусь мить пригас. Дівчата знову вшпилилися в книжки і картки. За кілька хвилин Ліля простягнула руку до своєї сумочки, пошаруділа в ній.

— Ой, — раптом аж підстрибнула. — Звідки тут якась кісточка?

Дівчата — до її столу.

— Хотіла глянути, чи не забула ключів, — розгублено пояснила Ліля. — А тут, тут ось це...

Двома пальцями бридливо поклала на стіл кісточку.

— Схоже на те, що куряча, — спробувала пожартувати Люба.

— Або з кажана, — помахала руками за вухами Анжела.

— Не кажи так, бо ще присниться. Досить на неї дивитися, — Ліля папірцем скотила кісточку в корзину для сміття. — Працюємо далі.

Дівчата повернулися до столів.

— Що за пір'я біля моїх книжок? — сполошилася Люба.

— А в мене якийсь гудзик валяється, — затремтів голос Анжели.

— Броніслава, — видихнули всі три. — Знову накоїла...

Обговорити все це їм не вдалося — прибігла секретарка сказати, що директор збирає на нараду.

... Петро Панасович звичним рухом поправив краватку. Їх він міняв щодня і любив почути з цього приводу комплімент. Мабуть, таки набрався від жіночого колективу його звичок.

— Тільки-но отримали розпорядження готуватися до тижня дитячої книги, — блиснув до кожного почергово скельцями затемнених окулярів.

— То більшовицька зараза, — відразу ж вишкірила зуби Броніслава.

— До чого тут більшовики? — вдав, що не зрозумів директор.

— Кажу, що це старі, більшовицькі методи — організувати тижні, декади, місячники...

— По-перше, ти сама колишній секретар парторганізації. А по-друге, не будемо про методи. Є розпорядження адміністрації, яке треба виконувати, — зняв окуляри, щоби протерти їх і тим часом заспокоїтися, Петро Панасович. — Дай слово сказати, що й до чого.

Броніславин кулемет далі ковтав стрічку набоїв. У прицілі був директор — її улюблена мішень.

— Навіщо слова, діло треба. Слів ми вже багато наслухались, а що з того? Чому в нас у туалеті мила нема? Ти минулого разу обіцяв, що буде.

— Броніславо! — підвищив голос директор. — Сьогодні мова не про туалет.

— А я хочу про туалет! — Броніслава пристукнула по столу кулаком. Обличчя, шия в неї почервоніли, а вуха аж побурячковіли.

Почервонів і директор.

— Ти даси хоч одну нараду нормально провести? Я розумію, що ти мій хрест, який я мушу нести. Але якщо ми з тобою тридцять років тому вчилися разом у культосвітньому училищі, то це ще не дає тобі права так поводитися. Отже, шановні колеги, нам треба підготуватися до тижня дитячої книги.

— А руки перед цим будемо мити з милом? — знову заквакав кулемет.

— Броніславо! — сіпонував за краватку директор, мов зав'язуючи вузол на власній витримці. — Дай сказати по суті!

— А я хіба не по суті? Гігієна — то завжди по суті.

— Ти постійно кажеш, що забита своєю роботою, а тепер — про гігієну.

— Без гігієни не може бути нормальної роботи, — знову відпарирувала Броніслава.

— Люди добрі, що мені робити з нею? — директор зняв окуляри. Без них він виглядав беззахисним.

Усі сиділи, розглядаючи взуття. Певно, пригадували, як торік на одній із таких нарад втихомирити Броніславу спробувала Поліна. Потім вона щодня щось знаходила у своєму кабінеті: то сплутані нитки, то зв'язане волосся, то голки або землю. Змарніла, почала сохнути, лікарі нічим зарадити не могли. За місяць згасла, як свічка. На похороні сусіди перешіптувалися, що небіжці, напевно, було пороблено.

— Отже, тиждень дитячої книги відкривається на Театральному майдані, — Петро Панасович підніс ближче до очей коричневу папку. — Потім, згідно з планом, маємо запросити гостей до себе, щоб оглянули виставку в нашій бібліотеці...

— А руки вони будуть мити? — налитими, аж червоними очицями Броніслава ніби їла директора.

— Броніславо, перестань із мене кров пити, — прошепотів директор, послаблюючи вузол краватки. — Вийди з кабінету.

Майже впав на крісло. Чоло зросили рясні краплі поту. Броніславу мов вітром здуло. Ліля тремтячими руками налила в склянку води з графина, подала директорові.

— Усі вільні, — безсило махнув він рукою.

«Швидка» до бібліотеки приїхала через двадцять хвилин.

Уранці секретарка сказала, що Петра Панасовича поклали в лікарню: гіпертонічний криз. Не було в бібліотеці й Броніслави: переказала, що взяла відгул.

Перед обідом зателефонували з управління культури: терміново давайте звіт за минулий квартал. Перший примірник — у сейфі директора. Другий і рукопис — у сейфі в Броніслави. Ключі тільки в них двох.

До директора в лікарню йти незручно. Значить — до Броніслави. «Ідіть усі троє, — випровадили Лілю, Любу й Анжелу. — Ви ж в неї у відділі».

Хата — крайня на Парковій, перекособочений особнячок під облупленою бляхою.

Паркова — довга, мов дорога до невідомого. Крок за кроком — мова тільки про Броніславу. Згадували.

— Вона якось, коли вас, дівчата, не було, посиділа півгодини в нашому кабінеті, то потім мені весь день голова розколювалася, наче хто голок понабивав, — ковзнула рукою по чолі Ліля, немов зганяючи той колишній біль.

— А мене Броніслава наздогнала, коли я йшла додому з бібліотеки. Про те, про се розпитувала. Я відповідала ніби не своїм язиком. І таке відчуття було, що хтось десятьма

голками кров із мене тягне, — здригнулася від спогаду Анжела. — Потім ледве дійшла додому, ногу за ногою тягнула.

— Може, й вазони від неї посохли, ті, що ми поприносили. Вдома у нас росли, а у відділі загинули. Вона щоразу, коли приходила, на них дивилася, — поділилася здогадом Люба.

— Мабуть, тягне енергію і з людей, і з тварин, і з рослин, — підсумувала Ліля. — Через неї хоч із бібліотеки втікай.

Розтривожили себе так, що кожна на подвір'я боїться ступити. А воно — споришем поросло. Навіть натяку на стежку нема.

— Вона що, на мітлі літає? — пошепки Ліля.

— Тс-с-с... — приклала пальця до губів Анжела.

Торкаючись одна одної плечем, підійшли до хати. Дзвінок не озивався, скільки не тиснули. Постукали в двері — теж мовчання. Спробували — відчинено.

Наперед Лілю виштовхали — найстарша. Люба й Анжела — за нею крізь сутінки коридорчика.

І в кімнаті напівтемрява. Нема нікого. Тільки затхлий запах розкошує. Ліжко розстелене, на подушці — темна пляма. Враз пляма ожила, злетіла, закружляла над головами.

— Кажан! — перелякано вигукнула Анжела.

Замахали руками. Вцілили у кажана одна, інша, потім хтось відбив його до вікна. Дзенькнула шибка й разом із кажаном випала назовні. Дівчат наче вимело з хати. Зупинились аж на вулиці.

... Вранці по бібліотеці — новина: Броніслава в лікарні. Хтось відгамселив так, що все тіло в синяках. А на обличчі, ший — ще й порізи від скла. Наче крізь вікно її викинули.

Січень — липень 1999 — листопад 2007.

ПИПОТЬ

- Тату, чуєш, тату?
 - Що, синку?
 - Допоможи ще раз...
 - Ти ж бачиш, я зайнятий. Мушу попросити тебе сорочку, щоб завтра мав до школи чисту.
 - Ти можеш просити й допомагати. Мені твоя голова потрібна, а не руки.
 - Голова?
 - Я кросворд розгадую. Газета за нього приз обіцяє.
 - Кажу, але треба самому думати.
 - Я думаю, та не все знаю. Слухай уважно: хвороба птахів – хрящуватий нарост на кінчику язика...
 - Нарост на кінчику язика? Та то пипоть, Генчику. Підходить?
 - Пи-п-о-ть. Підходить! Дякую, тату! Далі я сам думатиму...
- Син пішов до кімнати. Всеволод намілював сорочку, а пам'ять вихопила картинку з дитинства. Мати б'є руками об запуску: «Зозуляста курка кигиче, нічого їсти не хоче. Певно, пипоть». Батько якось ніби винувато: «Треба до Нестора йти...» – «Та треба, треба, – бубонить мати, вже йдучи зі двору. – Інші чоловіки самі обривають пипті, а мій ніяк не навчиться». Приходить дядько Нестор, мати пшеницею зваблює курей до хліва, і через кілька хвилин сусід уже тримає між колінами зозулясту. Розставляє їй дзьоба: «О, є, який здоровенний». За якусь мить курка, стріпуючись, біжить по подвір'ю, й дядько дає мамі ороговілу шкіру пиптя: «Закопай за плотом, щоб більше не чіплявся...» Мати йде за лопатою, а батько з Нестором до хати – наливати йому законну чарку...
- Тату, тату, а мама пізно прийде? – на порозі ванної знову Генка.
 - Мама сьогодні ночуватиме у тьоті Гані. Тієї, яка працює разом із мамою.
 - Чому в тьоті Гані?

— Вона прихворіла й попросила маму допомогти. Я ж тобі допомагаю...

— Знову в тьоті Гані... Вона ж тамтого тижня вже ночувала у неї...

— Тоді у них був дівчатник, а тепер тьотя захворіла... Як твій кросворд?

— Йду розгадувати...

Всеволод доправ сорочку, почистив плями на Генциних штанах. Більше нічого робити не хотілося. Сина заспокоїв, а себе тільки розтривожив.

Спальня — пустою. Кликав сон, але він не приходив. Чи не надто часто його Ліда у Ганни? Вона недавно прийшла в цукротрест, де працює Ліда, а бач, як подружилися.

Вони — подружилися, а до нього Ліда охолола. Постривай, постривай, це ж незабаром після того, як у неї у відділі з'явилася Ганна. У них почалися спільні відрядження, поїздки за покупками, дівчатники, хвороби... А в ліжку Ліда до нього — спиною. Він ще, бува, запідозрив, чи не пристаралася дружина коханця. Кілька разів навіть простежив за нею. Ні, з роботи — вдвох із Ганею, додому — переглядав визначник номерів у апараті — лише Ганна телефонує.

Сон уперто не приходив. Увімкнув світло, знічев'я взявся гортати газети. Поміж різних видань — київська «Панна». Тільки чому вона розгорнута на сторінках про лесбіянок? Невже? Кров жбухнула в голову, підпер її руками. Погляд ніби навмисно спіткнувся об фотографію на столі: Ліда вдвох із Ганною. Сміються. Щасливі!

Повернув світлинку до стіни, вимкнув світло. Перед ранком ледве впіймав сон. Встав — а голова, мов чавунець із м'ятою картоплею, що його малим виносив свиням. О сьомій — телефонний дзвінок. Оком на екранчик в апараті — номер Ганни.

— Чому так довго не береш слухавку? Ще спав? — голос Ліди навдивовижу бадьорий.

— Картоплю Генці на сніданок чищу, — буркнув.

— Не забудь одягнути новий костюм. І краватку парадну візьми.

— Навіщо?

— Ти що, забув? Сьогодні в мого шефа — сорокаріччя. Організовує святковий обід. Казав, щоб усі були парами. Я ж усе-таки заввідділу. Не можу підводити. О першій чекаю в нас у тресті...

Столи вгиналися. Чим більше з них щезало, тим більше підносили. У чоловіків галстуки вже набік, жінки зарум'янилися, як полуниці. Ганна до Ліди:

— Ходімо, покуримо.

— Кури тут, — Володимир поклав Ліді руку на коліно. — Он усі палять.

— То мужики тут димлять, — стріпонула коліном. І — вслід за Ганною.

До Всеволода Ніна Митрофанівна підкотилася. Повненька, мов бочечка з халвою.

— Давно хотіла з тобою поговорити... — проковтнула ще одне тістечко. Солодко всміхнулася.

— Про що, пані Ніно?

— Не знаю, як і почати...

— Та з початку...

— Про твою Ліду й Ганну. Ти нічого не помічаєш?

Голова враз стала тяжкою, як учорашнього вечора. Підважив повіки:

— А що ж тут помічати?

— Те, що ми всі бачимо. Мені здається, що в них, як би тобі делікатніше сказати, ненормальні стосунки.

— Що ви маєте на увазі? — пересохло в роті.

— Поки Ганна в нас не працювала, Ліда була нормальною. А тепер, Сево, можна, я тебе так називатиму, за літа ми ти мені як син...

Лише кивнув головою.

— А тепер, Сево, з нею щось ніби пороблено, — виплутувала слова з-поза другого тістечка. — То перешіптуються вдвох у коридорі, то туляться одна до одної на кріслі, вдають, ніби разом газету читають, то замикаються, щоби колготки поміряти... Навіть герпес у них одночасно... Разом ворвуляки на губах повикидало, наче дідько зробив мітки на своїх

подругах... Слухай, Сево, — зашила тістечко шампанським Ніна Митрофанівна, — вибач, але як у вас із Лідою з цим...

— Із чим? — вдав, що не зрозумів.

Бочечка Ніни Митрофанівни вже котилася згори:

— Як у ліжку, маю на увазі. Все добре?

— Пипоть вам на язик, якщо таке питаєте, — чомусь спала на думку давня приповідка.

Та бочечку годі було зупинити:

— Краще б їм той пипоть на язиках наріс... Вибач ще раз, Сево, але в нас усі кажуть, що вони — ті, що одна одну люблять. Лижуться, по-простому кажучи. Як їх — лесбіянки чи... — оглянувшись, Ніна Митрофанівна враз відкотилася на своє місце на протилежному краю стола.

Оглянувся й Всеволод. Край порога — Ліда й Ганна. Його дружина — вища й повніша, спокійно впевнена у собі, а в схожій на підлітка Гані бісики з очей вистрибують. На розпашілих обличчях — рум'янці, а губи в обох, навпаки, — побліднішали.

Ліда сіла коло Всеволода, й він побачив, що помаду наче кіт язиком злизав.

— Ти знаєш, що я тільки-но почув про вас із Ганною, — не дав пригаснути вогникові підозри.

— Що? — з викликом викотила зелепухи очей.

— Що вас із Ганею треба на острів Лесбос...

Аж підстрибнула.

— Як ти смієш таке казати?! — потягла за руку в коридор. — Що ти розумієш у справжньому коханні?!

— Мені соромно за тебе, — встиг вставити Всеволод.

— Тобі? За мене? Соромно? — вибухнула гнівом. — Та ти... ти так і не доріс до міста, дарма, що вчився й працюєш тут. Нещасний інженерик агропрому... Тобі, тобі, — шукала слова, — тільки б у своєму селі сидіти, дивитися з-під бриля на соняшники й прицмокувати: яка краса! А я житиму так, як хочу!

Метнулася назад, до бенкетної зали. Нахилилася до Ганни, щось сказала. Обое підійшли до шефа, засипали його горохом

слів. Той спочатку кивав головою заперечливо, потім — погодився. За хвилю обох мов змело.

— А я що тобі казала... — знову підкотилася до Всеволода Ніна Митрофанівна.

... Коли Ліда вранці зателефонувала додому, ніхто не озвався. Зі Всеволодової роботи відповіли, що він узяв відгул. Увечері побачила на столі в кухні записку: «Генка у моєї мами в селі. Мене не шукай».

Увімкнула світло у спальні, відкинула покривало на ліжку й закричала від жаху. На білому простирадлі лежала курка з перерізаним горлом. Дзьоба, в обрамленні кривавої плями, розпирав сірник. Язик був висолоплений і на кінчику обгорнутий синьою ізоляційною стрічкою. До неї прилипла записка. «Вона не хотіла позбуватися пиптя», — прочитала Ліда.

Грудень 1998 — січень — липень 1999 — листопад 2007.

ЖАБА

— Ой! — скрикнула Михайлина від несподіванки: її ноги торкнулося щось живе й холодне.

— Ой! — вигукнула жінка вдруге: це живе виявилось жабою, яка поплигала забетонованою доріжкою попід хату до ганку, з вікон і розчинених дверей якого лилося світло. Михайлина бридливо обминула неприємне створіння і ступила на сходи. Але, спохопившись на думці, висипала з підситка, що несла перед собою, цибулю і повернулася на доріжку. Наставила обрученець із металевою сіткою-дном перед жабою. Та плигнула в імпровізовану пастку. Михайлина миттю перекинула підситок, накривши ропуху.

— Мамо, де ви так довго? — гукнула з дверей Руслана, дочка. Вона допомагала Михайлині консервувати овочеве асорті.

— Йду, йду, моя помічнице! — відразу ж відгукнулася. На сходах збрала в поділ цибулю і зачинила за собою двері до ганку.

Жили вдвох. Слід Макара — її чоловіка і Русланиного батька — загубився десь у Підмосков'ї, куди він виїхав на заробітки три роки тому. Переказували земляки, що там одружився вдруге, приставши до якоїсь молодиці, котра овдовіла, коли добровільні раби з України добудовували їй дачу. «Хай йому щастить із нею...» — махнула на те рукою Михайлина. А що мала робити?

Давали раду вдвох із дочкою-семикласницею. Мусили давати.

Михайлина вставала о шостій. Тримала порося, як майже всі у їхньому чи то містечку, чи селищі з гордим званням райцентру. Тож мусила бігти з центральної вулиці, де вони мешкали у невеличкій хатині, яка залишилася від її батьків, за річку, щоби нарвати зелененини. Нарізала її довгорилу,

притрушувала дертю з вижебраного у тій чи іншій селянській спілці ячменю, бо ж купити на базарі — хронічно бракувало грошей.

Нагодувавши поросля й сипнувши зерна курям, котрих тримала у тому ж хлівці біля хати, готувала сніданок і будила дочку. Нашвидкуруч причепурювалася й на дев'яту бігла в контору, якою завідувала. Відвідувачів було небагато, але щомиті хтось міг зайти, зателефонувати — чи то зі села, чи з області, попросити якусь довідку. Тож треба було підтримувати лад у старих документах, упорядковувати нові, стежити, які організації та фірми в районі розпадаються, зникають, а які утворюються. Словом, звичайна «текучка», про яку кажуть: роботи не видно ні ззаду, ні спереду. Платня невелика, але стабільна, на що в райцентрі щастить далеко не всім. Погано те, що протягом дня не можна нікуди відлучитися, треба бути на службі, як мовиться, від дзвінка до дзвінка. До того ж, обласний директор департаменту контор, як він сам себе найменував, любив зателефонувати о 9 годині 5 хвилин або о 16-й 55 — перевірити, як Михайлина дотримується трудової дисципліни.

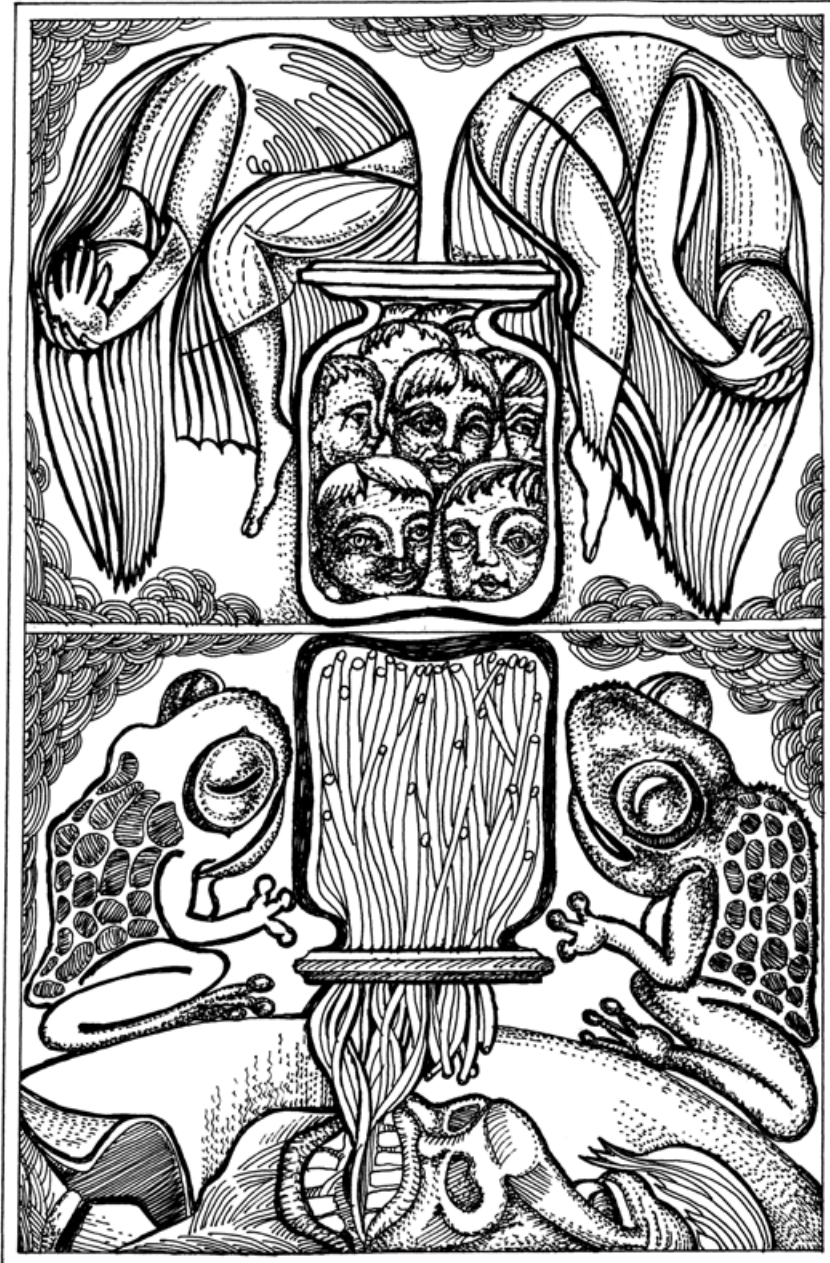
Тому на чималенькому городі, котрий змушена була взяти, щоби не померти з голоду, поралась у вранішні години, після роботи та у вихідні. Менша сапка, що стояла у хлівчику поруч із її знаряддям, теж не байдикувала: дочка постійно допомагала матері. А нинішньої весни Михайлина з Русланою звалили на свої плечі ще один клопіт: щоби мати цукор, взялися доглядати гектар буряків у приватного підприємця, який за безцінь скупив майно і землі колишнього колгоспу.

Так крутилися, мов дві білки в колесі. Більша і менша. Стара й молода.

Починався сезон закруток — вечорами вдвох напихали у банки все, чим узимку можна буде харчуватися. Полуниці, черешні, вишні, огірки, кабачки, помідори, перець, яблука, груші... Компоти, салати, варення, джеми... Варене, стерилізоване, квашене, мариноване, солене... У власному соці, в приправі, окремо, в суміші, в асортименті...

Власне, їм вистачило б значно менше запасів, якби не розгорівся апетит у директора департаменту — ДеДе, як поза очі називали його всі підлеглі. Купивши собі цю посаду за солідні гроші, він узяв за моду збирати щоквартальні наради-семінари так званої районної ланки. Після першого «з'їзду» невдоволено кривився й довго пісочив у кабінеті свого заступника. Той швидко зрозумів, чого від нього хоче шеф. Перед наступною нарадою сам обтелефонував кожную районну контору. Завідувачки — а то були всі жінки — правильно зрозуміли «лінію згори». На чергову нараду-семінар (тепер її зробили дводенною, хоча потім ніхто не міг згадати, про що ж говорили-радилися) представниці «низової ланки» з'їхалися у всеозброєнні: кожна мала добре наталовані сумки з усілякою провізією. Коньяки, горілки, вина, наливки, ковбаси, драглі, вудженина, оселедці, відбивні, котлети та інші напої-закуски опинилися на спільному столі ввечері, коли, наговорившись ні про що, завідувачки змушені були вдавати, що страшенно раді цьому бенкетові.

А банки з домашніми консервами перекочували з куферків їх власниць до кабінету ДеДе. Туди ж його заступник відніс після трапези і невідкорковані та недопиті пляшки. Відбенкетувавши в орендованій їдальні, всі пішли в гуртожиток того ж петеу, син директора якого працював у «департаменті»: ДеДе — втішатись із блудницею з Приліщиків, а інші завідувачки — обговорювати перед сном, у яку суму їм обійшлася ця нарада-семінар. Та ще згадувати, що молів на ній ДеДе. А той, високо закинувши голову, витав словами здебільшого навколо своєї особи. Згадував, як ще студентом Львівського університету нібито писав антикомуністичні вірші для газет самвидаву (хоча його однокурсниця, котра завідувала відділом у головній конторі, вже встигла розповісти всім, що насправді він подавав до стінгазети оди Леніну та комуністичній партії), вихвалявся своїми виступами в пресі (тим часом усі знали, що їх «клепає» для директора шустрый аспірантик, котрого він навмисно

для цього утримував у конторі). Та ще кілька разів наголосив, що треба викорінювати у собі заздрість, ту «жабу, яка душить «щирого» українця», не зважати на те, хто як живе, які прибутки має.

Усі розуміли, до чого веде ДеДе: отримуючи порівняно скромну зарплату, він недавно купив собі нове помешкання, залишивши попереднє дочці, зробив там модний нині євроремонт, обставив просторі кімнати новими меблями. Тепер завершував «хатинку» в приміському селі, будувати яку допомагали і завгосп, і столяр, і слюсар, і шофер, і прибиральниця з головної контори.

Такі наради-семінари повторювалися що три місяці, й до кожної треба було готуватись, як до зустрічі з Леонідом Якубовичем на телевізійному «Полі чудес». Михайлина вже знала, навіщо ДеДе ті «дари» з усіх районів. Майже щовечора у його кабінеті збиралися чиновники з обласного «білого дому» та з довколишніх головних контор — такі ж, як і господар імпровізованої кнайпи, підпільно-безнадійні пияки — і заїдали привезені з районів трунки доставленими звідти ж саморобними смаколикками.

... Михайлина погладила Руслану по кучерявій голівці:

— Йди вже, доню, спати. Дякую тобі, моя помічнице.

— Але ж ще одна банка не закручена, — запротестувала Руслана.

— Йди, йди... Я без тебе впораюся.

Провела Руслану до ванної. Почувши шум води, прихопила кришку з великої каструлі, метнулася на подвір'я. Повернулася з накритим підситком.

...Чотири розпашілі пики щойно закінчили четверту пляшку. Відкорковуючи п'яту, ДеДе, червоний, як колись полотнища на першотравневих і семилистопадових демонстраціях, де він найголосніше кричав «ура!», запропонував:

— Беріть із моїх запасів будь-яку банку зі закрутками, а я вгадуватиму, з якого району «приношення».

Умови гри прийняли.

Покотилася по столу і впала на підлогу чергова кришка.

Тицьнувши виделкою у масу в банці, ДеДе голосно зачавкав щелепами:

— Овочева асорті з Голочиська! Смакота! Викидайте на тарілку!

Наймолодший із директорів — шеф сусідньої головної контори — пошпортав виделкою у банці й вигорнув її вміст на тарілку посеред столу.

— А це що таке? — підозріливо примружившись, нахилився над новою закускою куратор із «білого дому».

На овочевій гірці лежала розпластана мертва жаба, втупивши порожні баньки в простір.

Подвійне підборіддя ДеДе затремтіло...

Через день обласні газети надрукували оголошення про конкурс на заміщення вакантної посади директора департаменту контор.

Листопад — грудень 2002 — листопад 2007.

***У реалістичній манері,
з настроєвостями сюрреалізму***

Гадаю, справжній письменник – чи не найбільша з таємниць. Із кожним найновішим твором він, його автор, продовжує пізнавати себе, свій час, «зупиняє мить» і допомагає зробити це читачам. Така прикмета характерна саме для Богдана Мельничука, творча еволюція якого з примноженням і високоякісним нашаруванням власного горобку, зокрема в новелістиці, переконливо й найсучасніше виражає суть долі людини, її драму, особливості морально-етичного самозанурення, взаємне відчуження певних соціальних верств – як на історичному підґрунті, так і через новітні реалії. Письменник, озброєний енциклопедичним знанням класичної та сучасної української і світової літератури, із позицій саме такої ерудованості оцінює явища та події і пояснює їх для читачів, інколи й у краплині води бачить увесь світ.

Принадібно зауважу – це унікально в художній творчості митця, який, репрезентувавши образне світовираження складних уявлень надреалістичного буття у своїй першій книзі новел «Медузи» (1997), вийшовши у наступних збірках на органічний синтез Абсолюту і Краси, Добра і Зла, продовжував і продовжує оперувати цілковито реалістичною манерою гумки, що є результатом глибоко осмисленого ставлення до життя, непогамовного внутрішнього естетичного стану. І збіркою з особливо промовистою для нашого бурхливо-непевного часу назвою «Яр» знову переконує нас у доцільності такого, різко відмінного від попереднього, способу мислення, у необхідності високого художнього трактування та досконалого смаку художнього слова. До того ж, емоції героїв письменника, коли вони «рефлексують» послідовністю гумки і прояву внутрішнього ества, просякнуті атмосферою енергії, чуттєвості з рельєфно вираженими сюрреалістичними настроєвостями.

Новели Б. Мельничука читати легко, вони захоплюють, навіть заворожують – від динамічного зачину до останньої фрази, як

правило, несподіваного фіналу. Автор пише сучасною охайною мовою з ненав'язливим вплітанням народних перлин – прислів'їв, приповіток, порівнянь тощо, використовує і новітню лексику. Тому ці тексти однаково привабливі для читачів різних вікових категорій.

Разом із тим можу зголосити, що кожна оповідка письменника гармонізує зі загальним задумом книги. У цих, різних за тональністю, конструкцією і стилем викладу новелах, нема найдошкульнішого в згаданому жанрі письма – нудьги.

Утішений, що автор не замикається в якійсь одній стильовій течії, а налаштований, поза сумнівом, на нові, сучасні мистецькі явища. Його чергова «очна ставка» з читачами ще раз засвідчує вміння Богдана Мельничука «достукатися» до їхніх сердець.

Дай, Боже, моєму духовному побратимові нових творчих світанків!

***Степан Сапеляк,
поет, лауреат Національної премії
України імені Тараса Шевченка.***

м. Харків.

**Хист добувати естетичну вимовність
зі щоденного життя**

Богдан Мельничук як новеліст має особливий хист добувати естетичну вимовність зі щоденного життя, конкретного факту, побутової деталі, котрі в його новелістиці набувають узагальненого виміру, і тоді ситуація, вчинок, подія несуть у собі загальнолюдський сенс. Отже, в маленькій життєвій конкретиці, в епізоді, колізії раптом відсвічуються типові реалії, по-буденному знайомі й пережиті, що дають змогу зовсім по-іншому дивитися на світ. У цьому своєрідність художнього мислення письменника. І творить він не просто новелу-випадок, у якій читачі вгадують прототипи, новелу-бувальщину, а новелу-світобачення, в котрій відбито його розуміння буття, його візію світу. Новеліст прагне змодельовати таку ситуацію, в якій людська душа піднялась би до найвищої межі й забажала б у новій іпостасі перемогти цю межу.

Письменник шукає потенційні можливості слова, ставлячи його в несподіваний смисловий реєстр. Автор розуміє силу, могутність зовнішньої, предметної пластики та приховану таємничість, символічність фрази, картини, а відтак і героя. В одному випадку предметно-матеріальне виступає зримо, оголено, в іншому – гіє невидимо, ірраціонально, автор переводить його в міфологічний план. У цьому оригінальність семантичного поля текстів новел митця: кожна його новела не вичерпується прямою ситуацією, бо ненав'язливо, без моралізаторства письменник веде читача до узагальнень через паралель, символ, подібність і параболу. Таке моделювання дійсності й характеру в новелістичному просторі відкриває «світ у краплі води», як визначив жанровий сенс новели І. Франко.

Конструктивною характерністю новел Б. Мельничука є їх несподівана розв'язка. Вона допомагає по-іншому подивитися на героїв, їх духовне життя, по-іншому оцінити їхні вчинки.

Взагалі, автор переважно відтворює страждання особистості в постколоніальному суспільстві, в якому байдужість до долі людини, відчуженість і жорстокість вражають, а чиновницький апарат виростає до образу медузи в однойменній «майже зоологічній» новелі, що виконана в сюрреалістичній манері. Всією художньою тканиною текстів автор переконливо доводить, що конкретні вчинки особи невіддільні або від високої шляхетності, душевної щедрості, інтелектуального гуманізму, або від душевної глухоти, ницості, нелюбові, тваринного хижацтва.

Майже до усіх творів прозаїка готичні великі трагедії, містерії нівелювання морально-етичних зв'язків і повернення людини до самої себе, утвердження воістину людської сутності.

У цьому й полягає художня сила новел Богдана Мельничука, зібраних у виданій до його 55-річчя певною мірою підсумковій книжці, зміст якої точно відображає її назва – «Яр».

***Микола Ткачук,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри історії української літератури
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка.***

ЗМІСТ

<i>Про автора</i>	5
Із циклу «Історії провінційного міста»	
Колрештавар, або Чотири дати	7
Скрипка від старого	12
Хвороба	19
Постріли без пострілів	25
Помста порцеляни	32
Ціна «любові»	38
Із циклу «Меридіан крізь серце і село»	
Розчавлені вишні	45
Чужі курчата	50
Осип і пісок.....	57
Крига	64
Плита.....	67
Червоне коло.....	72
Манюнина Манюня	77
Чотири цибулини з Канади	81
Трутизна	85
Кара	91
Яр	96
Гільйотина	100
Три круїзи.....	103
Нічого не сталося	109
Конокради на джипах.....	113
«Вйо, мамо, вйо!..»	117

Із циклу «іронізми з натури»

Не та метода	123
«Сьогодні щось вийде...»	124
«Хорти»	126
Спека	129
Сюрприз	133
Ринкові діалоги	136

Із циклу «Ми і вони»

Любов	141
Голос плоті	142

Із циклу «Новелет, новелинка, новелятко»

Новелет про майстра-золоті руки... ..	147
Новелет про щирого сім'янина-зłodія... ..	148
Новелет про позавчорашнього вчителя-мудрознавця... ..	149
Новелинка про дівчинку... ..	150
Новелинка про жінку... ..	151
Новелинка про бабу... ..	152
Новелятко про жадібного їжачка... ..	153
Новелятко про хвалькуватого окунця... ..	154
Новелятко про задрісного горобчика... ..	155

Із циклу «Моралинки»

Несподіваний убивця.....	157
Конкурс із «родзинкою»	160
Реберця і ребра	163

Із циклу «Майже зоологічні новели»

Зяблик	169
Хом'як	174
Тхір	179
Соловей	185
Лисиця	189
Павук.....	195

Сучка.....	201
Чайка.....	207
Медузи.....	215
Білка.....	221
Кажан.....	229
Пипоть.....	236
Жаба.....	242
<i>С. Сапеляк. У реалістичній манері, з настроєвостями сюрреалізму.....</i>	<i>248</i>
<i>М. Ткачук. Хист добувати естетичну вимовність зі щоденного життя.....</i>	<i>250</i>

Мельничук Богдан

М 48 Яр: Вибрані новели. – Тернопіль: Воля, 2007. – 256 с.

Що роз'єднує людей? Чому вони конфліктують між собою, інколи навіть зі зброєю в руках? Це – духовні яри у серцях, думках і вчинках.

Такі прояви й досліджує у новелах відомий тернопільський письменник Богдан Мельничук. Його тексти відзначаються глибоким психологізмом, динамічними сюжетами, несподіваними фіналами, що допомагає по-іншому подивитися на героїв, їх моральне життя, по-іншому оцінити їхні вчинки.

ББК 84 (4Укр) 6

Літературно-художнє видання

Мельничук Богдан Іванович

Яр

Вибрані новели

Редактори *Ірина Дем'янова, Лариса Щербак.*
Художники *Євген Удін, Володимир Якубовський.*
Комп'ютерна верстка *Лариси Щербак.*
Дизайн обкладинки *Олега Качала.*

Здано в набір 12.10.2007.
Підписано до друку 12.11.2007.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір друкарський.
Гарнітура Baltica. Друк офсетний.
Облік.-вид. арк. 14,0. Умовн. друк. арк. 12,9
Ціна договірна.

Книжково-журнальне видавництво «Воля»
40008, м. Тернопіль, вул. Живова, 11.
Тел. (0352) 25-07-54, 25-47-29.
Свідоцтво ДК № 1542 від 24.10.2003 р.

